

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

на правах рукопису

КАРПЕНКО ОКСАНА ІВАНІВНА

УДК 347.122:[338.46:004.738.5]

**ІНТЕРНЕТ-ПОСЛУГА ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ
ВІДНОСИН**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник
Стефанчук Руслан Олексійович
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

Харків – 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНТЕРНЕТ-ПОСЛУГИ ЯК ОБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН	
1.1. Поняття послуги у цивільному праві	14
1.2. Поняття та систематизація Інтернет-послуг	23
1.3. Передумови та особливості надання Інтернет-послуг	47
Висновки до розділу 1	52
РОЗДІЛ 2. ЦИВІЛЬНО-ПРОВОА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДНОСИН ЩОДО НАДАННЯ ТА ОТРИМАННЯ ІНТЕРНЕТ-ПОСЛУГ	
2.1. Зміст цивільно-правових відносин, які виникають внаслідок надання та отримання Інтернет-послуг	57
2.2. Суб'єкти цивільних правовідносин з надання та отримання Інтернет-послуг	74
Висновки до розділу 2	86
РОЗДІЛ 3. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІДНОСИН У СФЕРІ НАДАННЯ ТА ОТРИМАННЯ ІНТЕРНЕТ-ПОСЛУГ	
3.1. Цивільно-правова відповідальність сторін за порушення права на Інтернет-послуги	90
3.2. Цивільно-правові способи захисту прав на Інтернет-послуги	121
3.3. Зарубіжний та вітчизняний досвід застосування цивільно-правових способів захисту порушених прав за договором про надання Інтернет-послуг	150
Висновки до розділу 3	175
ВИСНОВКИ	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	183

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

IANA – the Internet Assigned Numbers Authority (Комітету із цифрових адрес в Інтернеті).

ICANN – the Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (Інтернет-корпорації з призначення доменних імен та номерів).

GAC – Governmental Advisory Committee (Урядовий консультативний комітет).

RFC – Request for Comments (документ із серії пронумерованих інформаційних документів Інтернету, що містять технічні специфікації і стандарти, які широко застосовуються у всесвітній мережі).

IETF – Internet Engineering Task Force (відкрите міжнародне співтовариство проектувальників, учених, мережевих операторів і провайдерів, що займається розвитком протоколів і архітектури Інтернету).

ISOC – Internet Society (міжнародна професійна організація, що займається розвитком і забезпеченням доступності мережі Інтернет).

IRC – Internet Relay Chat (сервіс мережі Інтернет, який надає користувачам можливість спілкування шляхом надсилання текстових повідомлень багатьом людям з усього світу одночасно (в режимі реального часу)).

ІКТ – Інформаційно-комунікаційні технології (Information and Communication Technologies)

WAN – Wide Area Network (комп'ютерна мережа, що охоплює великі території і включає в себе велику кількість комп'ютерів)

LAN – Local Area Network (локальна обчислювальна комп'ютерна мережа, що покриває зазвичай відносно невелику територію або невелику групу будівель (будинок, офіс, фірму, інститут))

MAN – Metropolitan Area Networks (міська обчислювальна мережа, яка об'єднує комп'ютери в межах міста, являє собою мережу за розмірами меншу ніж WAN, але більшу, ніж LAN)

IIA – Internet Industry Association (Асоціацію Інтернет-індустрії)

UDRP – Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy (Уніфікована політика вирішення спорів про доменні імена)

WIPO – World Intellectual Property Organization (Всесвітня організація Інтелектуальної Власності)

UNCITRAL – The United Nations Commission on International Trade Law (Комісія ООН з права міжнародної торгівлі)

3G – third generation (третє покоління технології мобільного зв'язку)

WI-FI – Wireless Fidelity (загальновживана назва для стандарту бездротового (радіо) зв'язку передачі даних)

GSM – Global System for Mobile Communications (глобальна система мобільного зв'язку)

CDMA – Code Division Multiple Access (множинний доступ з кодовим розділенням каналів)

RIAA – Recording Industry Association of America (Американська асоціація компаній звукозапису)

P2P – peer-to-peer (рівний до рівного – це оверлейна комп'ютерна мережа, заснована на рівноправності учасників)

CAPTCHA – Completely Automated Public Turing test to tell Computers and Humans Apart (повністю автоматизований публічний тест Тюринга для розрізнення комп'ютерів і людей)

UDRP – Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy (Єдина політика вирішення доменних спорів)

ICRA – Internet Content Rating Assosiation (це міжнародна некомерційна організація Інтернет-лідерів, які працюють в розробці безпечного Інтернету)

PICS – Platform for Internet Content Selection (платформа для вибору Інтернет-контенту)

RSAC – Recreational Software Advisory Council (незалежна, некомерційна організація, яка дає громадськості, особливо батькам, можливість зробити обґрунтовані рішення про електронні засоби масової

інформації за допомогою відкритого і об'єктивного змісту консультативної системи)

HTML – Hyper Text Markup Language (мова розмітки гіпертекстових документів)

ЄСПЛ – Європейського Суду з прав людини

ЄКПЛ – Європейської Конвенції з прав людини

ВСТУП

Актуальність теми. У життєдіяльнісному просторі, який інтенсивно оновлюється, з'являються цілі низки нових послуг, що задовольняють урізноманітнені зростаючі людські потреби. Все частіше ці послуги пов'язані з використанням мережі Інтернет, тож все нагальнішою стає потреба віднайти відповідні правові форми для регулювання правовідносин, які виникають з приводу надання та отримання Інтернет-послуг. Відсутність всебічного ефективного регулювання цих відносин хоча, з одного боку, і забезпечує певну свободу здійснення підприємницької діяльності в цій сфері, та з іншого – ускладнює процес не тільки забезпечення захисту прав споживачів, й базових прав та свобод людини і громадянина. Недостатність в Україні спеціальних нормативно-правових актів, які регулюють відносини, щодо використання мережі Інтернет, у діяльності учасників цивільних правовідносин, а також правозастосовних органів, що розглядають справи, пов'язані із зазначеною сферою, породжує багато проблемних ситуацій практичного характеру, які не завжди мають правове вирішення. Відсутність теоретичних доробок у галузі правового регулювання надання Інтернет-послуг має наслідком обмеженість понятійно-термінологічного апарату, що стає на заваді пізнання нових фрагментів об'єктивної реальності, які проникають до юридично-правового дискурсу, і заважає йому бути на рівні тих вимог, що висуває сучасна юридична наука. Перелічені вище чинники дозволяють вважати проблему дослідження Інтернет-послуг як об'єкта цивільно-правових відносин актуальною як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Сформульовані у дисертації теоретичні висновки ґрунтуються на загальних досягненнях юридичної науки, в тому числі на результатах досліджень таких учених-цивілістів, як С. С. Алексєєв, І. Л. Бачіло, О. А. Богуцький, Т. В. Боднар, В. І. Борисова, С. М. Братусь, В. А. Васильєва, І. В. Венедіктова, О. В. Дзера, І. В. Жилінкова, О. С. Іоффе, А. Д. Корецький, А. В. Красиков, С. В. Петровський, О. А. Підопригора, О. О. Підопригора,

Л. В. Саннікова, О. П. Сергєєв, С.О. Сліпченко, І. В. Спасибо-Фатєєва, Д. І. Степанова, Р. О. Стефанчук, Г. В. Юшкевич, І. Є. Якубівський, В. Л. Яроцький та ін.

Осмисленню цивільно-правової природи послуг сприяли праці М. М. Агаркова, С. С. Алексєєва, І. Л. Брауде, Д. В. Бобрової, М. І. Брагинського, В. В. Вітрянського, О. С. Іоффе, О. В. Кохановської, І. М. Кучеренко, В. В. Луця, І. Б. Новицького, О. А. Підопригори, А. В. Рабінович, Ю. В. Романця, Д. І. Степанова, Є. О. Суханова, Ю. К. Толстого, Є. О. Харитонова, Я. М. Шевченка, Є. Д. Шешеніна, Г. Ф. Шершеневича, Р. Б. Шишки, О. Р. Шишки та ін.

Різноманітні правові аспекти надання послуг у мережі Інтернет висвітлювались такими українськими науковцями, як Н. В. Аляб'єва, Д. В. Бойко, В. В. Бонтлаб, С. Ю. Бурлаков, О. В. Дзера, І. В. Жилінкова, С. О. Ємельянчик, О. В. Кохановська, О. А. Кулініч, Н. І. Майданик, А. В. Пазюк, О. М. Пастухов, О. А. Присяжнюк, М. В. Селіванов, І. В. Спасибо-Фатєєва, А. А. Телестакова, Р. Б. Шишка та ін.

Схожа тематика висвітлена в дослідженнях учених близького і дальнього зарубіжжя, наприклад, А. В. Красикової, О. М. Макарової, С. В. Малахова, В. Б. Наумова, С. В. Петровського, О. І. Савельєва, В. П. Талімончик, С. Брайант, С. Волекр, С. Лассістер, Ж. Б. Нордеманн, Р. Паленські, А. Пейн, С. Ханда, М. Л. Бест, С. Хік, Е. Ф. Халпін, Е. Хоскінс та ін.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Проблематика дисертаційного дослідження відповідає сучасним тенденціям розвитку права в аспекті інтеграційних процесів в Україні і Європейському Союзі. Роботу виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011-2015 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 року № 14-10 (зі змінами, внесеними постановою загальних зборів № 4-12 від 05.03.2012 р.) та в рамках комплексної цільової програми № 0186.0.070867

«Правові проблеми здійснення майнових і особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки», головних напрямів фундаментальних досліджень юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (рішення вченої ради юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Про Концепцію розвитку юридичного факультету на 2010-2013 навчальні роки» від 27 грудня 2010 р., протокол № 6).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є визначення сутності Інтернет-послуг як об'єкта цивільно-правових відносин, розробка наукових положень як теоретичного підґрунтя вдосконалення їх правового захисту та вироблення пропозицій до чинного законодавства України, що регулює правовідносини, об'єктом яких виступають Інтернет-послуги. Мета дослідження конкретизується в його *задачах*:

- надати визначення поняття «Інтернет-послуга»;
- з'ясувати місце Інтернет-послуг в системі послуг, узагальнити їх ознаки як об'єктів цивільно-правових відносин;
- за кінцевим результатом як критерієм систематизувати Інтернет-послуги;
- охарактеризувати передумови надання Інтернет-послуг;
- розкрити зміст правовідносин, що виникають внаслідок надання та отримання Інтернет-послуг;
- окреслити коло суб'єктів правовідносин, пов'язаних з наданням та отриманням Інтернет-послуг;
- визначити межі відповідальності суб'єктів правовідносин з надання та отримання Інтернет-послуг;
- встановити цивільно-правові способи захисту Інтернет-послуг, що закріплені у чинному законодавстві, та внести пропозиції щодо їх удосконалення;
- вивчити зарубіжний та вітчизняний досвід застосування цивільно-

правових способів захисту порушених прав за договором про надання Інтернет-послуг.

Об'єктом дисертаційного дослідження є цивільно-правові відносини, які виникають з приводу надання та отримання Інтернет-послуг.

Предметом дисертаційного дослідження є Інтернет-послуга як об'єкт цивільно-правових відносин.

Методи дослідження обрано з урахуванням мети та задач, а також об'єкта і предмета наукового дослідження. В основу методології дослідження покладено загальнонауковий діалектичний метод, задіяні також історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-логічний, системно-структурний, метод правового моделювання та інші загальнонаукові методи пізнання: аналіз, синтез, абстрагування, аналогія. На основі діалектичного методу дослідження цивільно-правових феноменів здійснювалося в їх взаємозв'язку та розвитку. Історико-правовий метод використовувався для виявлення історичних закономірностей розвитку Інтернет-послуг та в процесі дослідження генези наукових поглядів на Інтернет-послуги як цивільно-правове явище. Порівняльно-правовим методом здійснено аналіз вітчизняного та законодавства інших країн, яке регулює відносини з надання Інтернет-послуг. Формально-логічний метод ужито для тлумачення цивільно-правових норм чинного законодавства як у правозастосовній практиці, так і в науковому дискурсі, у процесі формулювання дефініцій, у тому числі при визначенні поняття «Інтернет-послуга». Системно-структурний метод застосовувався при дослідженні системи цивільно-правової відповідальності за порушення у сфері надання та отримання Інтернет-послуг, а методи правової статистики та правового моделювання – у ході огляду судової практики за тематикою дослідження з метою накопичення відомостей про спірні ситуації, їх аналіз і подальше узагальнення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації комплексно проаналізовано особливості Інтернет-послуг як

об'єкта цивільно-правових відносин, сформульовано положення та надано пропозиції з удосконалення їх правового регулювання. Найбільш вагомими результатами, що становлять наукову новизну, є такі:

вперше:

- запропоновано юридико-правове визначення поняття Інтернет-послуги як об'єкта цивільно-правових відносин, що виражається у правомірній дії або діяльності виконавців з надання доступу до мережі Інтернет, електронної пошти, послуги хостингу, реєстрації доменних імен тощо для задоволення потреб учасників цивільних правовідносин, які можуть здійснюватись із застосуванням технічних пристроїв;

- виокремлено таку специфічну ознаку Інтернет-послуги як об'єкта цивільно-правових відносин, що відрізняє її серед інших видів послуг, як можливість надання та отримання цієї послуги без обмеження у просторі й часі (повсюдно і цілодобово) за умови доступу технічного пристрою до мережі Інтернет;

- систематизовано Інтернет-послуги за трьома групами: послуги доступу до мережі Інтернет (Інтернет-провайдинг); послуги в мережі Інтернет (реєстрації доменних імен, хостинг тощо); послуги, опосередковані мережею Інтернет (дистанційне навчання, Інтернет-банкінг, реклама, розміщення контенту тощо). Запропонована систематизація наводиться з урахуванням кінцевого результату, який досягається внаслідок надання Інтернет-послуги (доступ до мережі, місце виконання зобов'язання (послуги), Інтернет – як інструмент для надання інших послуг);

- виявлено, що з метою захисту прав та інтересів сторін договору про надання Інтернет-послуг поряд із загальними способами захисту цивільних прав можна застосувати специфічні: а) визнання недійсним свідоцтва про реєстрацію доменних імен; б) обмеження доступу до контенту (блокування пошуку);

- запропоновано як самозахист цивільних прав застосовування

учасниками цивільних правовідносин з надання та отримання Інтернет-послуг таких заходів: шифрування, електронні водяні знаки, паролі, розповсюдження шкідливих програм при обході технічних способів захисту.

удосконалено:

– перелік передумов надання та отримання Інтернет-послуг, до яких відносяться: а) технічна можливість; б) наявність договору про надання послуг у мережі Інтернет; в) специфіка програмного забезпечення;

– положення щодо суб'єктів надання та отримання Інтернет-послуг, якими є (незалежно від того, яку Інтернет-послугу замовник бажає отримати) – замовник та виконавець. Залежно від виду Інтернет-послуги виконавцю необхідно отримати ліцензії або дозволи на: використання частотного ресурсу, шифрування інформації, фізичне розташування сервера.

дістали подальшого розвитку:

– положення про необхідність встановлення на законодавчому рівні цивільно-правової відповідальності Інтернет-провайдерів за винні дії адміністратора сайту, внаслідок яких були порушені авторські та суміжні права, моральні засади суспільства, а також при поширенні ним інформації, що містить заклик до повалення політичного режиму, посягання на територіальну цілісність і недоторканність країни, розпалювання міжнаціональної ворожнечі тощо;

– положення щодо місця виконання зобов'язання з надання Інтернет-послуги яким є не лише певне географічне зазначення (місцезнаходження суб'єкта або майна), а певна ділянка мережі Інтернет за доменним ім'ям.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації положення, висновки та пропозиції можна використовувати:

– у *законотворчій діяльності* – для вдосконалення вітчизняного законодавства шляхом внесення змін до законів у сфері надання послуг та приведення їх у відповідність до норм міжнародного права; розробки

законопроектів, що стосуються захисту прав суб'єктів; вдосконалення нормативно-правових основ застосування юридичної відповідальності за правопорушення у сфері надання послуг;

– у *правозастосовній діяльності* – для поліпшення діяльності судових органів при здійсненні цивільного судочинства, в адвокатській практиці тощо;

– у *навчально-методичній роботі* – для підготовки лекційних курсів, навчальних посібників та науково-методичних рекомендацій з цивільно-правових дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювались на засіданні кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доповідались на міжнародних, республіканських і регіональних наукових і науково-практичних конференціях: IV, V, VI наукових круглих столах молодих вчених, аспірантів та магістрів «Верховенство права – основоположний принцип правової держави» (м. Харків, 14 грудня 2012 р., 20 грудня 2013 р., 7 листопада 2014 р. відповідно); VIII Міжнародній конференції молодих вчених та студентів «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, 26 квітня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Наука і соціальні проблеми суспільства: трансформація цінностей у сучасному світі» (м. Харків, 7 червня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 92-й річниці з дня народження професора В. П. Маслова «Актуальні проблеми приватного права» (м. Харків, 28 лютого 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку» (м. Харків, 21-22 березня 2014 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Закарпатські правові читання» (м. Ужгород, 25-27 квітня 2014 р.).

Публікації. Основні теоретичні і практичні висновки, положення та пропозиції, що містяться в дисертації, викладено у шести наукових публікаціях, з яких чотири опубліковано у фахових наукових виданнях України, дві – у зарубіжних наукових виданнях, а також у тезах дев'яти наукових доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 207 сторінки, з яких 182 – виклад основного матеріалу, 25 – список використаних джерел (229 найменувань).

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНТЕРНЕТ-ПОСЛУГИ ЯК ОБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

1.1. Поняття послуги у цивільному праві

Останнім часом в просторі життєдіяльності людей, який інтенсивно оновлюється та трансформується, з'явилися нові види послуг, що задовольняють урізноманітнені зростаючі людські потреби. Водночас в цивільно-правовій сфері, цивільному законодавстві з'явилися нові види договорів про надання послуг, раніше невідомих вітчизняній правовій системі. Мова щонайперше іде про електронні, інформаційні послуги та послуги в мережі Інтернет. Аналогічна тенденція простежується і в зарубіжних країнах, де також стрімко зростає частка послуг в майновому обороті, витісняючи торгівлю матеріальними речами і технологією. Ці зміни зафіксовано в понятті постіндустріального суспільства, прикметною рисою якого є висока частка високоякісних та інноваційних послуг в валовому внутрішньому продукті.

Динамічне зростання сфери послуг, на думку О.В. Сивенкова, є однією з глобальних тенденцій у сучасній економіці. Послуги є провідним сектором економіки більшості розвинених країн. За даними державних статистичних органів частка послуг у валовому національному продукті розвинених індустріальних країн перевищує 70%, так, наприклад, до початку ХХІ століття частка послуг у ВВП США досягла 78%, а чисельність працюючих у цьому секторі економіки – 80% від загального числа зайнятих. Аналогічна тенденція спостерігається в Росії, в якій до середини 90-х років торгівля послугами перевищила виробництво товарів і продовжує наростати. На сьогоднішній день цей сегмент ринку оцінюється майже в 90 млрд. доларів США з темпами зростання близько 15-20% протягом останніх років [188,

с. 143]. Стосовно України також спостерігається тенденція до збільшення частки послуг у ВВП країни (42,58 % у 2011 р., порівняно з 32,96 % 2001 р.) [79, с. 311].

На цьому тлі не можна говорити про те, що бракує інтересу дослідників до категорії послуги. Вона знаходилась і знаходиться в просторі наукових досліджень знаних вітчизняних та зарубіжних дослідників: Агаркова М.М., Алексєєва С.С., Брауде І.Л., Бобрової Д.В., Брагинського М.І., Вітрянського В.В., Йоффе О.С., Кохановської О.В., Кучеренко І.М., Луця В.В., Новицького І.Б., Підопригори О.А., Рабінович А. В., Толстого Ю.К., Суханова Є.О., Харитонова Є.О., Шевченко Я.М., Степанова Д.І., Стефанчука Р.О., Шешеніна Є.Д., Шершеневича Г.Ф., Шишки Р.Б., Шишки О.Р. та ін.

Разом з тим послуга є однією з найбільш суперечливих категорій цивільного права, вона має досить розмиті межі, тлумачиться вченими і практиками по-різному і має безліч смислових відтінків. Слід також відзначити, що категорія послуги містить низку недостатньо вирішених і не досліджених в юридичній літературі проблем, зокрема, визначення сутності цієї категорії, відсутність загальноприйнятої систематизації сфери послуг тощо.

«У римському праві зобов'язання про надання послуг охоплювало надання за плату фізичної праці і безоплатне надання духовної діяльності. У російській дореволюційній цивілістиці виділення зобов'язань про надання послуг за загальним правилом не проводилося. Так, Г. Ф. Шершеневич, даючи класифікацію договорів за їх цілями, виділяв: договори на передачу речей у власність, договори на передачу речей у користування, договори про надання користування чужими послугами та договори про надання можливості дій, що становлять виключне право інших осіб. До договорів про надання користування чужими послугами автор відносив особистий найм, платне надання послуг, перевезення, доручення, комісію, поклажу, товариство» [192].

У юридичній літературі 60-90-х рр. XX ст. були висловлені дві точки зору про можливість виділення самотійних зобов'язань про надання послуг. Досить велика група вчених обґрунтовувала необхідність виділення в системі цивільно-правових зобов'язань специфічного зобов'язання про надання послуг. У той же час визнання існування зобов'язань про надання послуг не означає єдності думок всіх авторів про правову природу цих зобов'язань та їх видів [212, с. 63.]. Ґрунтуючись на нематеріальному характері послуги, Є.Д. Шешенін зробив висновок про те, що предметом підрядних договорів є результати, що втілюються в товарах (речах), а предметом договорів, що породжують зобов'язання з надання послуг є результати діяльності, які не існують окремо від виконавців і які не є речами [211, с. 42-44]. М. І. Брагінський на основі аналізу змісту договорів запропонував їх поділ на договори з виробництва робіт і договори послуг, відносячи до останнього виду поставку, постачання енергією і газом і т.д. [19, с. 34-36]. Інші вчені вважали, що для виділення самотійного договору про надання послуг немає підстав [65, с. 38-48.].

Систематизувавши значний масив різноманітних визначень категорії послуги, що присутні в цивільно-правовій літературі, можна дійти висновку, що умовно їх можна рознести на три групи.

До першою групи входять ті визначення послуги, де її сутність визначається через діяльність (О.Іоффе Ю. Калмиков, Д. Степанов, О. Тихомиров, О. Коршакова, О. Капля, Є. Шешенін, О. Шаблова, В. Луць, О. Щуковська, Н. Дроздова та ін.). Наведемо кілька найбільш характерних визначень послуги, що характерні представникам цього напрямку.

Одним з перших вчених, який аргументував положення про те, що послуги можуть бути самотійним об'єктом цивільних правовідносин та наділяються спеціальними ознаками був Є. Шешенін. Він виокремлював низку специфічних ознак послуг: 1) послуга представляє собою діяльність особи; 2) надання послуги не створює осяйного речового результату, який

можна відділити від діяльності виконавця послуг; 3) корисний ефект послуги споживається у процесі її надання [210].

Свого часу О.Іоффе зазначав, що послуга – це діяльність, результат якої не отримує матеріального або упредметненого втілення; він відображається в юридичних наслідках – придбанні прав та обов’язків суб’єктом, для якого він створюється (тобто тут об’єктом відповідних правовідносин є сама дія). Автор також відзначав достатньо широке коло суб’єктів, які вступають в правові відносини з приводу надання та отримання послуг. До них відносяться громадяни і організації при чому і ті, і інші можуть як надавати послуги, так і користуватись ними, встановлюючи відносини між собою [60, с. 487-489]. М. Кротов послугу визначав як «діяльність громадянина або організації, споживану в процесі її здійснення, продукт якої не має уречевленого вираження» [95, с. 41]. С. О. Ємельянчик визначає послугу як дію (діяльність), яка спрямована на задоволення потреб особи і не втілюється у певному майновому (уречевленому) результаті; її результат є невіддільним від самої діяльності, його якість не може гарантуватися, він споживається безпосередньо у момент її здійснення [51, с. 105-108]. Н. В. Дроздова характеризує послугу як дію, що виражена у конкретному корисному результаті, який створено працею особи (юридичної чи фізичної), є нематеріальним (не речовим) за формою, не відокремлений від діяльності його виконавця і являє собою об’єктивно досяжні зміни у зовнішньому світі або стані суб’єкта [47, с.9-11.].

На думку Д. Степанова послуга як різновид об’єктів цивільних правовідносин виражається у вигляді певної правомірної операції, тобто у вигляді низки доцільних дій виконавця або у діяльності, що є об’єктом зобов’язання, яка має нематеріальний ефект, несталий речовий результат або уречевлений результат, пов’язаний з іншими договірними відносинами, і характеризується властивостями здійсненності, невід’ємності від джерела, миттєвої споживаності, неформалізованості її якості [187, с. 16-18].

Друга група вчених асоціює послугу з результатом діяльності (С. Алексєєв, Н. Індюков, Р. Колосов, О. Красавчиков, А. Телестакова та ін.). Послуга при такому визначенні набуває значення результату корисної дії або діяльності. Так, С. С. Алексєєв відзначав, що послуга – це «не сама по собі діяльність, а певний результат» [4, с. 297]. Результатом послуги Л. Санникова вважає досягнуте в процесі надання послуги таке збереження чи зміну немайнового блага, яке передбачене законом, іншим правовим актом, договором чи витікає із сутності наданої послуги [178]. А. А. Телестакова говорить про послугу як специфічний об'єкт цивільних прав та предмет договору про надання послуг, продукт корисної дії або діяльності, що не має майнового вираження, результат якої (послуги) не має юридичного значення і не може бути гарантованим [195, с.10]. О.М. Сибіга критикує такий підхід і обстоює позицію, «що діяльність – це сукупність дій, тобто систематичне надання особою послуг (юридичних, фактичних і юридичних та ін.) і підкреслює, що існують непоодинокі випадки, коли послуга надається учасником цивільних відносин разово, наприклад, на підставі договору комісії. Ось чому, враховуючи це, законодавець правильно характеризує послугу і як дію, розуміючи під цим активну поведінку особи – здійснення нею своїх обов'язків у межах наданих їй за договором повноважень, і як сукупність дій, що відбуваються систематично, ідентифікуючи в такий спосіб послугу з діяльністю особи» [185, с. 8.] О. М. Сибіга також підтримує точку зору тих цивілістів (В. Сенчищева, В. Мозоліна, В. Вітрянського), які до особливостей послуг як об'єктів цивільних прав відносять те, що порівняно з об'єктами матеріального світу вони не існують самі по собі, не є самодостатніми, а перебувають тільки у сфері зобов'язального права. Він додатково аргументує, що послуга – це об'єкт зобов'язальних правовідносин, який становить собою правомірну дію виконавця, спрямовану на досягнення певного результату нематеріалізованого характеру, обмежену в часі і споживання якої, як правило, відбувається в момент її надання [185, с. 8.].

В. В. Резнікова визначає послугу як результат діяльності. Згідно з цим підходом, зобов'язання слід розрізняти за результатами діяльності, відносячи до зобов'язань із надання послуг лише ті, яким властиві такі ознаки: а) предмет договору становить корисний ефект у вигляді зручностей для контрагента (економія часу, засобів, додаткові гарантії тощо); б) послуга як діяльність споживається у процесі її надання. Як зазначає автор, основний недолік такого підходу вбачається у використанні для характеристики корисного ефекту категорій, що не мають чітких формальних ознак: економія часу, засобів тощо [169].

Третя група спеціалістів визначає послугу через нерозривне поєднання діяльності та її результату (Є. Богринцева, Т. Левшина, Ю. Романець). Згідно з цією точкою зору послуга розглядається як сукупність діяльності та результату, оскільки результату передуює діяльність, що не має матеріального втілення і складає разом із ним неподільне ціле. Є. Богринцева обстоює позицію, що послуга може виступати, по-перше, як результат діяльності (коли її споживання починається вже після її виконання); по-друге – як сама діяльність; а по-третє – як сукупність діяльності і результату [13, с. 38]. Ю. Романець стверджує, що особливістю послуг, яка відрізняє їх від підряду, є те, що робота, виконувана за договором оплатного надання послуг, спрямована на досягнення результату, а останній є невід'ємним від процесу роботи [170, с. 15].

Слід сказати, що суттєвих і принципових розбіжностей у визначенні категорії послуги в межах тієї чи іншої групи не спостерігається, тому кількох прикладів цілком достатньо, щоб мати уявлення про теоретичні уподобання представників того чи іншого напрямку.

Деякі дослідники визначення категорії послуги доповнюють переліком її характерних ознак. Наприклад, І. В. Венедіктова відносить до ознак послуг наступні: 1) вони надаються, як правило, при безпосередньому, прямому спілкуванні; 2) мають нематеріальний характер; 3) невід'ємні від суб'єктів надання послуги; 4) неможливі для накопичення та перерозподілу;

5) надаються шляхом нерозривних дій по її виконанню та споживанню, що здійснюються одномоментно в одному акті; 6) через складний зміст характеризуються непостійною якістю; 7) мають тривалий характер; 8) характеризуються чіткою адресованою спрямованістю [24, с. 49].

А. Рабінович юридично значиму послугу запропонувала визначити як ініційовану уповноваженим суб'єктом і здійснювану на основі та на виконання юридичного акту діяльність зобов'язаного суб'єкта, що спрямована на задоволення певних потреб її ініціатора або на створення необхідних для цього умов і засобів. Відповідно до наведеного визначення послуги були названі такі її ознаки: а) послугою є забезпечена і гарантована державою певна діяльність суб'єктів усіх організаційно-правових форм власності; б) метою послуги є задоволення потреб людей; в) результат послуги може мати як матеріальне, так і нематеріальне вираження; г) послуга має споживчу вартість; д) послуга є предметом споживання або ж створює умови та засоби для споживання; е) феномен послуги ініціюється її споживачем [163, с. 145].

Є.Д. Шешенін виділяв наступні ознаки послуги: а) це діяльність особи (юридичної чи фізичної), яка надає послугу; б) надання послуг не має уречевленого результату; в) корисний ефект послуги (діяльності) споживається у процесі надання послуги, а споживча вартість послуги припиняє своє існування [209, с. 45-64]. Н. В. Аляб'єва визначення послуга як задоволення будь-яких потреб учасника цивільно-правових відносин доповнює її ознаками як об'єкта цивільно-правових відносин: а) наявність результату діяльності, її невід'ємність від діяльності послугонадавача, ексклюзивність, невичерпність; б) наявність дії, яка повинна призводити до результату діяльності; в) гарантованість досягнення результату; г) одночасність надання і споживання послуги; д) наявність суб'єкта та об'єкта цивільно-правових відносин [5, с. 9-10]. Згідно з А. Телестаковою ознаками послуги як правової категорії є: корисний ефект послуги, що задовольняє потребу замовника і споживається в процесі надання;

відсутність гарантованого позитивного результату; споживність послуги в процесі її надання; послуга надається у відповідності до завдання замовника; фідучіарність [195, с. 10-11]. В. В. Резнікова ознаками послуги вважає: корисний ефект; невіддільність від джерела (синхронність надання й отримання послуги); непомітність, невідчутність; нематеріальність; диференційованість якості послуги; ексклюзивність; неможливість зберігання; невичерпність [170, с. 15].

А. А. Телестаковою запропоновано підхід до формування системи договорів про надання послуг в залежності від спрямованості цієї послуги на конкретний об'єкт, яка дозволяє розглядати договори про надання послуг в єдиному взаємозалежному комплексі і поділити їх на: договори про надання послуг, що спрямовані на тіло людини (охорона здоров'я, косметичні, спортивні); договори про надання послуг, що спрямовані на товари й інші фізичні об'єкти (обслуговування устаткування, ветеринарні, охорона матеріальних об'єктів); договори про надання послуг, що спрямовані на свідомість людини (освітні, інформаційні, радіо і телебачення); договори про надання послуг з фінансовими активами (банківські, операції з цінними паперами) [195, с. 14-15]. Нею також доводиться юридична значимість класифікації послуг за ознакою ступеня контакту з замовником: 1) ступінь контакту виконавця і замовника може варіюватися в залежності від характеру послуги, що надається, (так, особисті послуги припускають високий ступінь контакту; технічні послуги – не припускають); 2) тісний контакт із замовником впливає на розподіл, обсяг і зміст прав і обов'язків між сторонами в рамках зобов'язання [195, с. 18]. Останнє є важливим для предмету нашого дослідження.

Що стосується використання поняття послуги у низці законодавчих актів України, то можна констатувати, що Закони України поділяються на дві групи, одні визначають послуги як діяльність, а інші – як результат діяльності. Зокрема, Закон України «Про захист прав споживачів» від 1 грудня 2005 р. визначає послугу як діяльність виконавця з надання

(передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб [150]. Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995 р. дає визначення готельної послуги – дії (операції) підприємства з розміщення споживача шляхом надання номера (місця) для тимчасового проживання в готелі, а також інша діяльність, пов'язана з розміщенням та тимчасовим проживанням. Готельна послуга складається з основних та додаткових послуг, що надаються споживачу відповідно до категорії готелю [161].

Інші ж нормативні акти інтерпретують послугу як результат діяльності послугонадавачів, яка спрямована на задоволення потреб фізичних чи юридичних осіб. Так, у Законі України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. надається визначення соціальних послуг, як комплексу заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем [159]. Закон України «Про житлово-комунальні послуги» від 26 червня 2004 р. розглядає житлово-комунальні послуги як результат господарської діяльності, спрямованої на забезпечення умов проживання та перебування осіб у жилих і нежилых приміщеннях, будинках і спорудах, комплексах будинків і споруд відповідно до нормативів, норм, стандартів, порядків і правил [145]. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р. визначає фінансові послуги як операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [162].

Окремі види послуг регулюються також численними спеціальними нормативними актами, затвердженими Кабінетом міністрів України: Правилами побутового обслуговування населення; Правилами надання

послуг поштового зв'язку, Порядком провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів, Порядком визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах, Порядком обслуговування громадян залізничним транспортом тощо.

Можна зробити висновок, що дефініція послуги через перелік її ознак з одного боку засвідчує дійсно умовність попереднього розподілу визначень категорії послуги на три (у деяких авторі – більше) групи, адже в переліку ознак послуги як правило компенсується обмеженість того чи іншого її визначення, а з іншого – видається, що найближче до істини те визначення категорії послуги, яке виходить із єдності діяльності та результату. Саме таке визначення категорії послуги має вийти, на нашу думку, до Цивільного Кодексу України, стаття 177 якого відносить послуги до об'єктів цивільного права, проте самого визначення послуги не дає.

Проведений аналіз різноманітних визначень поняття послуги, концепції її розуміння та її характерні ознаки, що відображають специфіку послуг та розмежовують її з іншими об'єктами цивільно-правових відносин, створює добре підґрунтя для їх аналізу в контексті Інтернет-послуг.

1.2. Поняття та систематизація Інтернет-послуг

Для вирішення питань правового регулювання відносин, пов'язаних із використанням мережі Інтернет, необхідно розглянути зміст та особливості тих суспільних відносин, які виникають, розвиваються та припиняються у зв'язку із застосуванням послуг мережі Інтернет. Зазначимо, що правові відносини, які виникають у цій сфері, регулюються як нормами публічного права, так і нормами приватного права, тобто нормами різних галузей права [10, с. 141].

Кількість користувачів Інтернету в усьому світі постійно зростає. За даними World Internet Usage and Population Statistics їх кількість налічується

більш ніж 3 млрд. чоловік (станом на 30 червня 2014 року). В процентному співвідношенні ми маємо наступний розподіл за регіонами світу: Азія – 45,7%, Європа – 19,2 %, Латинська Америка/Кариби – 10,5%, Північна Америка – 10,2 %, Африка – 9,8 %, Середній Схід – 3,7 %, Океанія/Австралія 0,9 % (За даними World Internet Usage and Population Statistics: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>).

Кількість користувачів Інтернету в Україні також постійно зростає. Кількість українських Інтернет-користувачів, тобто людей, які взагалі коли-небудь отримували доступ до мережі Інтернет, з 2009 по 2013 роки зросла на 41,8%. і на сьогоднішній день Україна посідає 32 місце серед 198 країн за кількістю Інтернет-користувачів, що складає майже 17 млн. користувачів.

При цьому, показник «проникнення» Інтернету в Україні у 2013 році становив близько 34%, проти сьогоднішніх 37,5%. За даними Київського Міжнародного Інституту Соціології (КМІС), у вересні 2013 року 49.2% дорослого населення України користувалися мережею Інтернет. Вікова категорія 18-29 років найбільше користується Інтернетом, і це створює розрив з більш дорослою частиною населення [21]. Це дозволяє збільшити обсяг реалізації товарів, робіт і послуг за допомогою Інтернету та за рахунок нових споживачів, а їх кількість сприяє ефективнішому використанню Інтернету в рекламних цілях. Зростає кількість зареєстрованих доменних імен. З'являються все нові види послуг, пов'язаних з використанням Інтернету, збільшується обсяг інвестицій в телекомунікаційні технології.

Враховуючи те, що в Україні немає спеціального нормативно-правового акта, який регулював би відносини використання міжнародної мережі Інтернет у діловій практиці фізичних та юридичних осіб у сфері надання Інтернет-послуг, а також у діяльності правозастосовних органів, що розглядають справи з приводу надання цього виду послуг, виникає багато проблемних питань цивільно-правового характеру, які так і не мають правового розв'язання [67, с. 83-88]. В цій ситуації вважаємо доцільним хоча

б коротко розглянути діяльність міжнародних інституцій та прийнятих ними документів, що регулюють користування міжнародною мережею Інтернет.

Міжнародна професійна організація, що займається розвитком і забезпеченням доступності мережі Інтернет називається Товариством Інтернету (англ. Internet Society, далі – ISOC). ISOC налічує 55 тисяч індивідуальних членів і 130 організацій-членів в 180 країнах світу. ISOC надає організаційну основу для безлічі інших консультативних і дослідницьких груп, що займаються розвитком Інтернету, включаючи відкрите міжнародне співтовариство проектувальників, учених, мережевих операторів і провайдерів, що займається розвитком протоколів і архітектури Інтернету, включаючи Інженерну раду Інтернета – IETF (англ. Internet Engineering Task Force, далі – IETF) та Раду з архітектури Інтернету – IAB (англ. Internet Architecture Board, далі – IAB) [119].

В чому полягає діяльність ISOC? Відповідь на це питання міститься на офіційному сайті організації. ISOC бере участь у вирішенні широкого спектру питань, пов'язаних з Інтернетом, включаючи політику, управління, технології та розвиток. Вони встановлюють і проповідують принципи, які покликані переконати уряди приймати правильні рішення для майбутнього кожного громадянина і кожної нації. Все, що вони роблять, має на меті забезпечити надійний працездатний доступ до Інтернету для кожного нинішнього користувача, а також для численних наступних його користувачів. Офіційно ISOC є некомерційною освітньою організацією. Офіси ISOC є у Вірджинії (США) та Женеві (Швейцарія). ISOC офіційно володіє правами на всі документи RFC і докладає багато зусиль для практичного запровадження Стандартів Інтернету, описаних в RFC (Request for Comments, далі – RFC).

У 1969 році була випущена перша робоча пропозиція RFC – це документ із серії пронумерованих інформаційних документів Інтернету, що містять технічні специфікації і стандарти, які широко застосовуються у всесвітній мережі. RFC зараз розглядаються як стандарти Інтернету (а робочі

версії стандартів зазвичай називають дrafтами, від англ. «draft» тут-проект). За п'ять років із часу випуску (1994 р.) RFC1591 – Інтернет перетворився з інструменту, призначеного для комп'ютерних та мережних досліджень, на світовий засіб для торгівлі, освіти й зв'язку. Нові реалії Інтернету, у тому числі його зростаюче значення як засобу розвитку національної економіки, розширення та урізноманітнення Інтернет-товариства, вимагали розвитку традиційних методів управління та адміністрування технічних функцій Інтернету [140].

Відповідно до Модельного закону «Про основи регулювання Інтернету», прийнятого на тридцять шостому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД 16 травня 2011 року, Інтернет розглядається як глобальна інформаційно-телекомунікаційна мережа, що зв'язує інформаційні системи та мережі електрозв'язку різних країн за допомогою глобального адресного простору, заснована на використанні комплексів Інтернет-протоколів (Internet Protocol, IP) та протоколу передачі даних (Transmission Control Protocol, TCP) і надає можливість реалізації різних форм комунікації, в тому числі розміщення інформації для необмеженого кола осіб [116].

Проаналізувавши документи, які були прийняті Радою Європи в сфері Інтернету останнім часом, такі як: «Сприяння свободі вираження поглядів та інформації у інформаційно-комунікаційному середовищі» (2007), «Заходи щодо сприяння суспільної цінності послуги Інтернету» (2007), «Заходи щодо заохочення поваги свободи вираження думок та інформації відносно Інтернет-фільтрації» (2008), «Заходи щодо захисту дітей від шкідливого змісту і поведінки і сприяння їх активної участі в новому інформаційному та комунікаційному середовищі» (2009), «Нове поняття ЗМІ» (2011), «Захист та заохочення універсальності Інтернету, цілісності та відкритості» (2011), «Захист свободи вираження думок і свободи зібрань та асоціацій щодо приватних Інтернет-платформ і постачальників послуг онлайн» (2011), «Захист прав людини щодо пошукових систем» (2012), «Захист прав людини

щодо соціальних платформ» (2012), бачимо, що доступ до Інтернету згадується скоріше як умова реалізації прав і свобод користувачів.

У 2014 році людство святкувало 25-ту річницю створення всесвітньої мережі Інтернет. На урочистій події в своєму вітальному виступі засновник мережі Інтернет – Тімоті Джон Бернерс-Лі, запропонував створити і запровадити в дію Велику Хартію Інтернету (an online Magna Carta за назвою the Guardian) або Біль про права користувачів мережі, який встановить веб-принципи відкритості, конфіденційності та нейтралітету – так би мовити, конституційні основи поведінки в Інтернеті [217]. Джон Бернерс-Лі наголошує, що нові правила потрібні, щоб захистити «відкриту, нейтральну» систему. Так, принцип відкритості означає надання вільного, безперешкодного доступу до Інтернет, конфіденційності – збереження конфіденційності інформації, охоронюваної законом, під час розміщення та передачі контенту, а засада мережевого нейтралітету передбачає рівноцінне ставлення провайдерів до цільового призначення, класів додатків (програм) тощо [22, с. 145].

Виходячи з проведеного аналізу світового законодавства, нормативних актів ради ЄС та досвіду окремих країн, можемо стверджувати, що існує нагальна необхідність у прийнятті подібної Великої Хартії Інтернету як універсального фундаментального міжнародно-правового акта. На нашу думку, в Україні також потрібно на законодавчому рівні закріпити особисті немайнові права на доступ до Інтернету, як одне із невід’ємних прав людини, як джерело інформації і як простір для вчинення юридичних фактів, адаптувавши при цьому українське законодавство до міжнародних положень з цього приводу.

Що ж стосується України, то Закон України «Про телекомунікації» дає наступну дефініцію Інтернету: це всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв’язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами [160].

Петровський С. В. надає визначення Інтернету, «як міжнародної телекомунікаційної мережі загального користування» [132, с. 18]. Присяжнюк О. А. вважає, що «глобальна комп'ютерна мережа «Internet» – це технологічне та суспільне явище постіндустріальної епохи» [141, с. 8-9]. Однак досить високий рівень розробки проблематики технічних характеристик Інтернету не виключає, а навпаки, актуалізує юридичне осмислення цього феномену [52, с. 6-7]. А. В. Пазюк наголошує на необхідності визначення терміну «Інтернет» в міжнародному праві та важливості закріплення сутнісних характеристик Інтернету на міжнародному рівні [126, с. 108-112.]. На нашу думку ближчим до істини визначення поняття Інтернет надано В. П. Талимончик. Вона запропонувала з урахуванням ознак, які мають значення для правового регулювання, визначити Інтернет як «комплексний предмет правового регулювання, що поєднує різноманітні суспільні відносини в єдиній соціально-технічній системі, створеної в процесі розвитку глобальної комп'ютерної мережі і призначеної для здійснення масової інформації та комунікації» [193, с. 10].

Зазвичай Інтернет розглядається як суто технічний засіб, певна сукупність технічних стандартів і домовленостей, яка дає змогу підтримувати зв'язок між різними комп'ютерними мережами у світі [52, с. 6-7].

Усі погоджуються з технічними аспектами Інтернету як соціального явища. Але такий підхід не задовольняє юристів-практиків насамперед тому, що таке визначення базується на неюридичній термінології і таким чином не може включатися до існуючих юридичних конструкцій, застосовуватися у юридичній теорії та практиці. Переважання технічної сторони Інтернету не повинно заважати юридичному розумінню цього явища. Тому необхідно вийти за межі таких категорій як «глобальний адресний простір», «технічні стандарти», «Інтернет-протоколи», «мережі електрозв'язку» і побудувати юридичну конструкцію Інтернету.

Як зазначає І. В. Жилінкова у спеціальній літературі вже пропонуються такі підходи, які використовують традиційні для юридичної науки категорії.

Згідно з цими категоріями Інтернет розглядається як об'єкт або суб'єкт права. У першому випадку Інтернет пропонувалося розглядати як сукупність майна (технічний комплекс), який належить певним особам на праві власності. Відповідно у другому випадку робилася спроба знайти у Інтернета ознаки юридичної особи (організаційну єдність, минулого відокремленість, керуючі органи і та ін.) Таким чином міркуванні юристів призвели до висновку щодо неможливості застосування до Інтернету категорії об'єкта або суб'єкта права. Така думка є сьогодні найбільш поширеною [56, с. 124-125].

Ефективнішим можна вважати інший підхід, за яким Інтернет розглядається як об'єкт правового впливу. В даному випадку мова йде не про технічне обладнання мережі Інтернет, а про відносини, які виникають між її користувачами в процесі функціонування Інтернету. Ми погоджуємось з думкою І.В.Жилінкової, що у юридичному вимірі Інтернет можна розглядати як «сукупність особистих та майнових відносин, які виникають при застосуванні Інтернет-технологій і за своєю природою потребують правового нормування». У такому вигляді поняття «Інтернет» має небагато спільного з традиційним «технічним» його визначенням. Однак нічого неприродного в цьому немає. Інтернет являє собою настільки багатозначне соціальне явище, що може мати різні тлумачення, оскільки кожне з них висвітлює тільки певний його аспект, віддзеркалює ту чи іншу суттєву особливість [56, с. 124-125].

Цивільно-правові відносини породжує не Інтернет як комп'ютерна мережа, а безпосередньо суб'єкти, які тим чи іншим способом пов'язані з цією мережею. На законодавчому рівні доцільно закріпити особисте немайнове право фізичних осіб на доступ до мережі Інтернет та використання мережі Інтернет як середовища вчинення юридичних фактів, адаптувавши вітчизняне законодавство до міжнародних положень.

На сьогодні ж можна констатувати, що Інтернет являє собою яскравий приклад того, наскільки вдало й ефективно може розбудовуватися

надзвичайно складна технічна система фактично за відсутності формального правового регулювання.

Розглянувши поняття та сутність мережі Інтернет необхідно дослідити питання доступу до неї. Доступ до Інтернету є однією з тем, яка щорічно включається до порядку денного форуму з управління Інтернетом (англ. – Internet Governance Forum) [125, с. 98]. Доступ населення до Інтернету стає одним із важливіших показників розвитку тієї чи іншої країни. Про це свідчить Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства. В статті 3 зазначається, що «всі люди повсюдно, без винятку повинні мати можливість користуватися перевагами глобального інформаційного суспільства. Стійкість глобального інформаційного суспільства ґрунтується на стимулюючих розвиток людини демократичних цінностях, таких як вільний обмін інформацією та знаннями, взаємна терпимість і повага до особливостей інших людей» [122]. Виникнувши як суто технічний засіб передачі інформації Інтернет перетворився на важливе соціальне явище, яке привертає увагу фахівців різних наук, у тому числі юридичної.

Право на доступ в Інтернет 3 червня 2011 року було визнано ООН одним з невід’ємних прав людини та внесла вільний доступ в Інтернет в список базових прав людини. Про це йдеться 16 травня 2011 року в доповіді Спеціального доповідача з питання про заохочення і захист права на свободу думок і їх вираження – Франка Ла Рю. Він говорить, що «вільний доступ до Інтернет – це одне з основних прав людини, а обмеження доступу – порушення цього основного права. На його думку, Інтернет в ХХІ ст. перетворився на один з найпотужніших інструментів та інститутів реалізації прав людини, забезпечення прозорості державної влади і в цій якості незамінний в часи політичних смут, як було під час «арабської весни» цього року. На шляху інформації в Інтернеті повинно бути якомога менше перешкод, крім окремих, виняткових і суворо визначених випадків, відповідно до міжнародних конвенцій з прав людини» [227].

Право на доступ до Інтернету як універсальну (загальнодоступну) послугу закріплює Директива ЄС про універсальну послугу в редакції 2009 р., яка встановлює, що кожен в ЄС повинен мати доступ до мінімального переліку електронно-комунікаційних послуг хорошої якості і за доступною ціною, включаючи доступ до Інтернету [39]. Кодекс Європейського Союзу про онлайн права в секції 1 «права і принципи застосовні, коли ви отримуєте доступ і використовуєте онлайн послуги» також дублює зазначене положення Директиви [219].

В Україні 14 травня 2015 року народним депутатом України О. Б. Фельдманом був внесений Проект Закону «Про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету)». Законопроект доповнює Цивільний кодекс України новою статтею 302-1 право на доступ до Інтернету, якою пропонується встановити наступне: 1. фізична особа має право на доступ до Інтернету; 2. право фізичної особи на доступ до Інтернету не може бути обмежене; 3. обмеження доступу до певних даних, що містяться у Інтернеті, можливо лише на підставі рішення суду про незаконність таких даних [142].

Доступ до Інтернету є універсальною телекомунікаційною послугою, зобов'язання щодо забезпечення якої несе держави перед своїм населенням. Користування Інтернетом дозволяє громадянам взяти участь у громадському житті та реалізувати свої права і свободи. Та як зазначає А. В. Пазюк, обмеження доступу до Інтернету в значній мірі зменшує такі можливості [125, с. 97].

На сьогодні в законодавстві України, як зазначає А. В. Пазюк, загальнодоступні (універсальні) телекомунікаційні послуги визначені як мінімальний набір певних послуг нормованої якості, доступний усім споживачам на всій території України [125, с. 99]. Відповідно до статті 62 ЗУ «Про телекомунікації» до загальнодоступних телекомунікаційних послуг належать: підключення кінцевого обладнання споживача до телекомунікаційних мереж фіксованого зв'язку загального користування

(універсальний доступ), послуги фіксованого телефонного зв'язку в межах зони нумерації (місцевий телефонний зв'язок), а також виклик служб екстреної допомоги, послуги довідкових служб і зв'язку за допомогою таксофонів [160].

Отже, як ми бачимо з переліку загальнодоступних телекомунікаційних послуг, на сьогоднішній день в Україні доступ до Інтернету в якості загальнодоступної послуги не міститься. Фінляндія до цього питання підійшла ґрунтовніше ніж Україна. Міністерство транспорту і комунікацій Фінляндії з липня 2010 року ввело закон, згідно з яким кожен громадянин має право на підключення до Інтернету зі швидкістю 1 мегабіт в секунду. Його мета – забезпечити сучасними комунікаціями території за межами міст і мегаполісів [225].

А тепер перейдемо до серцевинної частини підрозділу, де йдеться про визначення поняття Інтернет-послуг і їх класифікацію. Різноманітні аспекти використання мережі Інтернет були висвітлені такими українськими науковцями як Н. В. Аляб'єва, І. В. Венедіктова, І. В. Жилінкова, О. В. Дзера, С. О. Ємельянчик, О. В. Кохановська, О. А. Кулініч, А. В. Пазюк, О. М. Пастухов, О. А. Присяжнюк, І. В. Спасибо-Фатєєва, Р. Б. Шишка та ін. Схожі проблеми досліджуються російськими вченими, які, варто зазначити, дещо випереджають аналогічні дослідження в Україні за часом та охопленням різноманітних аспектів проблеми. Досить цікавими в цьому плані є дослідження А. В. Красикової, О. М. Макарової, С. В. Малахова, В. Б. Наумова, С. В. Петровського, О. І. Савел'єва, В. П. Талімончик та ін.

Серед зарубіжних вчених за схожою тематикою працюють такі вчені як С. Брайант, С. Волєкр, С. Лассістер, Ж. Б. Нордеманн, Р. Паленські, А. Пейн, С. Ханда, Майкл Л. Бест, Стівен Хікс, Едвард Ф. Хелпін, Е. Хоскінс.

Разом з тим вчені цих країн не використовують єдиного терміно-поняття для позначення послуг з використанням мережі Інтернет. Дуже часто зустрічаються такі терміно-поняття як «Інтернет-послуга», «послуга

мережі Інтернет», «послуга в мережі Інтернет», «зобов'язання з надання Інтернет-послуг», «договір про надання послуг доступу до мережі Інтернет» та ін. На перший погляд, не має великої різниці між цими терміно-поняттями, але, насправді, навіть один сполучник змінює усе визначення того або іншого терміно -поняття.

Які ж послуги існують в Інтернеті? Наприклад, найвідоміша Інтернет-енциклопедія Wikipedia дає наступний перелік послуг, поділяючи їх на основні та додаткові. До основних належать: 1) e-mail – електронна пошта; 2) групи новин; 3) списки поштової розсилки; 4) доступ до файлів віддалених комп'ютерів; 5) сеанси зв'язку з іншими комп'ютерами, під'єднаними до Інтернет; 6) пошук інформації в базі даних в оперативному режимі; 7) спілкування з іншими користувачами шляхом використання сервісу Internet Relay Chart; 8) доступ до інформаційної системи World Wide Web (WWW). З додаткових послуг можна виділити наступні: 1) широка передача MultiMedia; 2) RadioInternet; 3) розмовний конференційний зв'язок; 4) безпечні угоди; 5) відеоконференційний зв'язок; 6) безпроводне з'єднання [62].

Однією із перших спробу класифікувати Інтернет-відносини зробила І.В. Жилінкова. Вона визначила наступні види Інтернет-відносин: «1) відносини, які пов'язані з функціонуванням самої мережі й доступом до неї; 2) відносини, що виникають у сфері електронної комерції (електронного бізнесу); 3) відносини щодо захисту авторських прав на об'єкти інтелектуальної власності, які розміщені в Інтернеті, а також ті, що пов'язані з функціонуванням у мережі засобів масової інформації; 4) відносини, що виникають стосовно захисту конфіденційності інформації в Інтернеті, забезпечення цілісності систем, інформаційної безпеки, запобігання розповсюдженню інформації, що має кримінальний зміст (порносайти, ведення промислового шпіонажу тощо)» [56, с. 126-127].

На питання, які саме послуги зосереджені в мережі Інтернет, Пастухов О. М. дає однозначну відповідь, що таких послуг, або сервісів,

вісім, частково погоджуючись з переліком, наведеним на сайті Wikipedia:

- 1) E-mail (електронна пошта);
- 2) The World Wide Web (WWW або Web);
- 3) Telnet (дистанційний доступ);
- 4) F.T.P. (протокол передачі файлів);
- 5) Gopher. Щось середнє між F.T.P та WWW;
- 6) Списки розсилки. Список розсилки – це список користувачів Інтернету, які бажають обмінюватися інформацією та ідеями з певного предмету;
- 7) Дискусійні групи (групи новин). Метою дискусійних груп також є обмін інформацією та ідеями з певного предмету, і такі групи може створити кожен з користувачів Інтернету;
- 8) Internet Relay Chat (IRC). На відміну від дискусійних груп, спілкування між користувачами IRC відбувається в режимі реального часу за допомогою комп'ютерів, підключених одночасно до одного серверу, і, таким чином, може використовуватися лише тими користувачами, чий сеанс зв'язку із сервером повністю або частково співпадають [128, с. 14-18].

Далі, як зазначає Пастухов О. М. існування перелічених вище послуг Інтернету та регулярна поява нових сприяє зростанню його впливу на кожний без винятку аспект буденного життя людини – освіту, працю, охорону здоров'я, відпочинок. Комерційне використання Інтернету, яке було забороненим на початку його існування, в останні роки стабільно розвивається. Все більше і більше підприємств користується Інтернетом з метою реклами, маркетингу, надання послуг, укладання контрактів, здійснення та отримання платежів, внутрішнього та зовнішнього зв'язку, ринкових досліджень, розробки моделей власного розвитку, обміну професійною інформацією, управління персоналом та найму працівників [128, с. 18].

Спробу класифікувати послуги у мережі Інтернет було зроблено О. А. Кулінічем. Він говорить, що «значне місце серед об'єктів, існуючих виключно в самій мережі, займають об'єкти, що дістали в літературі назву «Цифрові товари та послуги», відносно яких комерційні операції, наприклад пошук, замовлення, доставка та оплата, здійснюються виключно електронним способом у мережі Інтернет. Визначення цифрової послуги й

товару на сьогодні не сформульовані, як і відсутні критерії їх розмежування. Як правило, у більшості досліджень під цифровим товаром розуміють літературні, графічні, музичні, аудіовізуальні твори, програмне забезпечення, які можуть бути завантажені безпосередньо з Інтернет-сайта продавця в мережі Інтернет, без доставки матеріального носія інформації. Під цифровою послугою мають на увазі традиційну послугу, що надається за допомогою мережі Інтернет [98, с. 204]. Не можемо не погодитися, що в даному випадку Інтернет буде виступати лише способом надання послуги. Але залишається не зрозумілим, за яким саме критерієм автор пропонує класифікувати види послуг мережі Інтернет. Тобто, як бачимо, нам потрібно виходити з того, що саме ми плануємо отримати чи то цифровий товар, чи цифрову послугу. Далі О. А. Кулініч зазначає, що «межа, що розділяє товари та послуги на основі критерію матеріального вираження в матеріалізованій формі, дозволяє кваліфікувати торгові операції відносно цифрового товару в якості послуги. У зв'язку з цим, послуга – це особливий вид товару, діяльність, благо, що задовольняє потреби індивіда, виробництва або суспільства, має споживчу цінність і вартість, результат якої може мати матеріальний і нематеріальний характер» [98, с. 206].

Положення про те, що Інтернет-послуга визначається через товар підтримується і іншими науковцями. Так, Н. В. Савчук розглядає Інтернет-послугу як «специфічну послугу-товар, що задовольняє інформаційні, консультаційні, комунікаційні та розважальні потреби споживачів (користувачів) засобами всесвітньої мережі Інтернет» [177, с. 9].

Потім О. А. Кулініч наводить лише перелік «етапів використання електронних продуктів: маркетинг, продаж і платежі, ступінь використання інформаційних і комунікаційних технологій та систем» та називає найпоширеніші види послуг у мережі: «інформаційні, послуги платіжних систем, туристичні, освітні послуги, інтернет-банкінг, інтернет-трейдинг, інтернет-страхування, аутсорсинг (укладання субдоговору на виконання робіт із зовнішніми фірмами), оренда серверних додатків» [98, с. 207].

Отже, як бачимо, чіткого критерію класифікації видів послуг мережі Інтернет О. А. Кулініч не надає. Тому, необхідність в детальному вивченні класифікації Інтернет-послуг стає більш актуальною.

Спробу класифікувати об'єкти ринку Інтернет-послуг зробила Н. В. Савчук, згідно з критерієм задоволення інформаційних потреб, поділяючи їх на: 1) ділову інформацію; 2) інформацію для спеціалістів; 3) електронні інформаційні ресурси для споживачів; 4) електронні інформаційні послуги освіти; 5) електронні інформаційні ресурси [176, с. 76]. Зазначимо, що в наведеній класифікації, кожна група Інтернет-послуг включає в себе іще багато різновидів.

Навіть такий загальний перелік відносин, що виникають в мережі Інтернет з приводу надання та отримання послуг, наочно свідчить, що вони є неоднорідними за своєю правовою природою. Важко навіть знайти чіткі критерії, які б дали змогу провести певну їх класифікацію [56, с. 127].

Одним із методів дослідження певного явища чи предмета, що дозволяє більш ретельно пізнати його суттєві ознаки, є систематизація. Інтернет-послуга, як і будь-який інший об'єкт цивільно-правових відносин, потребує внутрішньої структурно-логічної впорядкованості. Потреба в систематизації виникає й тоді, коли необхідно виявити особливості тієї чи іншої послуги та упорядкувати знання, що здобуті у цій сфері. Без такої впорядкованості складно як запровадити методологію наукових досліджень, так і організувати навчальний процес.

На підставі аналізу цивільно-правових відносин, що виникають в результаті надання та отримання Інтернет-послуг, останні систематизовано автором за трьома групами: послуги доступу до мережі Інтернет (Інтернет-провайдинг); послуги в мережі Інтернет (реєстрації доменних імен, хостингу тощо); послуги, опосередковані мережею Інтернет (дистанційне навчання, Інтернет-банкінг, реклама, розміщення контенту тощо). Запропоновану систематизацію Інтернет-послуг наведено на підставі критерію урахування кінцевого результату, який досягається в наслідок надання Інтернет-послуги

(доступ до мережі, місце виконання зобов'язання (послуги), Інтернет – як інструмент для надання інших послуг).

Проаналізуємо тепер більш детально кожен із виділених груп Інтернет-послуг.

До першої групи увійшли послуги з надання доступу до мережі Інтернет, тобто послуги Інтернет-провайдингу. Свого часу проблемою специфіки Інтернет-провайдингу займалися І. В. Спасибо-Фатєєва, С. О. Ємельянчик та О. Капля. За визначенням С. О. Ємельянчика «послуга доступу в Інтернет є дією (діяльністю) оператора, провайдера телекомунікацій, спрямованою на задоволення потреб споживачів щодо забезпечення можливості з'єднання кінцевого обладнання споживача з мережею Інтернет з метою отримання інформації» [52, с. 3-4]. Також, С. О. Ємельянчик наводить аргументи стосовно того, що «послугі доступу в Інтернет, тією чи іншою мірою, притаманна низка ознак, серед яких є ознаки, що властиві послугі взагалі, а також специфічні риси, характерні саме для телекомунікаційної послуги» [52, с. 8].

Послуга доступу в Інтернет, з точки зору С. О. Ємельянчика має індивідуальні риси, які властиві лише їй: «1) корисний ефект (результат) послуги з доступу в Інтернет полягає в задоволенні потреб конкретного суб'єкта щодо забезпечення можливості використовувати властивості Всесвітньої мережі; 2) послуга доступу в Інтернет нематеріальна, тому є невіддільною від діяльності щодо її надання; 3) надається та споживається одночасно; 4) послуга доступу в Інтернет надається за допомогою певних телекомунікаційних (технічних) засобів, тобто необхідною умовою її надання є наявність у споживача послуг (абонента) кінцевого обладнання; 5) обов'язковою є наявність телекомунікаційної мережі; 6) для надання послуги доступу в Інтернет, на відміну від інших послуг, не має значення особа виконавця, його здібності, вміння, навички, професіоналізм та ін.; 7) потреба замовника послуги доступу в Інтернет полягає в передачі та отриманні повідомлень незмінного змісту та зі збереженням їх у таємниці;

8) послуга доступу в Інтернет у більшості випадків надається впродовж певного періоду. Однак вона може надаватись і одноразово, наприклад, при замовленні на колективному пункті загального користування; 9) послуга доступу в Інтернет дає можливість доступу до інших телекомунікаційних послуг, вона є первинною; 10) хоча забезпечення доступу в Інтернет є лише одним із видів телекомунікаційних послуг, проте цей вид послуг є найбільш поширеним» [52, с.8-9].

О. Капля пропонує наступне визначення зобов'язання з надання Інтернет-послуг: «воно є договірним типом зобов'язання, об'єкт якого – дії виконавців (наприклад провайдерів) з надання послуг мережі Інтернет споживачам (абонентам) для задоволення їх інформаційних потреб» [67, с. 88]. На думку О.І. Савел'єва необхідно розмежувати договори, укладені і виконувані в межах мережі Інтернет (on-line) і договори, укладені з використанням мережі Інтернет, виконувані повністю або частково традиційними способами (off-line) [174, с. 12-13].

Стосовно характеристики самого договору, що укладається під час надання доступу до мережі Інтернет, вважаємо за необхідне наголосити, що цей тип зобов'язання не регламентують окремо норми ЦК України чи інших законодавчих актів, а тому слід виходити із загальних положень договору надання послуг (гл. 63 ЦК України) та інших законодавчих актів, що регламентують відносини між виконавцями та замовниками у сфері Інтернет-відносин (Закон України «Про телекомунікації» [160], Закон України «Про захист прав споживачів» [150] тощо).

В одній площині з договором Інтернет-провайдингу стоїть мобільний Інтернет (мережа мобільного телефонного зв'язку). На сьогодні мережа мобільного телефонного зв'язку охопила практично весь світ, а кількість користувачів мобільних телефонів наближається до двох мільярдів чоловік. Обмін інформацією між мобільними телефонами здійснюється за допомогою мережі, що складається з антен станцій стільникового зв'язку, з'єднаних між собою каналами передачі інформації. Мережа мобільного зв'язку дозволяє

передавати не тільки голосові повідомлення, але й дані. За допомогою мобільних телефонів можна обмінюватися короткими текстовими повідомленнями SMS, а також мультимедійними повідомленнями MMS, які дозволяють передавати мелодії сигналів для телефонів і графічні зображення (наприклад, фотографії, зроблені вбудованою в телефон камерою).

Важливо відмітити, що є можливим обмін даними між мережею мобільного телефонного зв'язку та комп'ютерною мережею Інтернет. Мережа мобільного телефонного зв'язку та комп'ютерна мережа Інтернет дозволяють передавати дані і голосові повідомлення, і тому їх інформаційні ресурси доцільно об'єднати. Оператори мобільного телефонного зв'язку та провайдери Інтернету забезпечують можливість передачі даних між цими мережами. Обмін даними між мережами дозволяє, наприклад, з мобільного телефону передавати повідомлення електронної пошти на поштову скриньку в Інтернеті, а з комп'ютера, підключеного до Інтернету, передавати SMS-повідомлення на мобільний телефон.

Як здійснюється доступ в Інтернет з використанням мобільного телефону? Повноцінний високошвидкісний доступ в Інтернет з мобільного телефону можна здійснити за технологією GPRS, при якій максимально можлива швидкість передачі даних складає 170 Кбіт/с (це приблизно в 3 рази швидше, ніж доступ по комутованих телефонних лініях). Важливо, що ця технологія надає негайний доступ в Інтернет, без необхідності додзвонюватися до провайдера Інтернету, і дозволяє одночасно вести розмову по мобільному телефону і проводити обмін даними між комп'ютером та Інтернетом.

Для доступу до інформаційних ресурсів Інтернету безпосередньо з мобільних телефонів можна використовувати WAP-браузери. WAP-сайти спеціально адаптовані під можливості мобільного телефону (двобарвне графіком, маленький екран і невелику пам'ять) і містять новини, прогноз погоди, курси валют і т.д. З WAP-сайтів можна відправити повідомлення електронної пошти або взяти участь у WAP-чаті [201].

До другої групи Інтернет-послуг входять послуги в мережі Інтернет (реєстрація доменних імен, хостинг тощо). Н. В. Аляб'єва надає таке визначення договору про надання послуг у мережі Інтернет – «за цим договором виконавець зобов'язується за завданням замовника надати послугу, яка споживається у процесі вчинення певної дії або реалізації певної діяльності, що не має упередженого результату, а користувач зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, яка має корисний ефект для споживача» [5, с. 7]. Як бачимо, в наведеному визначенні відсутні посилання на Інтернет як місце виконання послуги. Але далі у своїй роботі Н. В. Аляб'єва подає авторське визначення окремим видам договору про надання послуг у мережі Інтернет (договір послуг електронної пошти, договір про надання послуг хостингу). «За договором послуг електронної пошти виконавець (Інтернет-провайдер) зобов'язується присвоїти замовнику (абоненту) ІР-адресу і приймати спрямовані на цю адресу дані через мережу Інтернет, а також зберігати й відправляти такі дані за дорученням замовника послуги на зазначені ним адреси, а замовник зобов'язується оплатити надані послуги й використовувати їх відповідно до договору, закону та інших правових актів» [5, с. 11]. Що стосується ж договору про надання послуг хостингу, то згідно з Н. В. Аляб'євою: «виконавець зобов'язується розмістити на інформаційно-технічних ресурсах web-сторінки та інші дані, надані замовником у цифровому вигляді, а замовник зобов'язується прийняти послуги, надані виконавцем, і оплатити їх у порядку і на умовах, визначених цим договором» [5, с. 11]. Савельєв О. І. предметом договору хостингу визначає «дії Інтернет-провайдера з розміщення сайту користувача на своєму сервері і забезпечення його технічного обслуговування» [174, с. 15]. За договором на розміщення інформаційного ресурсу (сайту) в мережі Інтернет (договором Інтернет-послуг хостингу), на думку Петровського С. В., «оператор зв'язку зобов'язується надати доступ користувачам мережі Інтернет до інформаційного ресурсу споживача послуги шляхом розміщення даного ресурсу на обладнанні, постійно

підключеному до мережі Інтернет, для надання доступу до нього споживача послуги та третіх осіб за допомогою мережі Інтернет, а споживач послуги зобов'язується оплатити надані послуги і використовувати їх відповідно до договору, закону та інших правових актів» [132, с. 46-47]. Договором надання послуг з хостингу, відповідно до визначення Гури М. В., називається «договір, згідно з яким провайдер надає особі послуги з розміщення Інтернет-сайту на сервері (тобто надання на сервері дискового простору для розміщення Інтернет-сайту), надання йому унікальної адреси та забезпечення відповідної підтримки його діяльності» [34, с. 179].

Що стосується визначення договору про реєстрацію доменних імен, то за Бонтлабом В.В.: «він являє собою правочин, згідно якого одна сторона (реєстратор) за певну плату бере на себе обов'язки за письмовою (електронною) заявкою іншої сторони (реєстранта) надати послуги з реєстрації та технічного супроводу доменного імені, а реєстратор зобов'язується надати необхідні для делегування матеріали, оплатити роботу реєстранта та виконувати інші вимоги, встановленні адміністратором українського національного домена» [16, с. 11]. Д. В. Бойко визначає доменне ім'я, «як засіб індивідуалізації інформаційного ресурсу в мережі Інтернет, які являють собою розділену крапками на окремі частини-домени буквену стрічку, яка складається з певної кількості символів, латинського алфавіту (за загальним правилом), а також цифр та дефісу» [14, с. 5]. Гура М. В. надає наступне визначення доменного імені – унікальне системне ім'я, яке привласнене вузлу комп'ютерної мережі у відповідності з доменною системою імен. Наприклад, www.microsoft.com. У мережі Інтернет це ім'я пристрою, який має постійну ІР-адресу. Зазвичай воно характеризує загальне місцезнаходження вузлу [34, с. 66].

Не зважаючи на незначні та несуттєві відмінності у визначеннях доменних імен та хостингу, які ми спостерігаємо у різних авторів, можна зробити висновок, що їх суттєвою ознакою є те, що вони належать до послуг в мережі Інтернет, тобто місцем виконання зобов'язань з надання цих послуг

є не лише певне географічне зазначення (місяцезнаходження суб'єкта або майна), а певна ділянка мережі Інтернет за доменним ім'ям. На цій підставі пропонується доповнити ч. 3. ст. 532 ЦК України і викласти у такій редакції положення про місце виконання зобов'язання: «місцем виконання зобов'язань, що виконуються через мережу Інтернет, є певна ділянка мережі Інтернет, що знаходиться за доменним ім'ям».

До останньої, третьої групи, входять послуги, опосередковані мережею Інтернет (дистанційне навчання, Інтернет-банкінг, реклама, розміщення контенту тощо). Більшість відносин, що виникають в Інтернет-просторі, хоча і мають певні особливості (часом дуже важливі), за своєю сутністю є все ж такими, до яких повною мірою можуть бути пристосовані усталені юридичні конструкції, терміни та принципи. Традиційні правові засоби, які застосовуються при укладенні та здійсненні правочинів є цілком прийнятним і до певних Інтернет-відносин. Це стосується таких юридичних категорій як оферта, акцепт, склад цивільного правопорушення, збитки, зобов'язання, прострочення виконання тощо. Розробляти ці елементи спеціально для Інтернет-відносин немає потреби. Аналіз відносин, що виникають в сфері електронного бізнесу, свідчить, що вони за своєю природою є цивільно правовими відносинами купівлі-продажу, поставки, перевезення, надання послуг тощо [56, с. 126]. Багато існуючих норм законодавства України може бути застосовано до віртуального простору.

Отже, послуги, опосередковані мережею Інтернет, де Інтернет виступає лише Інструментом для надання інших послуг, розглянемо на прикладі Інтернет-банкінгу. Швидкий розвиток глобальної мережі Інтернет започаткував новий напрям у банківській справі – Інтернет-банкінг, з розвитком якого у банків з'являються великі можливості для надання інноваційних послуг, а у клієнтів – максимально зручний спосіб їх отримання. Інтернет-банкінг за визначенням О. Г. Сербини та О. М. Загузової є одним із видів дистанційного банківського обслуговування, засобами якого забезпечується доступ до рахунків та операцій за рахунками в будь-який час

та з будь-якого комп'ютера через Інтернет [182, с. 122]. О. А. Кулініч надає наступне визначення електронного банкінгу (E-banking) – це діяльність банку з надання комплексу послуг клієнтам за допомогою комп'ютерних технологій [97, с.422]. Проаналізувавши наукову літературу, присвячену вивченню такої категорії Інтернет-послуг як Інтернет-банкінг, бачимо, що найчастіше у вітчизняній практиці Інтернет-банкінг визначається як самостійний елемент дистанційного банківського обслуговування або каналу віддаленого зв'язку. Дана послуга дозволяє клієнту не залежати від режиму роботи банківської установи, а банку - оптимізувати процес обслуговування і працювати в єдиному просторі документів [115, с. 71]. Для роботи у системі потрібно: будь-який сучасний комп'ютер, будь-яка операційна система (Windows, Linux, Mac OS, Solaris, FreeBSD тощо) та Web-браузер (Internet Explorer, Mozilla, Netscape, Opera та ін.) та доступ до Інтернету. В Україні послуги Інтернет-банкінгу надають наступні банки: «УкрСиббанк», «Укрсоцбанк», «ПриватБанк», «Промінвестбанк», «Альфа-банк» тощо. Кількість банків, які діють через мережу Інтернет в Україні зростає з кожним роком.

На початку 2012 року було досліджено найбільш використовувані можливості Інтернет-банкінгу серед українських користувачів. В результаті виявлено, що українців найбільше цікавить перегляд залишку на їх рахунку, оплата комунальних послуг, послуг мобільного зв'язку та мережі Інтернет, отримання інформації про всі відкриті рахунки і банківські продукти тощо. Це дозволило банкам сконцентрувати увагу на затребуваних послугах та обрати відповідний вектор діяльності маркетингового відділу [189].

До складових Інтернет-банкінгу належать: управління рахунками (виписки, перекази з рахунка на рахунок, баланси); інвестування коштів (депозити, цінні папери, валютні операції); перекази та оплата рахунків за товари та послуги; консультаційні та інформаційні послуги; кредитні операції; ризик-менеджмент, тобто управління ризиками [97, с. 422-423]. Спектр послуг, що надається клієнтам електронного банкінгу, практично не

відрізняється від того, що доступний клієнтам в офісі банку. Таким чином, електронними банківськими послугами є дії банку, спрямовані на вдосконалення та реалізацію звичних банківських операцій шляхом використання інформаційних систем. Безперечно, електронні послуги базуються на відомих банківських операціях і не можуть існувати відокремлено. Але поява Інтернет-комерції стала результатом пропозиції відносно нових банківських продуктів, таких, як обслуговування платежів Інтернет-магазину, електронна сертифікація, «мобільний банкінг» (використання мобільного зв'язку та SMS повідомлень), віртуальні платіжні картки та інші, що стали результатом розвитку Всесвітньої мережі. Розвиток віддалених банківських послуг надає клієнтам банку можливість оперування коштами без безпосереднього контакту з банківськими службовцями [97, с. 423].

Погоджуємося з О. Г. Сербиною, що сьогодні неможливо уявити функціонування банківських установ без використання сучасних інформаційних технологій та, зокрема глобальних комп'ютерних мереж, у тому числі й Інтернет. З впровадженням Інтернет-банкінгу банки можуть значно збільшити клієнтську базу і знизити витрати на персонал і мережу філій [182, с. 124].

Виходячи з наведеного аналізу Інтернет-послуг можна зробити висновок, що багато наявних правових норм з успіхом може бути застосовано до віртуального простору. Разом з тим виникає необхідність встановлення спеціальних правил, які б враховували особливості саме Інтернет-відносин, створення норм міжнародного та національного законодавства, спрямованих на їх ефективне регулювання.

Для уникнення розбіжностей в розумінні та тлумаченні понять «Інтернет-послуга», «послуга доступу до мережі Інтернет», «послуга в мережі Інтернет» та «послуга, опосередкована мережею Інтернет» запропоновано юридико-правове визначення поняття Інтернет-послуги як об'єкта цивільно-правових відносин, що виражається у правомірній дії або

діяльності виконавців з надання доступу до мережі Інтернет, електронної пошти, послуги хостингу, реєстрації доменних імен, тощо для задоволення потреб учасників цивільних правовідносин, які можуть здійснюватись із застосуванням технічних пристроїв.

Узагальнюючи розгляд специфіки Інтернет-послуг можна зробити певний висновок щодо їх ознак.

Основною властивою ознакою Інтернет-послуг вважають їх нематеріальний характер, що може супроводжуватись матеріальним (фізичним) втіленням. Але на нашу думку, в площині Інтернет правовідносин це може виглядати сумнівним, тому що дії, вчинені в мережі Інтернет інколи можуть мати матеріальну складову. Розглянемо це на прикладі договору про надання послуг хостингу. Аляб'єва Н. В. надає наступне визначення хостингу (від англ. hosting) – це послуга з надання дискового простору для фізичного розміщення інформації на сервері, що постійно знаходиться в мережі Інтернет [5, с. 156]. В свою чергу Трофімов С. А. пропонує статтю 1 Закону України «Про телекомунікації» доповнити поняттям «послуги з надання хостингу» та запропонував визначити послуги з надання хостингу як «послуги з надання обчислювальних потужностей для фізичного розміщення інформації на сервері, що постійно знаходиться у мережі» [198, с. 188]. Обидва автори погоджуються в тому, що має місце «фізичне розміщення інформації на сервері». Для розуміння Інтернет-послуг як нематеріальних, необхідно виходити з їх мети, якою виступає вчинення певної дії (діяльності), тобто в даному випадку – зобов'язання з розміщення на інформаційно-технічних ресурсах веб сторінок та інших даних, консультування замовника з питань, що виникають у нього з приводу виконання послуги хостингу, забезпечення конфіденційності інформації, наданої замовником, та інше. З цього випливає, що метою послуги з надання хостингу виступає задоволення потреби замовника у доступі на розміщення сайтів за допомогою послуги хостингу, яка має нематеріальний характер, але має матеріальне вираження.

Другою ознакою Інтернет-послуг виступає їх споживчий характер (корисний ефект). Як і у всіх видах послуг, мета Інтернет-послуг полягає в самому процесі їх надання, а не у кінцевому результаті. В процесі надання Інтернет-послуг, дії виконавців Інтернет-послуг споживаються та в залежності від різновиду Інтернет-послуги, залишаючи лише нематеріальний результат. Враховуючи те, що процес надання Інтернет-послуги є невідривним від її виконавця, споживання послуги співпадає з моментом її надання. Наприклад, при дистанційному навчанні, результат, наданої послуги виступає у вигляді отриманих знань.

Наступною ознакою Інтернет-послуг можна виділити особливий суб'єктний склад, враховуючи невід'ємність Інтернет-послуги від суб'єкта її надання. На прикладі тієї ж дистанційної освіти бачимо, що особливим суб'єктом буде вищий навчальний заклад, який отримав ліцензію для надання освітніх послуг [156]. Зазначений суб'єкт наділений особливим правовим статусом, а коло осіб які можуть набути такий статус обмежене законодавством.

Для Інтернет-послуг як і для всіх видів послуг характерною ознакою є неможливість гарантувати певний позитивний результат. Тому що предметом виступає певна дія (діяльність), що призвела до результату, тобто лише сам процес надання послуги, а не очікуваний результат. Також, гарантування позитивного результату при наданні Інтернет-послуг взагалі неможливо через їх специфіку, адже результат залежить не лише від дій виконавців Інтернет-послуг, а і від сукупності об'єктивних обставин на які важко вплинути, таких як доступ до самої мережі Інтернет, без якої взагалі буде неможливим надання Інтернет-послуг.

Також до ознак Інтернет-послуг можемо віднести те, що метою Інтернет-послуги є задоволення потреб людей, незважаючи на те, який саме різновид Інтернет-послуги споживач бажає отримати.

Виходячи з того, що Інтернет-послуги існують в глобальній мережі Інтернет, яка розповсюджується практично без обмежень, можемо

о виокремити таку специфічну ознаку Інтернет-послуги як об'єкта цивільно-правових відносин, що виділяє її серед інших видів послуг як можливість надання та отримання цієї послуги без обмеження у просторі і часі (повсюдно і цілодобово) за умови доступу технічного пристрою до мережі Інтернет. Так, наприклад, Інтернет як інформаційно-комунікаційна технологія, вже забезпечив доступність банківських продуктів і послуг для більшої кількості клієнтів, усунувши географічні та часові бар'єри для їх надання. Основною перевагою Інтернет-технології з точки зору клієнта є можливість здійснювати операції без будь-яких обмежень у форматі 24/7 [182, с. 124].

Таким чином, підсумовуючи, можна сказати, що Інтернет-послуги мають наступні характерні ознаки: 1) мають нематеріальний характер проте супроводжуються матеріальним (фізичним, уречевленим) втіленням; 2) мають споживчий характер (корисний ефект); 3) надаються спеціальними суб'єктами правовідносин; 4) не можуть гарантувати певний позитивний результат (адже він залежить не лише від дій виконавців Інтернет-послуг, але і від сукупності об'єктивних обставин, що не підвладні впливу, наприклад, доступ до самої мережі Інтернет; 5) задовольняють суспільні інтереси чи особисті потреби; 6) обсяг послуги відповідає задоволенню потреб; 7) можливість надання та отримання цієї послуги без обмеження у просторі і часі (повсюдно і цілодобово) за умови доступу технічного пристрою до мережі Інтернет, тобто її перманентний характер.

1.3. Передумови та особливості надання Інтернет-послуг

Із розвитком комп'ютерних систем та Інтернет-технологій на сучасному етапі розвитку суспільства інтерес до електронних засобів обміну інформацією лише зростає. Це і не дивно, адже високошвидкісні технології передачі інформації забезпечують економію часу та грошових ресурсів [202, с. 28].

Н. В. Аляб'єва, на підставі аналізу тлумачення поняття «Інтернет-послуга» та її ознак, пропонує виділяти такі особливості надання Інтернет-послуг: наявність передумов укладення договору про надання послуг у мережі Інтернет; зв'язок з ресурсами і формою доступу; специфіка програмного забезпечення [5, с. 39].

Проте на нашу думку, дані положення є не особливостями надання Інтернет-послуг, а повноцінними передумовами виникнення Інтернет-послуг, необхідними для їх існування і до них можна долучити ще принаймні дві, такі як необхідність встановлення програми-браузера та наявність веб-сайту, який містить бажані Інтернет-послуги.

Розглянемо більш докладно кожен з цих передумов надання Інтернет-послуг.

1) Укладання договору з провайдером про доступ до мережі Інтернет. Для того, щоб укласти договір в мережі Інтернет, слід укласти договір з провайдером про доступ до самої мережі Інтернет. Н. В. Аляб'єва виділяє чотири способи. «Перший і найпростіший спосіб – придбання картки-ресурсу часу роботи в системі. За допомогою пароля команди відкривається доступ до системи, після чого можна укладати договір про надання послуг в мережі Інтернет. Другий спосіб – згідно з договором оренди персонального комп'ютера в комп'ютерному клубі, в готелі або іншому місці, де є зв'язок з мережею Інтернет отримати доступ до мережі. Третій спосіб – відповідно з договором доручення здійснити доступ до мережі Інтернет. Четвертий спосіб – укладення договору про надання послуг за допомогою стільникового мобільного зв'язку відповідного стандарту» [5, с. 39].

З одного боку цей перелік способів, за якими можна укладати договір про надання послуг в мережі Інтернет, не є вичерпним, оскільки у зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних і телекомунікаційних технологій ці способи можуть постійно вдосконалюватися. Отже, за наявності передумови здійснюється укладання договору про надання послуг у мережі Інтернет. Але з іншого боку – деякі з цих способів на сьогоднішній день стають все менш

актуальним. Так, наприклад, спосіб, який передбачає «придбання картки-ресурсу часу роботи в системі» та спосіб, за яким укладається «договір оренди персонального комп'ютера в комп'ютерному клубі, в готелі або іншому місці, де є зв'язок з мережею Інтернет» стають не те щоб менш вживаними в сучасному світі, а й взагалі перестають існувати як такі.

В Україні даний вид договірних відносин ще не знайшов своє відображення на законодавчому рівні, але є досить розробленим теоретично. У цьому зв'язку заслуговує на увагу, запропоноване С.О. Ємельянчиком, визначення договору надання послуг доступу до мережі Інтернет (Інтернет-провайдингу), відповідно до якого одна сторона (Інтернет-провайдер) зобов'язується надати послугу доступу в Інтернет іншій стороні (абоненту), а абонент зобов'язується сплатити за неї певну грошову суму відповідно до обраного тарифного плану [52, с. 3].

2) Зв'язок з ресурсами і формою доступу. Ця передумова характеризує зв'язок (замовника) з ресурсами мережі. Комп'ютерні мережі за територіальним охопленням діляться на локальні, регіональні, глобальні.

Локальні мережі (LAN – Local Area Network) – мережі, що об'єднують комп'ютери, які розташовані в географічно обмеженому просторі (школи, університети, підприємства, організації, установи, міста і т.д.). Локальними вважаються мережі, що об'єднують комп'ютери в межах десятків кілометрів.

Регіональні мережі (MAN – Metropolitan Area Networks) – мережі, що об'єднують комп'ютери певного регіону: району, області, країни. Найчастіше регіональні мережі – це корпоративні мережі, що як канал зв'язку використовують телефонні лінії, відстань між вузлами мережі становить 10 – 1000 км. Термін «корпоративна мережа» у літературі також використовується для позначення об'єднання кількох локальних мереж, кожна з яких може бути побудована на різних технічних, програмних та інформаційних принципах. Прикладом корпоративної мережі може бути мережа Національного банку України, яка поєднує в собі локальну мережу НБУ і локальні мережі обласних територіальних управлінь НБУ [189].

Глобальні мережі (WAN – Wide Area Network) – мережі, що об'єднують комп'ютери кількох країн, включаючи в себе як локальні мережі, так й інші телекомунікаційні мережі і пристрої. Одна з найвідоміших глобальних мереж є Internet, яка посунула такі глобальні мережі, як Efnет, Ethernet, Fidonet, Usenet та інші.

Погоджуємося з думкою Аляб'євої Н. В., якщо комп'ютери досить віддалені один від одного, замість з'єднання кабелем використовують зв'язок по телефонній мережі. При такому з'єднанні не потрібні мережеві плати, але потрібні спеціальні пристрої, що дозволяють комп'ютерам пересилати інформацію через телефонну мережу – модеми. Такий пристрій повинні мати всі комп'ютери, які з'єднуються таким чином. Модемний зв'язок є найбільш популярним при з'єднанні з мережею Інтернет [5, с. 39-40].

Але, крім перерахованих вище способів є й інші варіанти, які набирають популярність останнім часом, але поки відносно дорогі. Наприклад, з'єднання за допомогою супутникового зв'язку та оптичного волокна. Кабелі на базі оптичних волокон використовуються при волоконно-оптичного зв'язку, що дозволяє передавати інформацію на великі відстані з більш високою швидкістю передачі даних, ніж в електронних засобах зв'язку [83]. Найбільш швидкісним Інтернет-провайдером є оптиковолоконна домашня мережа Freenet.Ltd., яка знаходиться на лівому березі Києва (Харківський район) [176, с. 79].

3) Специфіка програмного забезпечення (програмне забезпечення комплексу комп'ютерних програм, що забезпечують автоматичне функціонування комп'ютера, тобто системи комп'ютерних програм, які використовуються: а) одним конкретним комп'ютером; б) всім комп'ютерним парком юридичної особи). Системне програмне забезпечення (від англ. System software) – більш відоме як операційна система. Операційна система виконує функції управління обчисленнями в комп'ютері, розподіляє ресурси обчислювальної системи між різними обчислювальними процесами і утворює ту програмну середу, в якій виконуються прикладні програми

користувачів. Таке середовище називається операційним. Останнє слід розуміти в тому плані, що при запуску програми вона буде звертатися до операційної системи з відповідними запитами на виконання певних дій або функцій. Ці функції операційна система виконує, запускаючи спеціальні системні програмні модулі, що входять до її складу. Операційні системи, такі як Microsoft Windows, Mac OS, Linux та інші є яскравими прикладами системного програмного забезпечення. Системне програмне забезпечення – це програмне забезпечення, яке здійснює роботу комп'ютера. Отже, комп'ютер працювати не буде без системного програмного забезпечення і не відбудеться доступ до мережі Інтернет для укладання договору про надання послуг в мережі [5, с. 40].

4) Виходячи з того, що операційна система – це будь-яке програмне забезпечення, що забезпечує інфраструктуру, на якій можуть працювати додатки, тобто воно керує комп'ютерним обладнанням і контролює його, створюючи можливості для виконання додатків, вважаємо за доцільне додатково виділити таку четверту передумову надання Інтернет-послуг, як необхідність встановлення програми-браузера, що сприяє безпосередньому доступу до Інтернет-послуг. Браузер є програмним забезпеченням для перегляду веб-сайтів. На сьогоднішній день найпоширенішими браузерами є Opera, Chrome, Mozilla, Firefox, Internet Explorer та інші.

5) Ще однією передумовою отримання Інтернет-послуг є наявність веб-сайту, що містить Інтернет-послуги, які користувач бажає отримати. Відповідно до статті 5 Закону України «Про інформацію» кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. У статті 22 того ж Закону зазначено, що масова інформація – це інформація, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб. Можна однозначно зробити висновок, що мережа Інтернет служить середовищем, в якому масова інформація скрізь створюється і поширюється. Джерелом поширення масової інформації в

мережі Інтернет є будь-який загальнодоступний і відкритий інформаційний ресурс. В першу чергу, це сторінка або сайт в мережі Інтернет, телеконференція, електронна поштова розсилка. Тому, якщо користувач бажає отримати будь-яку інформацію, для початку йому потрібно буде зайти на Інтернет-сайт. Так М. В. Гура надає авторське визначення «Інтернет-сайта», як «відокремленого, логічно завершеного елемента мережі Інтернет, створеного на основі технології гіперпосилань, який розташований на сервері (host), має унікальну адресу (url), за якою до нього може отримати доступ будь-який користувач мережі Інтернет, та у своїй основі містить Інтернет-сторінки, які мають графічний вигляд та можуть бути переглянуті за допомогою спеціальних комп'ютерних програм (браузерів)» [34, с. 4-5].

Таким чином, можна зробити висновок, що надання Інтернет-послуг є багатофакторним процесом, якому передують цілий ряд певних передумов, без яких надання Інтернет-послуг є неможливим. На нашу думку, такими передумовами є: а) укладання договору з провайдером про доступ до мережі Інтернет; б) зв'язок з ресурсами і формою доступу; в) специфіка програмного забезпечення; г) необхідність встановлення програми-браузера; д) наявність веб-сайту, який містить бажані Інтернет-послуги.

Проте, проаналізувавши та систематизувавши передумови надання Інтернет-послуг, найсуттєвішими є такі: а) технічна можливість; б) наявність договору про надання послуг у мережі Інтернет; в) специфіка програмного забезпечення.

Висновки до розділу 1

1. Динамічне зростання сфери послуг, урізноманітнення їх видів є однією з глобальних тенденцій розвитку сучасного соціально-економічного життя. Разом із тим поняття послуги є одним із найбільш суперечливих понять цивільного права, оскільки воно має досить розмиті, нечітко

визначені понятійні межі і безліч смислових відтінків, відсутня також загальноприйнята систематизація сфери послуг, а отже, послуга по-різному тлумачиться і вченими, і практиками. Виокремивши із значного масиву юридичної літератури визначення поняття «послуга» та проаналізувавши їх, зроблено висновок, що всі визначення послуги можна умовно поділити на три групи: до першої можна віднести ті, в яких сутність послуги визначається через діяльність; до другої – через результат діяльності; до третьої – ті визначення, в яких послуга характеризується через нерозривне поєднання діяльності та її результату. Визначення послуги через єдність діяльності та результату має бути внесено до Цивільного Кодексу України, за ст. 177 якого послуги належать до об'єктів цивільного права, проте самого визначення послуги в Кодексі не міститься.

2. Зазвичай Інтернет розглядається як суто технічний засіб. Усі погоджуються з технічними аспектами Інтернету як соціального явища. Але такий підхід не задовольняє юристів-практиків насамперед тому, що таке визначення базується на неюридичній термінології і таким чином не може включатися до існуючих юридичних конструкцій та застосовуватися у юридичні теорії та практиці. Переваження технічної сторони Інтернету не повинне заважати юридичному розумінню цього явища. Цивільно-правові відносини породжує не Інтернет як комп'ютерна мережа, а безпосередньо суб'єкти, які тим чи іншим способом пов'язані з цією мережею. На законодавчому рівні доцільно закріпити особисте немайнове право фізичних осіб на доступ до мережі Інтернет та використання мережі Інтернет як середовища вчинення юридичних фактів, адаптувавши його до міжнародних положень. З метою консолідації зусиль усіх заінтересованих сторін у розвитку мережі Інтернет в Україні, на підставі Закону України «Про телекомунікації» та узагальнення багаторічного практичного досвіду найбільших українських Інтернет-провайдерів, контент-провайдерів та інших видається можливим упровадження «Правил функціонування Інтернету»,

одним із вірогідних розробників яких може виступити Інтернет Асоціація України (ІнАУ).

3. Для уникнення розбіжностей в розумінні та тлумаченні понять «Інтернет-послуга», «послуга доступу до мережі Інтернет», «послуга в мережі Інтернет» та «послуга, опосередкована мережею Інтернет» запропоновано юридико-правове визначення поняття Інтернет-послуги як об'єкта цивільно-правових відносин, що виражається у правомірній дії або діяльності виконавців з надання доступу до мережі Інтернет, електронної пошти, послуги хостингу, реєстрації доменних імен тощо для задоволення потреб учасників цивільних правовідносин, які можуть здійснюватись із застосуванням технічних пристроїв.

4. Систематизовано Інтернет-послуги за трьома групами: послуги доступу до мережі Інтернет (Інтернет-провайдинг); послуги в мережі Інтернет (реєстрації доменних імен, хостинг тощо); послуги, опосередковані мережею Інтернет (дистанційне навчання, Інтернет-банкінг, реклама, розміщення контенту тощо). Запропонована систематизація наводиться з урахуванням кінцевого результату, який досягається внаслідок надання/отримання Інтернет-послуги (доступ до мережі, місце виконання зобов'язання (послуги), Інтернет – як інструмент для надання інших послуг). Тобто мова іде про те, що Інтернет як глобальна інформаційно-телекомунікаційна мережа, що створює умови для надання Інтернет-послуг, є постійною їх умовою, а ті чи інші Інтернет-послуги виникають в результаті взаємодії між різними суб'єктами (сторонами) надання/отримання Інтернет-послуг в залежності від того, чи йдеться про доступ до мережі Інтернет, чи послугу в мережі Інтернет (місце виконання), чи отримання/надання послуги опосередковано мережею Інтернет (Інтернет як інструмент для надання інших послуг).

5. На основі аналізу тлумачення понять «послуга» , «Інтернет-послуга» та з урахуванням специфіки трьох груп Інтернет-послуг запропоновано основні ознаки Інтернет-послуг: 1) нематеріальний характер, що

супроводжується матеріальним (фізичним) втіленням; 2) споживчий характер (корисний ефект); 3) надання спеціальними суб'єктами правовідносин, які не можуть гарантувати певний позитивний результат (адже він залежить не лише від дій виконавців Інтернет-послуг, але і від сукупності об'єктивних обставин, що не підвладні впливу цих суб'єктів, наприклад, доступ до самої мережі Інтернет; 4) задоволення суспільних інтересів чи особистих потреб; 5) обсяг послуги відповідає обсягу задоволення потреби; 6) можливість надання та отримання цих послуг без обмеження у просторі і часі (повсюдно і цілодобово) за умови доступу технічного пристрою до мережі Інтернет.

6. Надання Інтернет-послуг є багатофакторним процесом, якому передують цілий ряд певних передумов, без яких надання Інтернет-послуг є неможливим. На нашу думку, такими передумовами є: а) наявність договору про надання послуг у мережі Інтернет; б) зв'язок з ресурсами і формою доступу; в) специфіка програмного забезпечення; г) необхідність встановлення програми-браузера; д) наявність веб-сайту, який містить бажані Інтернет-послуги. Проте зазначено, що найсуттєвішими передумовами надання Інтернет-послуг є такі: а) технічна можливість; б) наявність договору про надання послуг у мережі Інтернет; в) специфіка програмного забезпечення.

7. Пропонується для подальшої реалізації у дослідженні певний концептуальний підхід, що буде реалізовано в роботі і який полягає у тому, що три групи Інтернет-послуг (послуги доступу до мережі Інтернет, послуги в мережі Інтернет, послуги, опосередковані мережею Інтернет), які виділено в результаті дослідження, послідовно будуть проаналізовані в контексті: змісту правовідносин, які виникають внаслідок надання Інтернет-послуг; суб'єктів правовідносин з надання та отримання Інтернет-послуг; цивільно-правової відповідальності сторін за порушення права на Інтернет-послуги; цивільно-правових способів захисту прав на Інтернет-послуги; порівняльного аналізу вітчизняної та зарубіжної судової практики, яка склалася з приводу

вирішення спорів щодо надання та отримання Інтернет-послуг, що формує цілісне бачення Інтернет-послуг як об'єкта цивільно-правових відносин.

РОЗДІЛ 2

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДНОСИН ЩОДО НАДАННЯ ТА ОТРИМАННЯ ІНТЕРНЕТ-ПОСЛУГ

2.1. Зміст цивільно-правових відносин, які виникають внаслідок надання та отримання Інтернет-послуг

Для вирішення питань правового регулювання відносин, пов'язаних із використанням мережі Інтернет, необхідно розглянути зміст та особливості тих суспільних відносин, які виникають, розвиваються та припиняються у зв'язку із застосуванням Інтернет-послуг.

Основними нормативними актами, які безпосередньо визначають сьогоденні напрями регулювання Інтернет-відносин в Україні, є Закон України «Про телекомунікації» (2003 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг» (2012 р.), Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо захисту державних інформаційних ресурсів» (2014 р.), Укази Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (2000 р.), «Про заходи щодо захисту інформаційних ресурсів держави» (2000 р.). Певне значення для розвитку відносин, що виникають у мережі Інтернет мають також закони України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» (2014 р.), «Про науково-технічну інформацію» (1993 р.), «Про Національну програму інформатизації» (1998 р.), «Про Концепцію Національної програми інформатизації» (1998 р.).

Правовим фундаментом в Україні для розвитку законодавства з закріплення правового статусу учасників всесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет є положення ст. 34 Конституції України, яка встановила, що «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати

інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [82]. Офіційне тлумачення положення цієї частини ст. 34 міститься в Рішенні Конституційного Суду від 20 січня 2012 р., в якому зазначається, що «збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [199]. На відміну від США та країн Західної Європи, де даний сегмент законодавства формувався протягом 80-90 рр. XX століття, нормативно-правове регламентування мережі Інтернет в Україні розпочалося лише з 2000 року. Саме тоді вперше в українському законодавстві були сформовані головні завдання держави щодо розвитку національної складової мережі Інтернет, серед яких головним є задоволення конституційних прав громадян на інформацію.

Як зазначається в літературі, Інтернет, будучи мережею для передачі інформації, є середовищем існування інформаційного суспільства, органічно сплавляючись із загальними тенденціями інформатизації різних сторін суспільного життя.

Сьогодні Інтернет перетворився на повсякденний засіб передачі інформації, який є доступним кожному, у кого є доступ до глобальної мережі Інтернет за допомогою комутованих ліній та засобів зв'язку, кількість яких поширюється практично щодня, зокрема комутованих або бездротових комунікації 3G (від. англ. 3rd Generation – третє покоління технології мобільного зв'язку), WI-FI (від англ. Wireless Fidelity – загальновживана назва для стандарту бездротового (радіо) зв'язку передачі даних), мобільних GSM (від англ. Global System for Mobile Communications – глобальна система мобільного зв'язку), CDMA телефонів (від англ. Code Division Multiple Access – множинний доступ з кодовим розділенням каналів) або супутникового зв'язку.

Отже, перед тим як розглянути зміст відносин з надання Інтернет-послуг, треба проаналізувати зміст інформаційних відносин, тому що у цілому, усі договори з надання Інтернет-послуг є договорами передачі інформації опосередковано через Інтернет.

На думку О.І. Яременко інформаційно-правові відносини – це «суспільні відносини, які регулюються нормами права і виникають, розвиваються та припиняють свою дію в інформаційному просторі між суб'єктами права, які наділені інформаційними правами та обов'язками» [215, с. 158].

Зміст інформаційних правовідносин становить сукупність прав та обов'язків їх суб'єктів. Їх юридичний зміст закріплюється в нормах різних галузей як національного права України, так і міжнародного. Проаналізувавши законодавство України в інформаційній сфері, Д.О. Перов резюмує, що існує відмінність в об'ємі прав та обов'язків суб'єктів інформаційних правовідносин в залежності від їх правового статусу. Наприклад, громадяни мають переважне право, а органи державної влади, відповідно, – кореспондуючі обов'язки [129, с. 82].

До основних прав, при виникненні інформаційних правовідносин належить – право на доступ до інформації, яке виступає гарантією реалізації багатьох інших прав та свобод людини і громадянина. Структура конституційного права на інформацію, що закріплюється Конституцією України та ЦК України, визначається такими складовими як: збирання; зберігання; використання; поширення [102, с. 203]. Це і становить основу інформаційних правовідносин.

О.В. Кохановська, аналізуючи світовий досвід законодавчого регулювання інформаційних відносин, виділяє наступні групи цих відносин: право громадян на доступ до інформації, захист інформації, охорона виключних прав.

Тому, відокремленість та відмінність змісту інформаційно-правових відносин від майнових та інших цивільно-правових відносин базується, перш

за все, на неможливості поширення нормативно-правових положень виключно цивільного права на такі окремі види інформаційної діяльності як поширення інформації, захист та пошук інформації. Іншими словами, оскільки право на інформацію як юридична основа змісту інформаційних правовідносин не охоплюється лише правом власності на інформацію, то одного цивільно-правового впливу на означені правові відносини вже не вистачає [129, с. 83].

О.І. Яременко з цього приводу стверджує що, змістом інформаційно-правових відносин є досить складна конструкція із суб'єктивних юридичних прав та обов'язків. Суб'єктивне юридичне право означає вид та міру можливої поведінки суб'єкта права, встановленого юридичними нормами для задоволення його інтересів в інформаційній сфері. При цьому законодавство України передбачає досить широкий діапазон інформаційних прав фізичних та юридичних осіб в основі яких покладено норми Загальної декларації прав людини та Конституції України про право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. Юридичний обов'язок означає вид та міру необхідної поведінки суб'єкта права, встановленого юридичними нормами для задоволення інтересів уповноваженої особи в інформаційній сфері [215, с. 161].

Виходячи з аналізу законодавства в сфері інформаційних відносин бачимо, що всі суб'єкти права наділяються як правами так і обов'язками, обсяг яких залежить від правового статусу того чи іншого суб'єкта. Проте, О.І. Яременко наголошує на тому, що «інформаційно-правовий статус громадян передбачає в основному сукупність інформаційних прав, хоча і не виключає покладення на них інформаційних обов'язків. В той же час, в статусі державних органів та посадових осіб домінуючими є інформаційні обов'язки» [215, с. 161].

Слід підтримати пропозицію О.В. Кохановської, яка пропонує удосконалений перелік прав і обов'язків, які можуть мати суб'єкти інформаційних правовідносин: особисті немайнові права на інформацію як

особисте немайнове благо, або на комплекс особистих немайнових інформаційних благ; право на створення інформації, як твору літератури, науки, мистецтва, твору науки, техніки та іншої інформації подібного роду; майнові та особисті немайнові права, пов'язані з майновими, на результати творчої діяльності, тобто право на передання виключних прав на результати інтелектуальної творчої діяльності; права на вироблення інформації, як об'єкту особливого роду, нематеріального за своєю сутністю, її передання, використання тощо; права на інформаційний продукт, ресурс, документ, як матеріальні об'єкти, у формі яких закріплено нематеріальну за своєю сутністю інформацію. Також, О. В. Кохановська відмічає, що на інформацію при цьому не може поширюватися режим речі

У своєму дисертаційному дослідженні О. В. Кохановською робиться висновок про те, що вирішальним моментом у з'ясуванні юридичного змісту особистих немайнових інформаційних правовідносин є визначення суб'єктивного особистого немайнового інформаційного права управомоченої фізичної особи та кореспондуючого йому суб'єктивного інформаційного цивільного обов'язку всіх інших осіб. Специфікою суб'єктивного особистого немайнового інформаційного права є те, що його реалізація передбачає, в першу чергу, можливість вчинення певних дій самою управомоченою особою. Особа може здійснювати позитивні дії по збиранню, зберіганню інформації тощо [89, с. 18].

Дослідженню змісту інформаційних правовідносин присвячені також роботи Є. В. Петрова, який аналізує зміст права на інформацію. Він обґрунтовує позицію, що виникнення права на інформацію обумовлене зростанням інтересу як до самої інформації, так і насамперед до змісту інформації. Є. В. Петров звертає увагу, що на сьогоднішній день як у правовій доктрині, так і в законодавстві сформувалися два підходи до трактування права на інформацію. У рамках вузького підходу право на інформацію трактується тільки як право на одержання (доступ) до інформації, тобто як відносне право. Широкий підхід же припускає

віднесення до права на інформацію усіх видів суб'єктивних прав, спрямованих на інформацію чи на здійснення дій з нею. До суб'єктивного права на інформацію в широкому розумінні відносять дві групи суб'єктивних прав: 1) абсолютні права на інформацію, як приклад можна назвати право на інформацію, що становить таємницю; 2) відносні права на інформацію, до яких належить право на одержання інформації, право на поширення інформації та інші відносні права [130, с. 11-12].

Масове використання транскордонних телекомунікаційних мереж, об'єднаних в Інтернет, у тому числі для ведення підприємницької діяльності, надання інформаційних послуг, виконання робіт зі збору та обробки інформації, зробило актуальними питання правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з користуванням телекомунікаційною мережею Інтернет. Основна частина цих відносин являє собою послуги, що надаються з використанням Інтернету [132, с. 19].

У відповідності із визначенням раніше концептуальним підходом (с. 55) зміст цивільно-правових відносин, які виникають внаслідок надання та отримання Інтернет-послуг, проаналізуємо відповідно виділених груп Інтернет-послуг (послуги доступу до мережі Інтернет; послуги в мережі Інтернет; послуги, опосередковані мережею Інтернет).

Стосовно першої групи Інтернет-послуг, як послуг доступу до мережі Інтернет варто відназчити, що Інтернет-провайдери в більшій чи меншій мірі завжди беруть участь при наданні Інтернет-послуг, без їх діяльності виникнення будь-яких Інтернет-відносин стає неможливим.

На основі науково-теоретичного аналізу положень сучасної доктрини права, нормативно-правових актів С.О. Ємельянчик визначив, що «договір Інтернет-провайдингу є публічним договором та договором приєднання. У зв'язку з цим правовий статус сторін відзначається певною нерівністю. Споживач потребує підвищеного захисту забезпечення своїх прав, оскільки він не є фахівцем і може бути не обізнаним з деталями надання відповідних

послуг, тому потребує додаткових гарантій забезпечення своїх інтересів» [52, с. 12].

Підтримуючи та продовжуючи думку С. О. Ємельянчика, наведемо приклад прав та обов'язків абонента та провайдера, які зазначаються у договорі при підключенні послуг доступу до мережі Інтернет, на прикладі відомого українського телекомунікаційного провайдера «Воля». До основних обов'язків абонента відносяться наступні: 1) ознайомитися та виконувати обов'язки передбачені договором, дотримуватись чинних Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг; 2) дотримуватись чинних Правил надання в користування обладнання та картки авторизації щодо наданого в користування обладнання (картки авторизації); 3) отримувати інформацію про послуги та умови їх надання, а також ознайомлюватися з поточним станом своїх фінансових розрахунків із провайдером; 4) своєчасно та в повному обсязі оплачувати замовлені послуги в порядку та у спосіб, що встановлені чинними Правилами та у розмірах, встановлених чинними на момент оплати тарифами. Надавати на вимогу уповноважених представників Підприємства з надання послуг відповідні розрахункові документи, що підтверджують сплату послуг; 5) повідомляти Підприємство про зміни в користуванні послугами в порядку, визначеному чинними Правилами; 6) забезпечувати уповноваженим представникам Підприємства вільний доступ до будинкової розподільної мережі та абонентського відгалуження, а також забезпечувати зберігання обладнання Підприємства, розташованого у приміщеннях абонента; 7) у випадку прийняття рішення про відмову від Послуг передати Підприємству заяву про розірвання договору та припинити договірні відносини у письмовій формі, в терміни, передбачені чинними Правилами.

До обов'язків провайдера належать: 1) надавати абоненту замовлені послуги відповідно до договору, чинних Правил та законодавства України; 2) надавати абоненту інформацію про послуги, чинні Правила, Тарифи, умови акцій, а також про зміни в них, шляхом розміщення інформаційного

повідомлення на сайті Підприємства (www.volia.com) або в інший спосіб, передбачений чинними Правилами не пізніше ніж за 7 днів до моменту їх запровадження; 3) забезпечити робочий стан телекомунікаційної мережі, її технічне обслуговування згідно з чинними Правилами та у відповідності до технічних стандартів, встановлених на підставі норм державних стандартів; 4) забезпечити організацію проведення профілактичних, поточних та аварійних робіт, капітального ремонту, реконструкції та вдосконалення телекомунікаційної мережі у межах своїх технічних та фінансових можливостей; 5) абонент доручає, а Підприємство бере на себе зобов'язання вести облік наданих послуг як у одиницях їх вимірювання так і в одиницях вартості, а також усі платежі абонента.

Проаналізувавши практику, на прикладі реального договору, щодо закріплення прав та обов'язків сторін у договорі Інтернет-провайдингу бачимо, що зазвичай провайдери, користуючись конструкцією договору приєднання, розробляють приблизні зразки договорів, що не містять і третьої частини прав та обов'язків, які передбачені в законодавстві та чинних Правилах надання та отримання телекомунікаційних послуг. Натомість спостерігається інша тенденція – зазвичай у договорі, наданому провайдером абоненту, більшість обов'язків стосується не його, а споживача. Стосовно обов'язків провайдера, то тут ситуація повністю протилежна і як зазначає С.О. Ємельянчик «зловживання з боку провайдера очевидні» [52, с. 12].

Погоджуємося з думкою стосовно того, що виправити ситуацію можна шляхом розробки єдиного обов'язкового типового договору про надання послуг доступу в Інтернет, у якому на нормативному рівні можна було б забезпечити баланс сторін [52, с. 12].

Окремої уваги заслуговують питання про обсяг та якість послуг. Предметом договору Інтернет-провайдингу є сама можливість доступу і роботи абонента в мережі Інтернет, тобто фактична можливість законно користуватись всіма ресурсами всесвітньої мережі на власний розсуд, а саме:

- 1) на власний розсуд встановлювати зв'язок з мережею Інтернет в будь-який

час, чи години, що вказані в договорі; 2) отримувати та пересилати інформацію по мережі Інтернет, в тому числі і файли; 3) мати особистий доступ до статистичних даних про користування послугами провайдера. Вище перелічені можливості користування мережевими ресурсами Інтернет становлять стандартний комплекс провайдерських послуг, але цей перелік можна поповнювати іншими мережевими послугами такими як: 1) користуватись послугами електронної пошти; 2) створювати та розміщувати власні web-сторінки на сервері провайдера; 3) мати доступ до відкритих телеконференцій та іншими.

Н. Блажівська та Т. Береза зробили висновок, що «провайдер надає абоненту два види послуг: 1) послуги зв'язку, що забезпечують з'єднання комп'ютера клієнта з сервером провайдера, а за допомогою останнього і зі всіма іншими комп'ютерами, що працюють в мережі; 2) інформаційні послуги провайдер надає лише тоді, коли клієнт отримує дані з його серверу (наприклад статистичні дані про час роботи в мережі). Якщо ж абонент користується інформацією з іншого серверу, то в такому випадку провайдер забезпечує лише можливість одержання такої інформації» [11].

Питання про якість провайдерських послуг є набагато складнішим. Насамперед, це пов'язано з тим, що законодавче регулювання цього питання сьогодні відсутнє, а провайдери просто не обумовлюють пункт про якість наданих послуг в договорі.

Отже, виходячи з аналізу теоретичної, практичної та законодавчої бази послуг з надання доступу до мережі Інтернет, можемо наголосити на необхідності законодавчого регулювання і державного контролю за наданням провайдерських послуг, які допомогли б вирішити існуючі проблеми. Відносини між провайдером та абонентом повинні базуватись на взаємовигідній основі, без порушення прав однієї із сторін. На думку експертів, законодавче регулювання договору надання провайдерських послуг повинне полягати в наступному: 1) чітке визначення предмету договору; 2) закріплення імперативного правила, що зобов'язувало б

провайдера надавати абоненту мережеві послуги відповідної якості;
3) встановлення фіксованих цін на провайдерські послуги [11].

Тепер розглянемо зміст цивільно-правових відносин, які виникають у зв'язку із послугами в мережі Інтернет. До даної групи належить певна кількість договорів, які вже існують в цій сфері в Україні, тому, у кожного договору в цій групі буде свій специфічний зміст. Розглянемо послуги в мережі Інтернет на прикладі договору реєстрації доменних імен та договору хостингу.

Щодо договору реєстрації доменних імен ситуація визначається тим, що існують Правила домену «.UA», які визначали перелік основних обов'язків сторін договору про реєстрацію доменних імен, які можна вважати істотними, тобто без них договір вважається неукладеним. Відповідно до п. 3.8 Делегування приватного доменного імені другого рівня відбувається виключно за умови надання реєстрантом реєстратору, у правовідносинах між якими діє угода на реєстрацію доменного імені, таких документів: 1) для доменного імені, яке повністю, або його компонент другого рівня (до знака «.», але не включаючи цей знак), за написанням співпадає із Знаком, який охороняється на території України відповідно до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків – засвідченої центральним органом виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної власності виписки з Офіційного бюлетеня Міжнародного бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності, яка підтверджує факт міжнародної реєстрації Знака та факт його правової охорони на території України; 2) для доменного імені, яке повністю, або його компонент другого рівня (до знака «.», але не включаючи цей знак), за написанням співпадає із Знаком, на який центральним органом виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної власності видане свідоцтво України на знак для товарів та послуг – належним чином засвідченої копії такого свідоцтва; 3) в разі, якщо безпосередньо реєстрант приватного доменного імені другого рівня не є власником прав на використання Знака на території України – належним

чином засвідченої копії договору про передачу власником Знака реєстранту доменного імені прав на використання цього Знака на території України, або ліцензійної угоди [138].

Таким чином, реєстрант у договорі повинен стверджувати, що він не порушує законодавство про недобросовісну конкуренцію та не буде його порушувати в подальшому при використанні делегованого доменного імені. Також реєстрант повинен вказати в договорі про те, що інформація, надана їм у заявці з метою делегування доменного імені, зокрема контактна інформація, є повною, правдивою і точною [15, с. 30].

Зміст права на доменне ім'я не визначений достатнім чином в договорах про реєстрацію доменного імені, більшість правомочностей володільців прав на доменне ім'я також ніде достатнім чином не формалізовані. За своєю природою, такі правомочності є нормами-звичаями. Зміст права на доменне ім'я не визначений достатнім чином в договорах про реєстрацію доменного імені, більшість правомочностей володільців прав на доменне ім'я також ніде достатнім чином не формалізовані [14, с. 187].

Що стосується договору надання послуг хостингу, то провівши його системний аналіз, можемо зробити висновок, що зміст договору про надання послуг хостингу складають права та обов'язки сторін. За вказаним договором виконавець зобов'язаний: 1) надати замовникові послуги в обсязі та в строки, узгоджені сторонами цього договору і зазначені в рахунок-фактуру або квитанції про оплату, що виставляються замовнику виконавцем для оплати; 2) забезпечити розміщення на інформаційно-технічних ресурсах виконавця і доступність наданої замовником інформації (даних) у мережі Інтернет протягом періоду, зазначеного в рахунок-фактуру або квитанції про оплату; 3) консультувати в робочий час, встановлений договором, замовника через електронну пошту з питань, що виникають у замовника у зв'язку з

виконанням цього договору; 4) забезпечити конфіденційність інформації, наданої замовником [5, с. 159-160].

Виконавець має право: 1) тимчасово призупинити надання послуг замовнику (до усунення причин, що послужили підставою до призупинення) у разі: якщо замовник частково або повністю не виконує умови цього договору; якщо замовник не виконав зобов'язання з оплати послуг, у порядку, встановленому цим договором; 2) розірвати цей договір в односторонньому порядку та видалити інформацію, надану замовником та розміщену на інформаційно-технічних ресурсах виконавця, у разі: а) якщо замовник не усунув допущені ним порушення цього договору протягом десяти днів з моменту отримання претензії виконавця про їх усунення; б) якщо протягом одного місяця з моменту закінчення раніше оплаченого періоду надання послуг замовник не виконає зобов'язання з оплати послуг за наступний період; в) якщо діяльність замовника грубо порушує правила мережевого етикету або порушує вимоги законодавства України; 3) змінювати технічні характеристики і параметри програмно-технічних засобів, задіяних в наданні послуг, у разі, якщо такі зміни спрямовані на підтримку працездатності програмно-технічних засобів або на поліпшення їх функціонування; 4) тимчасово (на строк до двох діб) призупиняти надання послуг, якщо це необхідно для здійснення дій, зазначених у цьому договорі; 5) зберігати інформацію про всі підключення замовника до інформаційно-технічних ресурсів виконавця, якщо така інформація була отримана під час надання послуг.

Оскільки договір про надання послуг хостингу є двостороннім, замовник має взаємні права і обов'язки щодо виконавця. Замовник зобов'язаний відповідно до договору про надання послуг хостингу: 1) не здійснювати масових розсилок кореспонденції рекламного й іншого характеру (спам), за винятком випадків, коли така розсилка ініційована самими одержувачами або здійснюється за їх попередньою згодою; 2) не розміщувати і не поширювати інформації, зміст якої порушує законодавство України; 3) при оформленні

замовлення на послуги надавати виконавцю повну, правдиву та точну інформацію; 4) забезпечити конфіденційність отриманої від виконавця службової інформації (імена та паролі доступу, номери мобільних телефонів спеціалістів виконавця і т. ін.); 5) надавати виконавцю інформацію (дані) не суперечить законодавству України, не порушує права та законні інтереси третіх осіб та інші [5, с. 164-166].

І, нарешті, розглянемо зміст та особливості відносин, які виникають, розвиваються та припиняються у зв'язку із послугами, опосередкованими мережею Інтернет. На даний момент широко поширені послуги, що опосередковані мережею Інтернет є наступні: 1) договори реклами на сайтах і в електронних виданнях, розповсюджуваних через Інтернет; 2) договори маркетингових досліджень з використанням засобів збору статистичної інформації про споживчій поведінці в мережі, опитувань і дистанційних електронних дискусій в цільових фокус-групах споживачів; 3) договори інформаційно-статистичних послуг, що надають власнику мережевого інформаційного ресурсу (сайту) дані про порівняльну популярності цього ресурсу, кількості та тривалості відвідувань окремих сторінок і т.д.; 4) договори надання дистанційних освітніх послуг; 5) договори консультування, в тому числі і юридичного і надання інформаційних послуг з використанням як інтерактивних, так і більш традиційних форм (напр., передача письмових консультацій та висновків по електронній пошті); 6) договори електронної комерції; 7) Інтернет-банкінг; 8) Інтернет-страхування, та інші.

Наведений перелік не є вичерпним, адже по суті за допомогою мережі Інтернет може бути виконане будь-яке зобов'язання з передачі інформації, крім випадків, коли в договорі передбачені інші способи її надання. Як відомо, існують договори, в яких передача інформації здійснюється в процесі їх укладення, зміни або виконання, при тому, що предметом договору є передача речей, виконання робіт або надання послуг неінформаційних характеру.

Суттєвою відмінністю послуг, опосередкованих мережею Інтернет від послуг в мережі Інтернет є те, що дані послуги можуть самотійно існувати поза межами віртуальної площини, так, наприклад, послуги реклами на сайтах і в електронних виданнях, розповсюджуваних через Інтернет відрізняються від інших різновидів рекламних послуг, лише місцем їх розташування. Як зазначає Л. В. Мамчур метою Інтернет-реклами є інформування про особу, вид її діяльності, продукцію, роботи та послуги, а інколи – прямий продаж товарів через Інтернет [108]. У такому разі виникає питання: якими якісно новими властивостями вирізняється Інтернет-реклама, як об'єкт правовідносин? Порівняно з традиційними засобами реклами рекламу в мережі Інтернет вигідно відрізняють наступні властивості: в Інтернеті є можливість надання максимуму необхідної інформації про рекламований об'єкт, забезпечена мультимедійною природою його середовища, а саме: вербальний текст, графіка, колір, звук, анімація [77, с. 61]. У зв'язку з тим, що зараз спостерігаються прогалини в законодавчому регулюванні реклами в Інтернеті, в договорах про надання рекламних Інтернет-послуг повинні бути зафіксовані правила, що забезпечують права рекламодавця з урахуванням звичайної практики розміщення реклами в Інтернеті. Зокрема, має бути обговорена заборона на напрям реклами у вигляді повідомлень електронної пошти особам, які не здійснювали запит на такі повідомлення. Така форма реклами приводить до нанесення шкоди діловій репутації рекламодавців, тому що користувачі Інтернету змушені оплачувати інформацію (в даному випадку, рекламну), яку вони не замовляли. Причому, оскільки реклама проводиться від імені рекламодавця, користувачі вважають саме його винним у заподіянні майнової шкоди. У договорі про надання рекламних Інтернет-послуг також повинні бути обумовлені типи рекламних носіїв, умови їх розміщення, час чи інші критерії, що дозволяють визначити обсяг поширення рекламної продукції. Договором може бути передбачено обов'язок поширювати рекламу на певній території, а також у визначені дні та години. В цілому правове регулювання

надання рекламних Інтернет-послуг потребує значного розвитку, особливо в частині встановлення відповідальності за поширення без запиту реклами (у міжнародній практиці така діяльність іменується «спаммінг» – від англійського «spamming») [131, с. 130-131].

Що стосується послуг дистанційної освіти з використанням мережі Інтернет, то сьогодні ряд навчальних закладів, що мають солідну репутацію і досвід в області традиційних освітніх послуг, створюють центри навчання з використанням Інтернет-технологій та інших форм дистанційної освіти.

У США вже кожен третій коледж пропонує електронні освітні програми. Ведуться також переговори про створення електронної системи навчання для випускників Стенфордського, Принстонського і Єльського університетів, які є фундаторами традицій західної вищої школи.

Для освітніх Інтернет-послуг, як і для ряду інших Інтернет-послуг, характерною проблемою є ідентифікація користувача - контрагента договору. Причому, у випадку з освітніми послугами більшість апробованих засобів ідентифікації не підходить, так як тут вельми вірогідна умисна передача учнем своїх засобів ідентифікації іншій особі (електронного підпису, ключа, пароля і т.д.) з метою завищення своїх оцінок успішності та фальсифікації результатів дистанційних тестів, або несанкціонованого отримання освітніх Інтернет-послуг. У зв'язку з цим в договорах на надання освітніх Інтернет-послуг повинні бути зафіксовані специфічні права та обов'язки учасників освітнього процесу.

Стосовно послуги Інтернет-банкінгу, то, наприклад, Публічна пропозиція АТ «Банк «Фінанси та Кредит» на укладання Договору про відкриття поточних рахунків, надання і використання платіжних карток, та комплексного обслуговування фізичних осіб – резидентів України містить Додаток № 7 «Умови відкриття та обслуговування поточних рахунків фізичних осіб (крім КР) через систему «Інтернет-Банк», містить наступні права та обов'язки сторін. Банк має право: 1) використовувати грошові кошти на Рахунку Клієнта, гарантуючи при цьому його право безперешкодно

розпоряджатися цими коштами; 2) змінювати розмір ставки нарахування процентів на залишок грошових коштів на Рахунку та/або змінювати розмір плати за послуги Банку, визначені Тарифами Банку; 3) визначати і контролювати напрями використання Клієнтом грошових коштів на Рахунку і встановлювати інші обмеження його права у випадках, передбачених чинним законодавством України; 4) відмовляти Клієнту в обслуговуванні Рахунку у випадку невиконання чи неналежного виконання Клієнтом своїх зобов'язань за Договором та в інших випадках, передбачених чинним законодавством України.

Клієнт має право: 1) самостійно розпоряджатися грошовими коштами на Рахунку, окрім випадків обмеження права розпорядження рахунком, встановлених чинним законодавством України; 2) вносити грошові кошти готівкою на Рахунок відповідно до банківських правил та чинного законодавства України; 3) перераховувати грошові кошти з Рахунку відповідно до банківських правил та чинного законодавства України; 4) отримувати від Банку виписки за Рахунком у системі «Інтернет-банк».

Банк зобов'язується: 1) відкрити Клієнту Рахунок на підставі відповідного Електронного доручення на відкриття Поточного рахунку – та інших документів, поданих ним згідно із чинним законодавством України, в тому числі нормативно – правовими актами Національного банку України; 2) приймати і зараховувати на Рахунок грошові кошти, що надходять Клієнту, виконувати його розпорядження про перерахування і видачу відповідних сум з Рахунку та проводити інші операції, які передбачені для рахунків даного виду, відкритих за допомогою системи «Інтернет-банк», банківськими правилами та чинним законодавством України; 3) видавати на вимогу Клієнта виписки за Рахунком та, в разі необхідності, їх дублікати; 4) зберігати таємницю Рахунку та операцій за Рахунком відповідно до чинного законодавства України.

Клієнт зобов'язується: 1) оплачувати послуги Банку за виконання операцій по Рахунку в порядку, строки і розмірах, встановлених цим

Додатком і діючими на момент виконання операції по Рахунку Тарифами Банку; 2) здійснювати операції за Рахунком відповідно до «Правил користування системою «Інтернет-банк», цього Додатку та чинного законодавства України; 3) не використовувати Рахунок для проведення операцій, пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності; 4) повідомляти Банк про зміну свого прізвища, ім'я, по-батькові, місця проживання, податкового номеру платника податків, паспорта чи іншого документа, що засвідчує особу, протягом 3 (трьох) банківських днів з дати їх зміни; 5) не пізніше наступного банківського дня повідомляти Банк про всі помічені неточності або помилки у виписках за Рахунком та інших документах або про невизнання (не підтвердження) підсумкового сальдо по Рахунку; 6) після отримання виписки станом на 1 січня кожного року, письмово повідомляти Банк про невизнання залишку на Рахунку протягом місяця. Неотримання Банком відповідної інформації вважається підтвердженням сальдо за Рахунком; 7) протягом 3 (трьох) банківських днів повертати Банку суму помилково зарахованих на Рахунок грошових коштів, якщо такі кошти були зняті ним з Рахунку або використані іншим чином; 8) у випадку змін вимог Національного банку України стосовно документів, необхідних для відкриття рахунків та проведення за ними операцій, протягом одного місяця надати Банку вказані документи і необхідну інформацію; 9) у разі незгоди з змінами Тарифів Банку на розрахунково-касове обслуговування та/або розміру ставки нарахування процентів на залишок грошових коштів на Рахунку, до дати початку дії нового розміру плати за послуги Банку та/або нового розміру процентної ставки подати заяву про закриття Рахунку та повністю виконати (у випадку наявності невиконаних зобов'язань на дату подачі заяви про закриття Рахунку) свої грошові зобов'язання перед Банком за Договором.

Резюмуючи вищесказане відзначимо, що зміст відносин з надання послуг, опосередкованих мережею Інтернет, мало чим відрізняється від змісту надання послуг поза мережею Інтернет.

З викладеного вище доходимо висновку, що ринок Інтернет-послуг є динамічним, швидко зростаючим, що сприяє збільшенню кількості користувачів Інтернет-послугами. Незважаючи на те, що зростає зацікавленість дослідників вивченням цивільно-правових проблем, пов'язаних із Інтернет-послугами та договорами в межах кожної із груп, маємо констатувати, що дослідження питання зобов'язальних відносин в мережі Інтернет ще багато років будуть залишатися актуальними.

2.2. Суб'єкти цивільних правовідносин з надання та отримання Інтернет-послуг

Інтернет, який є доступним кожному, хто має персональний комп'ютер, а завдяки засобам супутникового зв'язку, це стало можливим в будь-якій точці планети, вже став повсякденним засобом передачі інформації будь-якого характеру. В зв'язку з цим актуалізується проблема не тільки теоретичного, але і практичного значення щодо визначення сторін при наданні Інтернет-послуг.

Суб'єктний склад договорів про надання послуг, на думку А. А. Телестакової, впливає із аналізу чинного законодавства, яке передбачає, що сторонами договору про надання послуг як на стороні виконавця так і замовника можуть бути фізичні (громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства) і юридичні особи (підприємства, установи, організації усіх форм власності і господарювання), проте окремо слід наголосити і на спеціальному суб'єктному складі послугонадавача особливі вимоги до якого можуть передбачатися законом або впливати з характеру послуги (юридичні особи, фізичні особи, що займаються підприємницької діяльністю, окремі особи, наділені професійними знаннями тощо) [195, с.11-12]. Також до цих вимог можемо додати наявність ліцензії на здійснення певного роду діяльності.

Одне із основних завдань держави щодо розвитку національної складової мережі Інтернет є задоволення конституційних прав громадян на інформацію. Тому, вважаємо за доцільне спочатку розглянути суб'єктний склад інформаційних цивільних правовідносин.

О.В. Кохановська відзначає, що під суб'єктним складом інформаційних цивільних правовідносин слід розуміти сукупність осіб, які приймають участь у даних конкретних цивільних правовідносинах і стають носіями інформаційних цивільних прав та обов'язків; а суб'єктом інформаційних цивільних правовідносин може бути будь-яка особа (фізична або юридична), поведінка якої регулюється нормами даної галузі права. Також вона звертає увагу на те, що майже усіма прибічниками доктрини інформаційного права, при дефініції суб'єктів використовується поняття якості, в якій виступає учасник правовідносин – автор інформації, її виробник, володілець, користувач (чи споживач), – в той час як в цивільному праві через інститути правоздатності та дієздатності розглядається можливість особи бути учасником правовідносин та здатність її набувати права і нести обов'язки. Таким чином, О. В. Кохановська робить висновок про те, що «у доктрині інформаційного права досить часто відбувається часткова підміна поняття суб'єкта інформаційних правовідносин його правовим статусом» [90, с. 17-18].

На думку О. А. Присяжнюка, специфіка вітчизняного законодавства у галузі регулювання інформаційних цивільних правовідносин, що виникають у Інтернет-просторі, полягає у тому, що: 1) в ньому чітко не визначено: а) чи є всесвітня комп'ютерна мережа Інтернет засобом масової інформації чи не є; б) чи поширюється інформаційний суверенітет України на адресний простір українського сегмента мережі Інтернет (Домен .UA); 2) серед широкого кола питань, які потребують нормативно-правового забезпечення з боку інституту права віртуального простору в Україні найбільш детально законодавчо врегульованими є інститут застосування електронно-цифрового підпису та порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів

виконавчої влади; 3) рівень правового захисту персональних даних людини, розміщених у мережі Інтернет, не відповідає сучасним світовим стандартам у цій галузі [141, с. 14-15].

Інтернет, будучи всесвітньою комп'ютерною мережею, не є яким-небудь єдиним інститутом. У жодній країні світу не існує організаційної структури, що виступає як одноосібний власник даної комп'ютерної мережі.

Будь-який об'єкт як частина навколишнього світу існує самотійно, незалежно від наявності або відсутності діючих відносно нього правових норм. З іншого боку, об'єктами права можна вважати лише ті об'єкти, які окрім свого природного або культурного буття знаходять також і буття правове, тобто наділяються відповідним правовим статусом і підкоряються правовому впливу.

Погоджуючись з думкою Д. І. Адамюк, зауважимо, що відносно Інтернету неможливо виділити ознаки, що характеризують його як юридичну особу – він немає організаційної єдності, не інкорпорований у жодній з країн світу й не створений як міжнародна організація. Інтернет немає власного відособленого майна, тому що використовувані в ньому матеріальні та інформаційні ресурси належить на праві власності, володіння або користування різним суб'єктам. Нездатний Інтернет мати будь-які самотійні права і нести обов'язки тому, що з кожним виникаючим у роботі Інтернет правовідношенням пов'язаний конкретний правоздатний суб'єкт [2, с. 139].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що правові відносини породжує не Інтернет як комп'ютерна мережа, а саме суб'єкти, які цим або іншим способом пов'язані з цією мережею.

О. А. Присяжнюк висвітлюючи суб'єктно-об'єктний склад правовідносин у віртуальному просторі, звертає увагу на те, що серед обов'язкових та постійних учасників даного типу правовідносин, не всі з цих суб'єктів виступають ініціаторами даних правовідносин. Виходячи з цього, він робить висновок, що існує підстава для класифікації цих учасників на

активних (користувачів та власників інформаційних ресурсів (сайтів) та пасивних (інформаційних посередників (провайдерів) [141, с. 15].

Для прояснення питання стосовно того, хто взагалі є учасником Інтернет-відносин, ISOC виділяє екосистему Інтернету – це термін, який використовується для опису організацій і співтовариств, що допомагають Інтернету працювати і розвиватися.

Ці організації поділяють спільні цінності в області відкритості розвитку мережі Інтернет. Термін «екосистема Інтернету» передбачає, що швидкий і безперервний розвиток і впровадження технологій Інтернету стає можливим в силу залучення самих різних дійових осіб; відкритих, прозорих і спільних процесів; і використання продуктів та інфраструктури з розподіленим правом власності та контролем.

Організації, які утворюють екосистему Інтернету, включають:

1. технологів, архітекторів, інженерів, винахідників, організації, такі як Цільова інженерна група (IETF) та Консорціум Всесвітньої павутини (W3C), які здійснюють загальну координацію і допомагають впроваджувати відкриті стандарти;
2. глобальні та місцеві організації, які управляють ресурсами, що забезпечують можливості глобальної адресації, наприклад, Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN), включаючи її керування функцією адміністрування адресного простору Internet Assigned Numbers Authority (IANA), регіональних інтернет-реєстраторів (RIR), а також реєстри та реєстратори доменних імен;
3. операторів, інженерів і постачальників, які забезпечують послуги мережевої інфраструктури, такі як служба іменування доменів (DNS), мережеві оператори і точки обміну інтернет-трафіком (IXP);
4. користувачів Інтернету, які використовують Інтернет для обміну інформацією один з одним, а також для пропозиції послуг;

5. освітні заклади, які навчають інших і створюють ресурси для розробки і використання Інтернет-технологій, такі як різнобічні організації, навчальні заклади та державні агентства;

6. політиків та осіб, що приймають рішення, які займаються розробкою та управлінням місцевими та глобальними політиками (<http://www.internetsociety.org/ru>).

В науці вже робилася спроба систематизувати суб'єктів Інтернет відносин. Так, до суб'єктів ринку Інтернет-послуг Н.В. Савчук відносить користувачів, постачальників та провайдерів Інтернет-послуг. При цьому слід враховувати, що багато фірм відносяться і до користувачів, і до постачальників, або до користувачів та провайдерів, або до провайдерів та постачальників.

Користувачі – фізичні та юридичні особи які, інтенсивно використовують Інтернет у своїй господарській діяльності. За даними Консалтингової групи E&C та Forbes їх кількість в Україні становила у 2013 р. становить 7,06 млн осіб [196].

Провайдери Інтернет-послуг – це компанії, які підтримують власні магістралі (високошвидкісні телекомунікаційні лінії), надають доступ для покупців, малим та середнім організаціям та ін. Компанії, які управляють магістраллю (Backbone Operators) контролюють лінії з високою здатністю обробки великих обсягів інформації, тобто трафіка. Інші компанії провайдери – надають доступ індивідуальним користувачам та малим і середнім організаціям через їх власні «точки присутності», за певну платню [176, с. 78].

Провайдерів, тобто підприємства чи організації, установи, будь-якої форми власності, які надають користувачам доступ до ринку інтернет послуг, в Україні нараховується більше 900 одиниць. За даними Консалтингової групи E&C та Forbes у 2013 році, трійку провайдерів України мережі широкого доступу до Інтернет за кількістю користувачів складають «Укртелеком», «Київстар» та «Воля» [196].

Постачальників Інтернет-послуг, на думку Н.В. Савчук, можна розділити на такі сегменти: 1) компанії, які створюють контент – музику, ігри, графіку, рухомі картинки та текст (статті, новини, інші види інформації); 2) постачальники програмного забезпечення (компанії, що продають програмне забезпечення організаціям, персональним користувачам, створюють робочі місця); 3) постачальники комп'ютерних деталей (компанії, які виробляють комп'ютери, сервери, які необхідні для взаємодії комп'ютерної системи). Всі ці компанії забезпечують провайдерів і користувачів необхідним обладнанням [176, с. 79].

До діяльності з надання Інтернет-послуг застосовні всі загальні положення про зобов'язання і договори, що містяться в книзі 5 розділу І Цивільного кодексу України (далі ЦК України). Разом з тим, поряд з традиційною формою виникнення зобов'язань (договір в усній або письмовій формі), при користуванні Інтернетом все більшу роль відіграють договори, укладені в електронній формі, тобто шляхом обміну даними через мережу Інтернет.

Згідно із ст. 510 ЦК України сторонами у зобов'язаннях є боржник та кредитор. В законодавстві не встановлений такий різновид договорів з надання послуг, як договір з надання Інтернет-послуг. Тому положення глави 63 ЦК України можуть застосовуватися до всіх договорів про надання послуг, якщо це не суперечить суті зобов'язання. Отже, виходячи з цього, при наданні Інтернет-послуг однією стороною буде виконавець, а другою стороною – замовник. Але хто саме буде виступати виконавцем Інтернет-послуг, а хто замовником, ми спробуємо далі розібратись.

Провівши аналіз діючого законодавства України в сфері телекомунікаційних послуг, різновидом яких є Інтернет, виявляємо, що законодавець виділяє наступних учасників відносин з надання телекомунікаційних послуг: абонент, власник (володілець) кабельної каналізації електрозв'язку, оператор телекомунікацій, провайдер телекомунікацій, споживач телекомунікаційних послуг. У ст. 1 Закону

України «Про телекомунікації» надається наступне визначення цим поняттям:

– абонент – споживач телекомунікаційних послуг, який отримує телекомунікаційні послуги на умовах договору, котрий передбачає підключення кінцевого обладнання, що перебуває в його власності або користуванні, до телекомунікаційної мережі.

– споживач телекомунікаційних послуг – юридична або фізична особа, яка потребує, замовляє та/або отримує телекомунікаційні послуги для власних потреб.

– власник (володілець) кабельної каналізації електрозв'язку – суб'єкт господарювання, у власності (володінні) якого перебувають уся інфраструктура кабельної каналізації електрозв'язку або окремі її елементи, набуті на належній правовій підставі, призначені для забезпечення доступу до телекомунікаційної мережі загального користування.

– оператор телекомунікацій – суб'єкт господарювання, який має право на здійснення діяльності у сфері телекомунікацій із правом на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційних мереж.

– провайдер телекомунікацій – суб'єкт господарювання, який має право на здійснення діяльності у сфері телекомунікацій без права на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційних мереж і надання в користування каналів електрозв'язку

У Законі України «Про телекомунікацію» визначається, що суб'єктами ринку телекомунікацій є оператори, провайдери телекомунікацій, споживачі телекомунікаційних послуг, виробники та/або постачальники технічних засобів телекомунікацій [160].

Конвенція «Про кіберзлочинність» 2001 р., яка була ратифікована Україною у 2005 р., включає в себе та дає наступне визначення поняття «постачальник послуг»: 1) будь-яка державна або приватна установа, яка надає користувачам своїх послуг можливість комунікацій за допомогою

комп'ютерної системи, та 2) будь-яка інша установа, яка обробляє або зберігає комп'ютерні дані від імені такої комунікаційної послуги або користувачів такої послуги [154]. Виходячи з визначення бачимо, що під «постачальником послуг» розуміється «Інтернет-провайдер», який за українським законодавством називається оператор або провайдер телекомунікацій.

А. Пешкова запропонувала систематизувати класифікації телекомунікаційних послуг за ознаками, що стосуються: а) об'єкта впливу послуги; б) суб'єкта, що надає телекомунікаційну послугу; в) замовника послуги; г) адресата послуги. Не важко помітити, що у випадках б) та в) виразно простежується, що до критеріїв класифікації телекомунікаційних послуг авторка включає суб'єктний склад цих відносин.

Зокрема, класифікаційна група телекомунікаційних послуг, що стосується суб'єкта, об'єднана за ознаками, що поширюється на осіб, які надають телекомунікаційні послуги (оператора, провайдера телекомунікацій). На сьогодні актуальним є виділення такого класифікаційного критерію, як підстави виникнення права оператора на користування мережею при наданні телекомунікаційних послуг. Право користування мережею (обладнанням, лініями зв'язку, радіочастотним спектром) у оператора телекомунікацій може бути «первинним», коли обладнання і лінії зв'язку належать йому на праві власності, радіочастотний спектр – на підставі рішення про виділення смуг, що виноситься уповноваженим державою органом. Умовно можна сказати, що в цьому випадку оператор користується «своєю» телекомунікаційною мережею.

Проте можлива ситуація, коли оператор, провайдер телекомунікацій не має власної мережної інфраструктури, а надає телекомунікаційні послуги з використанням телекомунікаційних мереж, що належать іншому оператору, і навіть з використанням ділянки радіочастотного спектра, що виділена іншому операторові. В цьому випадку таким операторам необхідно вступати в особливі договірні відносини з надання права користування

телекомунікаційною мережею, що регулюються Правилами взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж загального користування, затвердженими рішенням Національної комісії з питань регулювання зв'язку від 08.02.2005 р. № 155. Крім того, можлива залежність певних параметрів телекомунікаційної послуги (якості, ціни) від дій власника мережі, що, в свою чергу, може впливати на зміст, кількість, якість чи ціну послуги для споживача.

Наступна класифікаційна група вибудовується А. Пешковою з використанням критеріїв, що мають відношення до замовника послуги.

Аналіз законодавства про телекомунікації свідчить на користь проведення класифікації телекомунікаційних послуг залежно від того, до якого виду суб'єктів цивільного права належить замовник послуги: фізичних осіб, юридичних осіб приватного або публічного права. Не підлягає сумніву виділення такого виду телекомунікаційних послуг, як послуги, що надаються для фізичних осіб-споживачів, і створення для них особливого правового режиму. Договір про надання телекомунікаційних послуг, який укладається з фізичними особами, є зазвичай публічним договором, і тому до цих відносин застосовується законодавство про захист прав споживачів.

До особливої групи телекомунікаційних послуг А. Пешкова відносить послуги, що надаються публічним утворенням. Серед них виділяються телекомунікаційні послуги, що надаються для державних або муніципальних потреб. Їм властивий особливий правовий режим, передбачений, наприклад, ст. 11 закону України «Про телекомунікації» [133, с. 59-61].

У відповідності до прийнятої нами логіки аналізу, кожній з трьох груп Інтернет-послуг (послуги доступу до мережі Інтернет, послуги в мережі Інтернет, послуги, опосередковані мережею Інтернет) відповідає певне коло суб'єктів (сторін), які є учасниками відносин з їх надання та отримання і які несуть за це певну відповідальність.

Початково, у випадку послуги з надання доступу до мережі Інтернет її сторонами є виконавець – Інтернет-провайдер та споживач цих послуг –

абонент. С. О. Ємельянчик зазначає, що все інформаційне наповнення і використання мережі Інтернет здійснюється за допомогою послуг організацій, що забезпечують доступ в Інтернет. Провайдер виступає ключовою фігурою, що забезпечує доступ в Інтернет. Також, С. О. Ємельянчик наполягає на необхідності конкретної норми в Законі України «Про телекомунікації», яка б встановлювала чітку класифікацію операторів (провайдерів) телекомунікацій. І з цим не можна не погодитись [52, с. 9].

Бурхливий розвиток інформаційних технологій, особливо Інтернет, викликає якісно нові етичні, правові, економічні, соціальні та інші проблеми. Україна в цьому відношенні має свою специфіку, об'єктивно зумовлену станом розвитку телекомунікацій, умовами надання Інтернет-послуг та рівнем їх популярності, менталітетом наших співвітчизників та ще багатьма чинниками. Однією з таких специфічних проблем, що активно дискутується в Україні протягом останніх років серед Інтернет-провайдерів, державних чиновників та інших зацікавлених осіб, є питання ліцензування діяльності Інтернет-провайдерів та їхніх послуг і кому, в якому порядку це здійснювати.

Як відомо, для використання частотного ресурсу, шифрування інформації, фізичного розташування сервера Інтернет-провайдерам необхідно отримати ліцензії або дозволи. Відповідно до п. 8 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року, діяльність у сфері телекомунікацій з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року, надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації (крім послуг електронного цифрового підпису) та технічного захисту інформації, за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України підлягає ліцензуванню. Ця діяльність регулюється також Планом використання радіочастотного ресурсу України від 9 червня 2006 р. № 815, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України.

Фактично йдеться про те, як держава може керувати чи принаймні впливати на подальший розвиток Інтернет-індустрії в Україні, а головне – на безпосередньо пов'язані з цим споживання та поширення різноманітної інформації. З розвитком мережі Інтернет дедалі очевиднішою стає тенденція до саморегуляції інформаційного простору, тобто нагальна потреба активної участі держави в цьому процесі автоматично відпадає.

Україна поступово рухається у напрямку вдосконалення Інтернет-індустрії і у листопаді 2000 р. була створена Інтернет Асоціація України (ІнАУ). З метою консолідації зусиль усіх заінтересованих сторін у розвитку мережі Інтернет в Україні, на підставі Закону України «Про телекомунікації» та узагальнення багаторічного практичного досвіду найбільших українських Інтернет-провайдерів, контент-провайдерів та інших видається можливим упровадження «Правил функціонування Інтернету», одним із вірогідних розробників яких може виступити Інтернет Асоціація України (ІнАУ).

Другою стороною у випадку послуги з надання доступу до мережі Інтернет є споживач цієї послуги, тобто абонент. Споживачем (абонентом), на думку С. О. Ємельянчика, може бути «фізична або юридична особа, яка безпосередньо користується послугами провайдера і оплачує їх у встановленому договором порядку» [52, с. 9]. Також в наукових працях зустрічається таке поняття, як клієнт, яке є тотожним поняттю абонент. Наприклад, О.І. Савельєв визначає клієнта як фізичну або юридичну особу, що володіє необхідними для його ідентифікації в мережі даними, якими можуть виступати логін і (або) пароль, або інші засоби, які його індивідуалізують (наприклад, номер телефону для мобільних Інтернет-провайдерів) [174, с. 14].

В подальшому, в залежності від того, який саме вид Інтернет-послуг абонент бажає отримати: послугу в мережі Інтернет чи послугу, опосередковану мережею Інтернет, відбувається специфікація сторін при наданні Інтернет-послуг.

В першому випадку, коли мова іде, скажімо, про послуги електронної пошти, такими сторонами договору є виконавець (провайдер) та замовник (абонент). Провайдером може бути юридична або фізична особа, яка отримала ліцензію Міністерства зв'язку України на здійснення телекомунікаційних послуг за допомогою власної телекомунікаційної мережі або телекомунікаційної мережі, яка належить іншому власнику. Абонентом може бути фізична або юридична особа, яка безпосередньо використовує послуги провайдера та здійснює оплату відповідно до встановленого у договорі порядку. Абонентом може бути як самостійний користувач, так і цілі підприємства, у яких є власна локальна мережа (корпоративний абонент) [5, с. 130].

Коли ж, скажімо, мова іде про надання послуг реєстрації доменних імен, то замовником цих послуг буде реєстрант, а їх виконавцем – реєстратор. Реєстратором у випадку надання послуг реєстрації доменних імен буде особа, яка виконує функції з реєстрації доменного імені, а реєстрантом є особа, яка звертається за такою реєстрацією. Такий договір передбачає погодження реєстранта з правилами відповідного реєстратора про реєстрацію доменних імен у певному домені [14, с. 149].

Можемо зробити висновок, що в цій групі суб'єктів, незалежно від того, яку саме послугу самої мережі Інтернет споживач бажає отримати, сторонами будуть замовник та виконавець. Але, як бачимо на прикладі договору про надання послуг електронної пошти та договору про надання послуг реєстрації доменних імен, до замовника та виконавця (як сторін) будуть застосовуватися певні специфічні терміни, які властиві окремим видам договорів, такі, як абонент/реєстрант чи провайдер/реєстратор.

У випадку, коли послуга, опосередкована мережею Інтернет можна сказати, що цей вид послуг може існувати самостійно, незалежно від Інтернету. Але з часу виникнення глобальної мережі Інтернет ці послуги додатково перемістилися у віртуальну площину. Розглянемо цю ситуацію на прикладі послуг надання дистанційної освіти. Відповідно до Наказу МОН

України від 25.04.2013 №466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Як ми бачимо, законодавець не зазначає, що дистанційне навчання можливе лише за допомогою використання глобальної мережі Інтернет. У випадку відсутності мережі Інтернет, цей вид навчання перетворюється на звичайне стаціонарне навчання. Тому, Інтернет у даному випадку виступає лише засобом здійснення навчального процесу. Цивільний кодекс України не закріплює освітні послуги як окремий різновид договорів з надання послуг, тому до них застосовуються загальні положення договору з надання послуг. Отже, сторонами послуг з надання дистанційної освіти будуть виконавець (вищий навчальний заклад) та замовник (особа, що навчається). Але потрібно відмітити, що тільки юридична особа може надавати освітні послуги і видавати дипломи про вищу освіту (Закон України «Про вищу освіту»).

Висновки до розділу 2

1. Проаналізовано зміст інформаційних правовідносин на підставі положення про те, що всі договори з надання Інтернет-послуг є фактично договорами передачі інформації опосередковано через мережу Інтернет. Звернено увагу на те, що відокремленість та відмінність змісту інформаційно-правових відносин від цивільно-правових відносин базується, перш за все, на неможливості поширення нормативно-правових положень виключно цивільного права на такі окремі види інформаційної діяльності, як поширення інформації, її захист та пошук.

2. Розглянуто зміст договорів про надання та отримання послуг як сукупність умов та зміст цивільно-правових відносин як сукупність прав та обов'язків учасників цивільних правовідносин. Підкреслено, що фактично результатом виконання договору про надання Інтернет-послуги є досягнення сторонами (замовником та виконавцем) усіх істотних умов договору щодо його виконання.

3. Відповідно до систематизації груп Інтернет-послуг (*підрозділ 1.2*) на прикладі аналізу договору Інтернет-провайдингу, договору реєстрації доменних імен, договору хостингу, договору надання дистанційних освітніх послуг, договору Інтернет-банкінгу розглядається зміст цивільно-правових відносин, які виникають внаслідок надання та отримання Інтернет-послуг, і які є складною конструкцією взаємних суб'єктивних юридичних прав та обов'язків суб'єктів цивільних правовідносин з приводу надання та отримання Інтернет-послуг, їх обсягу та якості і які залежать від правового статусу суб'єктів правовідносин.

4. На прикладі відомого українського телекомунікаційного провайдера «Воля» проаналізовано зміст цивільно-правових відносин, які зазначаються у договорі при підключенні послуг доступу до мережі Інтернет. Звернено увагу на те, що у договорі, наданому провайдером абоненту, більшість обов'язків стосується останнього, а відтак, урегулювати ситуацію можна шляхом розробки єдиного обов'язкового типового договору про надання послуг доступу в Інтернет, у якому на нормативному рівні був би забезпечений баланс прав та інтересів сторін.

5. Розглядається суб'єктний склад договорів про надання послуг, а також суб'єктний склад інформаційних цивільних правовідносин. При цьому зазначається, що при наданні Інтернет-послуг не з'являються нові підстави виникнення зобов'язань чи нові типи зобов'язань. До діяльності з надання Інтернет-послуг застосовні всі загальні положення про договір з надання послуг, що містяться в Цивільному кодексі України. Проте поряд з традиційною формою укладання договорів (в усній або письмовій формі) при

користуванні Інтернетом все більшу роль відіграють договори, укладені в електронній формі, тобто шляхом обміну даними через мережу Інтернет.

6. Проаналізувавши існуючу практику на прикладі реального договору щодо закріплення прав та обов'язків сторін у договорі Інтернет-провайдингу доходимо висновку, що зазвичай провайдери, користуючись конструкцією договору приєднання, розробляють приблизні зразки договорів, що не містять і третьої частини прав та обов'язків, які передбачені в законодавстві та чинних Правилах надання та отримання телекомунікаційних послуг. Натомість спостерігається інша тенденція – зазвичай у договорі, наданому провайдером абоненту, більшість обов'язків стосується не його, а споживача. Стосовно обов'язків провайдера, то тут ситуація повністю протилежна. виправити ситуацію можна шляхом розробки єдиного обов'язкового типового договору про надання послуг доступу в Інтернет, у якому на нормативному рівні можна було б забезпечити баланс сторін. Відносини між провайдером та абонентом повинні базуватись на взаємовигідній основі, без порушення прав однієї із сторін. На думку експертів, законодавче регулювання договору надання провайдерських послуг повинне полягати в наступному: 1) чітке визначення предмету договору; 2) закріплення імперативного правила, що зобов'язувало б провайдера надавати абоненту мережеві послуги відповідної якості; 3) встановлення фіксованих цін на провайдерські послуги.

7. Аргументовано положення, що в таких групах Інтернет-послуг, як послуги доступу до мережі Інтернет та послуги в мережі Інтернет, суб'єктами цивільних правовідносин будуть замовник та виконавець. Проте, наприклад, у договорі про надання послуг реєстрації доменних імен замовник і виконавець (як суб'єкти) зазвичай позначаються специфічними термінами – абонент/реєстрант чи провайдер/реєстратор. Звертається увага на те, що послуги, які надаються та/або здійснюються за допомогою мережі Інтернет, можуть існувати самотійно, незалежно від Інтернету, а також на те, що з виникненням глобальної мережі Інтернет ці послуги все більше

переміщаються у віртуальну площину. Прикладом цього можуть бути послуги надання дистанційної освіти, де суб'єктами цивільних правовідносин виступають виконавець – вищий навчальний заклад та замовник – особа, що навчається.

8. Ринок Інтернет-послуг є динамічним, швидко зростаючим, що сприяє збільшенню кількості користувачів Інтернет-послуг. Незважаючи на охоплення науковцями деяких правових проблем, пов'язаних із Інтернет-послугами та договорів в межах кожної із груп, дослідження питання зобов'язальних відносин в мережі Інтернет ще багато років будуть залишатися актуальними.

Стосовно аналізу проблеми цивільно-правової характеристики Інтернет-послуг, що його було проведено в другому розділі роботи, то ми свідомі того, що були допущені деякі повтори, проте уникнути їх було вкрай важко через суттєве і сутнісне переплетіння питань стосовно змісту відносин, які виникають внаслідок надання Інтернет-послуг та стосовно суб'єктів правовідносин з надання та отримання Інтернет-послуг. Проте ми намагалися максимально розставляти смислові акценти по тексту.

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ЗАХИСТ ВІДНОСИН У СФЕРІ НАДАННЯ ТА ОТРИМАННЯ ІНТЕРНЕТ-ПОСЛУГ

3.1. Цивільно-правова відповідальність сторін за порушення права на Інтернет-послуги

Сьогодні в мережі Інтернет зосереджена різноманітна інформація: ділова, освітня, розважальна. Там присутні електронні газети і журнали, бази даних практично з усіх областей життєдіяльності суспільства, електронна пошта, доступ до різноманітних інформаційних ресурсів бібліотек, державних і приватних установ і компаній [57].

Розгляд цивільно-правової відповідальності сторін за порушення права на Інтернет-послуги варто почати з аналізу проблеми юрисдикції в цій сфері. Як відомо, цивільна юрисдикція – це владні повноваження суду із розгляду і вирішення цивільних справ, яка включає до свого змісту як складову й інститут підсудності [100, с. 248].

Проблема з встановленням юрисдикції виникає тоді, коли конфлікт набуває екстериторіальний характер (наприклад, при участі в конфлікті громадян різних держав або реалізації міжнародної транзакції). При розміщенні інформації в мережі Інтернет вкрай складно з'ясувати, чи порушується при цьому законодавство якої-небудь країни. Будь-який матеріал, поширюваний в Інтернеті, стає доступний в кожній країні. Звідси випливає, що будь-який вид діяльності в мережі Інтернет носить міжнародний характер і може стати причиною застосування різних юрисдикцій.

У першій міжнародній угоді, присвяченій регулюванню відносин в мережі Інтернет – Конвенції «Про Кіберзлочинність» (Convention on Cybercrime (ETC № 185)), підписаній 23 листопада 2001 р. в Будапешті більшістю країн-членів Ради Європи, а також США, Канадою, Південною

Африкою та Японією, визначенню юрисдикції присвячена стаття 22. Ця Конвенція була ратифікована Україною 07 вересня 2005 року [154].

В деяких країнах вважають, що якщо інформаційний ресурс доступний для їхніх громадян, то незалежно від фізичного розташування сервера на нього поширюється юрисдикція даних країн. Наприклад, суди Франції та Австралії прийняли рішення, що сайти США знаходяться під їх юрисдикцією і тому повинні підкорятися законам даних країн. В результаті аналогічних рішень провайдери у всьому світі опиняються в скрутному становищі. Поряд з юрисдикцією держави, де вони розташовуються фізично, провайдери стикаються з необхідністю дотримуватися юрисдикції ряду інших країн.

Відповідно до Конвенції «Про кіберзлочинність» кожна сторона вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для встановлення юрисдикції стосовно будь-якого злочину (наприклад, незаконний доступ; нелегальне перехоплення; втручання у дані та систему; зловживання пристроями; підробка та шахрайство, пов'язані з комп'ютерами; правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією; правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав), у випадках, коли таке правопорушення вчинене: 1) на її території; або 2) на борту судна, яке плаває під прапором такої сторони; або 3) на борту літака, зареєстрованого відповідно до законодавства такої сторони; або 4) одним з її громадян, якщо таке правопорушення карається кримінальним законодавством у місці його вчинення, або якщо правопорушення вчинено поза межами територіальної юрисдикції будь-якої Держави.

Кожна Держава може залишити за собою право не застосовувати або застосовувати лише у окремих випадках або за окремих умов правила юрисдикції, викладені вище.

Кожна сторона вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для встановлення юрисдикції стосовно злочинів, встановлених відповідно до п. 1 ст. 24 Конвенції (екстрадиція), у випадках, коли підозрюваний правопорушник знаходиться на її території, і після запиту про

екстрадицію не передається іншій стороні лише на підставі його громадянства.

Якщо більш ніж одна сторона заявляє про юрисдикцію стосовно підозрюваного правопорушення, встановленого відповідно до Конвенції, заінтересовані сторони, де це можливо, проводять консультації з метою визначення найбільш придатної для переслідування юрисдикції [154].

Основними джерелами права, що регулюють суспільні відносини, є міжнародні договори, національне законодавство, судова практика та звичаї, що формуються в процесі реалізації тих чи інших суспільних відносин.

У теперішній час кілька десятків країн мають зачатки національного законодавства, що стосується використання глобального інформаційного простору. Міжнародні угоди з цього питання відсутні, звичаї використання мережі Інтернет вельми суперечливі – а значить, спірних ситуацій стає все більше, і поступово формується судова практика за даними суспільним відносинам.

В Україні багато прогалин і суперечностей, пов'язаних з правовим регулюванням мережі Інтернет. Звичайно, ряд норм міститься в цивільному законодавстві, в кримінальному законодавстві існує територіальний принцип, що поширює дію законів на всю територію України, і принцип громадянства, що встановлює, зокрема, кримінальну відповідальність громадян України, які вчинили злочинне діяння за межами України. Тим не менш, цих норм і принципів явно недостатньо для регулювання інформаційних процесів в мережі Інтернет. У спірних ситуаціях стикаються різні інтереси і правові системи, і виникає колізія: яке право застосовувати, в чиєму веденні знаходиться той чи інший інформаційної процес, юрисдикція якої держави поширюється на ті чи інші інформаційні суспільні відносини?

У міжнародному праві для відповіді на ці питання існують так звані колізійні норми. Вони не вирішують питання самі по собі, а лише вказують на ті норми, які повинні бути використані в даній конкретній ситуації (наприклад, *lex loci contractus* – закон місця здійснення угоди, *lex loci actus* –

закон місця вчинення акту, *lex patrie* – закон громадянства, *lex domicilii* – закон місця проживання, *lex rei sitae* – закон місцезнаходження речі і т. д.) [117, с. 13]. У теперішній же час такі норми для Інтернету відсутні, і міжнародний інформаційний простір намагаються «освоювати», використовуючи підручні засоби і національні правові концепції. У жодній країні світу немає всеосяжного (кодифікованого) законодавства по Інтернету. Існуючі нормативні (підзаконні) акти регулюють приватні аспекти функціонування мережі.

Дві наочні і такі, що часто слугують в якості посилань (прецедентів) судові справи, які найбільш яскраво демонструють юрисдикційну проблему, є справа компанії CompuServe, що розглядалася в 1996 році в Німеччині, і справа, пов'язана з компанією Yahoo! у Франції в 2001 році (*LICRA vs. Yahoo!*) [229].

У першій справі суд Німеччини зажадав, щоб компанія США CompuServe (CIS – CompuServe Information Service) закрила доступ до порнографічних матеріалів. Для дотримання законодавства Німеччини компанія була змушена стерти дані матеріали зі свого центрального сервера в США. В результаті в країнах, що не забороняють порнографію законодавчим чином (включаючи самі США), громадяни втратили можливість користуватися подібними матеріалами. Компанія CompuServe була змушена підкоритися найжорсткішим нормам в даній області [221].

В основі справи компанії Yahoo! фігурувало порушення законодавства Франції, яке забороняло поширення матеріалів, що пропагують нацизм. Закони Франції забороняють своїм громадянам заходити на сайт Yahoo!, що пропагують нацизм. Незважаючи на це, даний сайт функціонує в США, і тут розміщення відповідних матеріалів цілком законно.

Зміст справи: компанія Yahoo! розмістила на своєму сайті веб-сторінку для проведення аукціонів, на яких зареєстровані користувачі могли продавати та купувати різні речі. На аукціон було запропоновано нацистська атрибутика – уніформа, книга «Майн Кампф», фільми, музика. При продажу

цих предметів компанія Yahoo! виступила як посередник. Оскільки компанія була заснована в США, де немає заборони на поширення нацистських атрибутів, проблем не виникало. Однак, сайт був доступний у всьому світі. Позов про заборону рекламувати нацистські атрибути було подано у Франції, де законодавство забороняє обіг таких предметів. Позивачами були Спілка французьких єврейських студентів – Ліга проти расизму та антисемітизму (LICRA – La Ligue Contre Le Racisme et l'antisémitisme).

Рішення французького Суду: 1) оскільки сайт був доступний на території Франції, дії підпадають під юрисдикцію Франції; 2) судовий припис заблокував доступ усіх французьких користувачів послуг до сайту.

Виконання судового припису: технічно дуже складно заблокувати доступ усіх французьких користувачів, однак, рішення суду Франції не підлягає беззаперечному виконанню на території США.

Результат: компанія вирішила взагалі заборонити продаж нацистських предметів на Інтернет-аукціоні [229].

З точки зору традиційних правових принципів у питаннях, що є аналогічними з питаннями, які підіймаються у справі компанії CompuServe, немає нічого незвичайного. В цілому, судження, які ґрунтуються на традиційному праві, принципово не суперечать сучасному праву. Проте дані судження мають серйозні практичні недоліки, що обмежує можливості застосування цих законів по відношенню до мережі Інтернет. Це – основна проблема в масштабі судових справ, пов'язаних з використанням мережі Інтернет. Можна сказати, що майже будь-який сайт або послуга може підпасти під юрисдикцію якої-небудь країни. Таким чином, кількість справ у цій сфері, обумовлює необхідність пошуку нових рішень [109].

Р. Ш. Махмудов зазначає, що для визначення Інтернет-юрисдикції в міжнародному приватному праві існують такі концепції, які засновані на принципах територіальності і громадянства:

1. Концепція країни розташування сервера. В даному випадку юрисдикція встановлюється за місцем фактичного розташування інформації

у складі інформаційної системи (сервера) шляхом визначення місця комп'ютера, в пам'яті якого зберігається інформація. Таким чином, застосовується відповідне законодавство країни, згідно з правовим статусом інформації, фактично розташованої на якому-небудь сервері. Однак головним недоліком даного підходу є те, що програмний або інший структурний елемент системи може одночасно розташовуватися в декількох країнах. Тоді стає проблематичним встановити джерело інформації, розміщеної у мережі Інтернет. Інша проблема полягає в тому, що особа, що вводить дані, може вибрати більш відповідний для себе варіант, вивчивши відповідне законодавство країни, де розташований сервер.

2. Концепція країни, де здійснена реєстрація доменного імені. Даний принцип базується на визнанні переважання юрисдикції країни, що належить до національної зони, де була здійснена реєстрація доменного імені веб-сайту. Позитивна риса даного підходу у встановленні національної належності та місця розташування однієї з сторін правовідносини. Основний недолік же пов'язаний з можливістю реєстрації функціональних доменів – таких, як .com, .org, .net, .info, .biz в будь-якій країні.

3. Концепція приналежності країні-власнику контенту. Тут передбачається застосування законодавства країни, якій належить інформація у складі інформаційної системи. В даному випадку неможливе застосування Інтернет-юрисдикції по відношенню до особи, яка не є громадянином країни, де ця особа проживає постійно. Однак особи даної категорії можуть стати власниками контенту.

4. Концепція місця, де діє власник контенту. Головним недоліком даного принципу є те, що локалізація діяльності власника контенту може бути мінливою, часто змінюватися. Це пов'язано з перебуванням Інтернет-середовища за межами тимчасових і просторових параметрів.

5. Принцип місця порушення прав користувача. Проблема застосування даного принципу полягає в тому, що інтернет доступний кожному в будь-якому місці і в будь-який час. Через контент може понести збитки

необмежена кількість людей в різних точках світу, і тут виникає колізія таких, що відрізняються один від одного юрисдикції різних країн.

Всі наведені принципи базуються на територіальній та національній приналежності. У реальності принцип громадянства теж встановлюється за територіальним фактором, так як громадянство співіснує відносно до держави, розташованому на певній території. Це ж створює значні труднощі в Інтернеті, що не має територіальної приналежності, а останнє відноситься до традиційних правових принципів. Для усунення даних проблем, на думку Р. Ш. Махмудова, потрібна адаптація законів матеріального світу до специфіки світу віртуального, що з часом і відбувається.

В цілому проблема юрисдикції знаходиться в списку питань, які потребують особливої уваги в процесі регулювання мережі Інтернет. Кількість конфліктів, суперечок, пов'язаних з Інтернетом, постійно зростає.

Які ж можливі шляхи вирішення проблеми юрисдикції використання мережі Інтернет? У першу чергу, це міжнародні договори, що визначають статус міжнародного інформаційного простору і фіксують відповідні колізійні норми використання законодавства різних держав. Так, на думку В.Б. Наумова, тимчасовим виходом можуть служити регіональні багатосторонні угоди, а також двосторонні договори про правову допомогу. Саме в них потрібно вкраплять колізійні норми, що допомагають стабілізувати міжнародні інформаційні відносини. В ідеалі, необхідна уніфікація норм національних законодавств щодо використання Мережі (не у всіх країнах є норми, подібні ч. 4 ст. 15 Конституції України про верховенство міжнародних договорів).

Для вирішення проблеми безлічі (відмінностей) юрисдикцій в мережі Інтернет, Р. Ш. Махмудов пропонує наступні варіанти: 1) модернізація міжнародного приватного права; 2) уніфікація національних законів; 3) використання арбітражу; 4) використання технічних можливостей для ідентифікації особи і місця розташування користувачів мережі Інтернет [109].

Тепер розглянемо більш детально кожний із запропонованих варіантів.

1) Модернізація міжнародного приватного права. Міжнародне приватне право – комплекс правових норм, що регулюють цивільно-правові відносини міжнародного характеру. Головна мета даної правової сфери – розв’язання суперечностей між різними правовими правилами. Основні механізми міжнародного приватного права були створені в часи обмеженої кількості справ, що охоплюють різні юрисдикції за участю міжнаціональних відносин, зокрема, неособистого і неінтенсивного характеру, а також фізичних та юридичних осіб. З виникненням мережі Інтернет міжнаціональні відносини перетворилися на повсякденність. Спілкування, обмін і конфлікти між фізичними та юридичними особами різних країн після появи мережі Інтернет почастишали порівняно з попередніми періодами [3].

Для визначення питань національної юрисдикції, пов’язаних з мережею Інтернет, за допомогою гнучкої і потребуючої мінімальних витрат процедури, доцільним є модернізація міжнародного приватного права. Необхідно, крім іншого, використання спрощеної процедури для встановлення відповідної юрисдикції, що може сприяти вирішенню таких питань, як онлайн-моніторинг справ і підвищення гнучкості юридичних консультацій.

Прийнята в 1965 році Гаазька Конвенція «Про вручення судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах» [143] є основним документом, що регулює питання юрисдикції на міжнародному рівні. Україна приєдналася до цієї Конвенції 19 жовтня 2000 р. На глобальному рівні основним форумом для обговорення проблем розвитку міжнародного приватного права є саме Конференція Гаазької Конвенції. Так, питання юрисдикції виступає в якості предмета міжнародного приватного права. Хоча в наступні роки були внесені певні поправки і зміни в дану Конвенцію, її положення недостатні для вирішення питань Інтернет-юрисдикції. В даний час йдуть дискусії з приводу внесення нових положень в Гаазьку Конвенцію саме для регулювання процесів в Інтернет-середовищі.

Ще одним міжнародним документом в цій сфері є Регламент Ради ЄС «Про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень по цивільним та комерційним справам», який було прийнято у місті Брюссель 22 грудня 2000 р., ґрунтуючись на положеннях Брюссельської Конвенції 1968 р. «Про юрисдикцію та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах», служить спрощенню процедур вирішення питання юрисдикції на регіональному рівні та захисту інтересів споживачів, що беруть участь в електронних комерційних відносинах [166]. Однак є й деякі проблеми у застосуванні положень даної конвенції до відповідних відносин, пов'язаних з Інтернетом.

2) Уніфікація національних законів. Цей варіант серед науковців є найпоширенішим (М. Гринюк, Р. Махмудов, В. Наумов). Даний процес може сприяти створенню зводу єдиних норм на світовому рівні. Якщо у всіх країнах правові норми стануть однаковими, гострота проблеми встановлення юрисдикції значно знизиться. Уніфікація на міжнародному рівні може бути досягнута в областях, де є достатня кількість угод. Наприклад, дитяча порнографія, піратство, рабство, тероризм і кіберзлочинність – ні в якому разі не допускаються у всьому світовому співтоваристві. Позиції окремих країн, пов'язаних з іншими питаннями (скажімо, проблемами спаму та Інтернет-безпеки), поступово зближуються. Проте досягнення глобального консенсусу з деяких питань, включаючи політику контролю над змістом Інтернет-матеріалів, малоймовірно.

3) Використання арбітражу. Теоретична конструкція «електронна форма вирішення спорів» знаходить свій прояв з кінця минулого століття в глобальній інформаційній мережі Інтернет явищі так званого електронного вирішення спорів (Electronic Dispute Resolution). На сьогоднішній день в іноземній науковій літературі електронному вирішенні спорів відповідають декілька термінологічних позначень: «Electronic Dispute Resolution» («електронне вирішення спорів», скорочено – EDR), «Internet Dispute Resolution» («Інтернет-вирішення спорів», скорочено – IDR або iDR), «Online

Dispute Resolution» («онлайн-врегулювання спорів», скорочено – ODR), «Electronic Alternative Dispute Resolution» («електронне альтернативне вирішення спорів», скорочено – EADR або eADR), «Alternative Internet Dispute Resolution» («альтернативне Інтернет-врегулювання спорів», скорочено – IADR або iADR), «Online Alternative Dispute Resolution» («альтернативне вирішення спорів онлайн», скорочено – OADR), «Alternative ADR» («альтернативне APC», скорочено – AADR), «virtual ADR» («віртуальне APC») та ін. Слід зазначити, що на початковому етапі становлення досліджуваного явища переважно використовувалися терміни «Electronic Dispute Resolution» («електронне вирішення спорів») і «Internet Dispute Resolution» («Інтернет-вирішення спорів»). В даний час найбільш поширеною є категорія «Online Dispute Resolution» («онлайн-врегулювання спорів») [113].

Онлайн-врегулювання спорів – сукупність методів врегулювання спорів (конфліктів) із застосуванням Інтернет-технологій. Західними юристами і практиками ODR розглядається як онлайн – еквівалент методів альтернативного врегулювання спорів (ADR), що включають в себе переговори, медіацію, Третейський суд, або поєднання цих трьох підходів. Впровадження інноваційних технологій, включаючи Інтернет-технології, дозволяє значно розширити можливості цих традиційних процедур [123].

На сьогоднішній день представляється можливим говорити про наступні види процедур онлайн-врегулювання спорів: прямі переговори, автоматизовані переговори, системи забезпечення проведення переговорів, вирішення претензій, попередня незалежна оцінка обставин справи, віртуальні суди присяжних, електронне посередництво, електронний арбітраж, електронне судовий розгляд [113].

На нашу думку, ефективним варіантом вирішення проблеми юрисдикції буде арбітраж. Арбітраж зазвичай являє собою альтернативний механізм вирішення спорів, застосовуваний замість зазвичай затягуються і складних судових процедур. При використанні арбітражного механізму

рішення приймається одним або декількома незалежними особами, які призначаються сторонами. Міжнародний комерційний арбітраж налічує сторіччя. Розслідування арбітрів звичайно ґрунтується на особистій угоді сторін. Існують різні варіанти угод про арбітраж. Арбітраж вирішує питання місця і часу його проведення, встановлює застосовувані правові норми та інші питання.

Одним з основних переваг арбітражу є рішення їм проблеми вибору процедур і матеріальної юрисдикції. Ті чи інші питання, сторони суперечки визначають заздалегідь. Онлайновий арбітраж використовується не тільки при вирішенні спорів, пов'язаних з використанням мережі Інтернет, а також для залагодження звичайних комерційних непорозумінь. Дана форма арбітражу може повністю здійснюватися в мережі Інтернет, включаючи свідчення свідків та винесення рішень.

С. Н. Миронова говорить, що Інтернет-арбітраж, так само як і його не віртуальний аналог, являє собою процедуру вирішення розбіжностей нейтральною особою, уповноваженою на винесення обов'язкового для сторін рішення, яке в разі невиконання сторонами добровільно підлягає примусовому виконанню за допомогою державних механізмів [113, с. 101]. Послуги електронного арбітражу на сьогоднішній день надають понад чотирьох десятків сайтів, в числі яких eNeutral, Nova Forum, e@dr, MARS, JAMS, Square Trade, ODR WORLD, Online Resolution, Online Confidence, Resolution Forum, Private Judge, Web Mediate, Web Assured і Word & Bond.

Арбітраж має особливі переваги при виконанні рішень, пов'язаних з найскладнішими судовими справами. Виконання арбітражних рішень регулюється Нью-Йоркської Конвенції 1958 р. «Про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень», підписаної більшістю країн [81]. Згідно даної конвенції, національні суди зобов'язані виконувати рішення арбітражу. Виконання даних рішень у порівнянні з виконанням рішень закордонних судів набагато простіше. Даний метод широко використовується для заповнення пробілу в питаннях існуючого міжнародного приватного права,

пов'язаних з використанням мережі Інтернет. Унікальність арбітражу полягає в тому, що його рішення застосовуються без участі національних судів, шляхом внесення безпосередніх змін до системи доменних імен [109].

Отже, у зв'язку з великою кількістю спорів щодо надання та отримання Інтернет-послуг вважаємо, що найперспективнішими шляхами вирішення проблеми юрисдикції використання мережі Інтернет для надання послуг є: а) впровадження інституту електронного арбітражу, який належить до онлайн-врегулювання спорів (ODR); б) використання технічних можливостей для ідентифікації особи і місця розташування користувачів мережі Інтернет. Проміжним способом як превентивним заходом врегулювання даної категорії спорів можна вважати договірне регулювання шляхом включення умов про арбітраж та способи ідентифікації осіб та місця розташування користувачів мережі Інтернет до договору про надання Інтернет-послуг.

Таким чином, треба зазначити, що для ефективного вирішення проблеми юрисдикції необхідні спільні зусилля, співробітництво всіх країн світу. Інтернет не вміщається в територіальні рамки однієї держави, і його можливостями користується все людство. Відзначимо, що в міжнародному праві позитивний досвід уже є. Держави світу вже зуміли вирішити проблеми, пов'язані з такими галузями, як міжнародне повітряне та морське право. Однак, на відміну від повітряного простору та водного басейну, Інтернет – незрівняний, безприкладний феномен, який впливає на всі сфери життя суспільства. Інтернет є одночасно і політико-ідеологічним засобом, і загальної середовищем – тому регулювання Інтернету у відповідності з інтересами всіх країн світу, які сповідують різні ідеології і являють різноманітні культури, досягнення загального консенсусу для вирішення питання юрисдикції вимагає значної праці і чималого часу.

Зазвичай, цивільно-правова відповідальність визначається як самотійний вид юридичної відповідальності, який полягає у застосуванні державного примусу до правопорушника шляхом позбавлення особи певних благ чи покладення обов'язків майнового характеру. До правопорушника

застосовуються санкції майнового характеру, які спрямовані на відновлення порушених прав та полягають у відшкодуванні збитків, стягненні неустойки чи пені [205, с. 121].

Основним актом вітчизняного цивільного законодавства є ЦК України, а в силу ч. 2 ст. 2 цього правового акта інші закони, які регулюють цивільні відносини, приймаються відповідно до ЦК України. Тому в разі суперечності положень цього Кодексу та норм спеціального закону, яким врегульовано відносини цивільно-правової відповідальності, що виникають у певній сфері суспільної життєдіяльності, пріоритет має надаватися нормам ЦК України. Проте слід урахувати, що інше співвідношення може впливати з норм самого ЦК України [204].

Як ми вже зазначали раніше, Інтернет сьогодні перетворився на повсякденний засіб передачі інформації. Сучасний стан розвитку технологій призводить до бурхливого розвитку систем дистанційного обміну інформацією. Особливості правового статусу інформації в мережі Інтернет в Україні майже не визначені положеннями чинного законодавства. Так, ЦК України та Закон України «Про інформацію», визначають її як – «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [153]. Виходячи з визначення інформації, бачимо, що відомості, які наведені в мережі Інтернет мають той же правовий статус, що і закріплені в інших джерелах – наприклад у друкованих засобах масової інформації. При цьому, чинне законодавство України жодним чином не враховує особливостей електронної форми, способів передачі, відкритості доступу, майже безмежних потенційних можливостей щодо копіювання, відтворення, розмноження такої інформації за допомогою сучасних засобів комп'ютерної техніки, не фіксує додаткових засобів захисту власників такої інформації, а існуючі механізми захисту взагалі не визначають відомості в електронному вигляді як належні та допустимі докази [37, с. 146]. Отже, для того щоб розібратися з

відповідальністю при наданні Інтернет-послуг, першочерговим стає питання визначення відповідальності інформаційних відносин.

За порушення законодавства України про інформацію передбачена дисциплінарна, цивільно-правова або кримінальна відповідальність, яку несуть особи, винні у вчиненні порушень, визначених у ст. 47 Закону України «Про інформацію», серед яких: необґрунтована відмова від надання відповідної інформації; надання інформації, що не відповідає дійсності; несвоєчасне надання інформації; навмисне її приховування тощо. Протиправні дії підлягають оскарженню до відповідних органів вищого рівня або до суду (ст. 48 Закону України «Про інформацію»), а у випадках, коли у зв'язку з правопорушенням завдано громадянам, підприємствам, установам, організаціям та державі матеріальної або моральної шкоди, винні у цьому особи відшкодовують її на підставі рішення суду [86].

Кохановська О. В. розкриваючи питання про цивільно-правову відповідальність за порушення інформаційних прав, звертає увагу на те, що «юридична відповідальність за порушення законодавства, яке регулює відносини в інформаційній сфері, має ряд специфічних особливостей: правопорушення, які підпадають під застосування тих чи інших заходів впливу на суб'єкта, який їх здійснив, завжди пов'язані з інформацією; правопорушення найчастіше розглядаються в якості інформаційно-правових, якщо їх зв'язок з інформацією є не лише безпосереднім, але і опосередкований наявністю її матеріального носія» [90, с. 22].

Систему правових принципів у сфері масової інформації складають загально правові, галузеві (міжгалузеві) та інституційні правові принципи, що тісно пов'язані між собою. Перш за все, визначимося з загальноправовими принципами до яких слід віднести наступні: 1) законності; 2) дотримання прав людини і громадянина; 3) рівності всіх перед законом і судом; 4) соціальної справедливості; 5) єдності юридичних прав і обов'язків; 6) незалежності судової влади [179, с. 313].

Кохановська О.В. уточнює дані принципи юридичної відповідальності, які повною мірою поширюються і на відповідальність в інформаційній сфері. Доводиться також необхідність додати до цього переліку і принципи цивільно-правової відповідальності (особливо принцип розумності). Протиправна поведінка в інформаційній сфері полягає, переважно, в активних діях, якими заподіяно шкоду: фізична особа може поширювати недостовірну інформацію, порушувати різного роду таємниці, поширювати шкідливі програми, здійснюючи при цьому активні дії. Бездіяльність буде протиправною, якщо особа повинна була вчинити певну дію, але не вчинила її: ненадання достовірної інформації про стан довкілля органами і посадовими особами, яких до цього зобов'язує закон на відповідні запити є протиправною бездіяльністю, яка тягне за собою відповідальність. Слід погодитися з думкою О.В. Кохановська про необхідність встановлення відповідальності батьків за шкоду, спричинену їхніми неповнолітніми дітьми в інформаційному середовищі [90, с. 22].

Дослідивши питання юрисдикції та відповідальності в сфері інформаційних відносин, повертаємося до концептуальної схеми аналізу. У відповідності до якої кожній із попередньо виділених груп Інтернет-послуг відповідає певне коло суб'єктів, які є учасником відносин з їх надання і отримання і вони несуть за це певну відповідальність.

Отже, перша група являє послуги доступу до мережі Інтернет. Розглянемо цивільно-правову відповідальність сторін на прикладі договору Інтернет-провайдингу – цивільно-правового договору, згідно з яким провайдер зобов'язується надати абоненту доступ в Інтернет, а абонент зобов'язується оплатити послуги провайдера, передбачені договором.

Смельянчик С.А. пропонує таке визначення відповідальності в договорі Інтернет-провайдингу як обов'язок по сплаті неустойки або відшкодування збитків та немайнової моральної шкоди чи інших заходів відповідальності, які передбачені договором або цивільним законодавством та покладаються

на сторони за договором Інтернет-провайдингу за невиконання або неналежне виконання його умов [52, с. 13].

На думку В. Б. Наумова дії інформаційних провайдерів з надання послуг мають такі властивості: провайдер не ініціює інформаційні відносини, не вибирає зміст переданої інформації та її одержувача, не впливає на зміст інформації і зберігає таку тільки в межах часу, обумовленого технічними стандартами та протоколами для потреб передачі інформації. Відповідальність провайдерів базується на тому, що вони мають організаційно-технічну можливість в будь-який момент часу впливати на інформаційні суспільні відносини своїх користувачів. Форма впливу може бути досить різноманітною: від блокування інформаційного обміну до інформування третіх осіб про зміст переданої інформації [118, с. 19]. Дані положення знайшли своє відображення і в українському освітньо-науковому просторі і були підтримані такими науковцями як Н. Блажівська та Т. Береза.

Як зазначає С. Я. Сенюта, підстави для встановлення договірної відповідальності визначені чинним законодавством. Так, наприклад, ст. 36 Закону України «Про телекомунікації» визначаються підстави застосування договірної відповідальності в телекомунікаційних відносинах між операторами, провайдерами та споживачами таких послуг. Зокрема, відповідно до змісту положень ч. 2 вказаної статті, у разі затримки плати за надані оператором, провайдером телекомунікаційні послуги споживачі сплачують пеню, яка нараховується на вартість неоплачених послуг у розмірі облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який нарахована пеня. При цьому зазначені положення деталізуються і уточнюються «Правилами надання та отримання телекомунікаційних послуг», затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2012 року № 295 (наприклад, п. 72 Правил)

У договірних відносинах не звільняється від відповідальності також і інша сторона суб'єкт господарювання, яка такі послуги надає. Так, нормою ч. 1 ст. 40 Закону України «Про телекомунікації» встановлюються підстави

майнової відповідальності оператора, провайдера телекомунікацій за неналежне надання телекомунікаційних послуг (наприклад, не надання оплачених телекомунікаційних послуг або надання їх в обсязі менше сплаченого). Наведені приклади підстав притягнення до відповідальності учасників відносин у телекомунікаційній галузі можна віднести до різновиду штрафних санкцій.

Також у законодавстві можна зустріти закріплення підстав застосування та інших видів відповідальності відшкодування шкоди, застосування оперативно-господарських санкцій. Так, наприклад, можна привести закріплене в ч. 4 ст. 36 Закону України «Про телекомунікації» положення про те, що встановлення обов'язку відшкодування шкоди однієї зі сторін зобов'язання, в разі виявлення пошкодження телекомунікаційної мережі, що сталося з вини споживача, усі витрати оператора телекомунікацій на усунення пошкодження, а також відшкодування інших збитків (у тому числі, неотриманий прибуток) покладається на споживача.

Також в п. 54 Правил передбачається право оператора, провайдера телекомунікаційних послуг тимчасово припиняти надання послуг з власної ініціативи у разі наявності заборгованості з оплати послуг понад строку або суми, зазначеної в договорі, відповідно до законодавства, а також вичерпання коштів за попередньо оплачені послуги в відповідно до законодавства та договору. А також у разі досягнення граничної суми коштів, визначеної договором [181, с. 56-57].

У літературі відзначається значна складність у застосуванні різних заходів захисту від неякісних Інтернет-послуг, які вносять складності фіксації подібного роду порушень з боку Інтернет-провайдерів, що обумовлює істотні труднощі при примусовій реалізації клієнтом своїх прав. Частково це обумовлено нематеріальним характером послуги як такої, а також технічними аспектами архітектури Інтернету. Можливе рішення зазначених проблем має носити не тільки правовий, але й технічний характер (наприклад, шляхом розробки та використання клієнтами такого кінцевого

обладнання, яке вело б облік параметрів, наданих послуг Інтернет-провайдером доступу до мережі Інтернет та реєстрували б їх відхилення від нормативних або договірних) [174, с. 21-22].

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, необхідно відповісти на питання, чи повинен провайдер нести відповідальність за дії осіб, які скористалися його послугами? З цього приводу Наумов В.Б. пропонує три основні підходи:

- провайдер несе відповідальність за всі дії користувачів, незалежно від наявності у нього, як у суб'єкта права, знання про скоєних діях;
- провайдер не несе відповідальності за дії користувачів в тому випадку, якщо виконує певні умови, пов'язані з характером надаваних послуг і взаємодією з суб'єктами інформаційного обміну та особами, чиї права порушуються діями користувачів;
- провайдер не відповідає за дії користувачів.

У зв'язку з цим становить інтерес досвід США та ЄС. Законодавства різних країн пропонують рішення проблеми відповідальності провайдерів згідно з трьома наведеними підходам. Якщо, наприклад, в Китаї та країнах Близького Сходу прийнятий перший підхід, у США – третій (у переважній більшості випадків провайдери мають імунітет і не несуть відповідальності за дії своїх користувачів), то в Європі дотримуються другого підходу.

Так, Розділом II Закону «Про авторське право в цифрову епоху», прийнятому в США в грудні 1998 року (The Digital Millennium Copyright Act – DMCA) були внесені суттєві доповнення в Закон США «Про авторське право» (Copyright Act). Закон США «Про авторське право» був доповнений частиною 512, в якій містяться чотири обмеження відповідальності провайдера, засновані на наступних чотирьох видах дій провайдера: 1) Передача інформації; 2) Кешування (тимчасове зберігання інформації); 3) Постійне зберігання інформації в системах або мережах згідно інструкції

користувача (хостинг); 4) Використання інструментів про місцезнаходження інформації (посилання, онлайн директорії, пошукові машини) [226, с. 8].

Як відмітила К.М Мешкова, при здійсненні будь-якої із зазначених дій, провайдер звільняється від відповідальності, включаючи відшкодування збитків. Обмеження не залежать один від одного, кожне з них відноситься до самостійної функції провайдера. У разі якщо дії провайдера не підпадають під жодне з чотирьох наведених дій, при вчиненні яких він звільняється від відповідальності, провайдер аж ніяк не резюмується винним у порушенні авторських і суміжних прав. Правовласник зобов'язаний довести наявність порушення законодавства з боку провайдера, а останній вправі використовувати всі можливі способи захисту, передбачені законодавством США. Закон США «Про авторське право в цифрову епоху», ввів також процедуру, відповідно до якої федеральний суд може наказати провайдеру розкрити особистість користувача його послуг, який імовірно вчинив протиправне діяння в мережі Інтернет [110, с. 16-19].

Найбільш докладно вирішення проблеми відповідальності опрацьовано в Європейській Директиві 2000/31/ЄС «Про електронну комерцію», прийнятій Європейським Парламентом 8 червня 2000 р (далі – Директива ЄС). Директива ЄС встановлює, що провайдер не несе відповідальності за передану інформацію у випадку, якщо він не ініціює її передачу, не вибирає одержувача інформації і не впливає на цілісність переданої інформації. Проте, Директива ЄС встановлює три види дій провайдера, здійснення яких є підставою для обмеження його відповідальності: 1) проста передача інформації; 2) кешування; 3) хостинг.

Директива ЄС не містить такого виду дій, як використання інструментів про місцезнаходження інформації, передбаченого Законом США «Про авторське право в цифрову епоху». Разом з тим, аналогічно цьому закону, Директива ЄС вказує на самостійний характер кожної з можливих дій провайдера, які є підставою для звільнення його від відповідальності. Розглянемо більш детально кожне з них.

Аналіз положень законодавства США і ЄС дозволяє зробити висновок про те, що, незважаючи на наявність обмежень, провайдер може бути притягнутий до відповідальності у разі, якщо його дії не відповідають умовам про обмеження відповідальності, в тому числі в разі відмови провайдера від видалення або блокування незаконних матеріалів [110, с. 16-19].

Законодавство США та ЄС допускає можливість притягнення провайдерів до відповідальності. Разом з тим, законодавство цих країн передбачає умови, при наявності яких провайдер не може бути притягненим до відповідальності. На даний момент у ряді країн світу прийнято закони, що стосуються інституту відповідальності провайдерів. Як зазначає А.Г. Серго, чинне законодавство Німеччині про авторське право виявилось достатньо лояльним і цілком застосовним до цифрового середовища. Воно дозволяє досить ефективно здійснювати захист порушених авторських прав, у тому числі і в цифровому середовищі. Незважаючи на це, в 1997 році в Німеччині було прийнято два нормативно-правових акти, присвячених інформаційним і комунікаційним службам, регулюючи їх один на федеральному, інший – на регіональному рівні. Зазначені акти (практично дублюючи одне одного) передбачають відповідальність провайдерів за зміст своєї або переданої інформації. Так, наприклад, Федеральний Закон у частині 5 передбачає наступні положення: 1) провайдери відповідають за власне утримання, яке вони зробили доступним для користувачів, згідно з загальними нормам авторського права; 2) провайдери відповідають за утримання третіх сторін, яке вони зробили доступним для використання, тільки в тому випадку, якщо їм відомий цей зміст і якщо вони мають технічну можливість і можуть на розумній підставі запобігти його використання; 3) провайдери не відповідають за утримання третіх сторін, для яких вони просто забезпечують доступ для використання. Автоматичне і тимчасове збереження в пам'яті змісту третіх сторін за запитом користувача вважається забезпеченням доступу; 4) провайдер не несе відповідальність за незаконне утримання, якщо

отримавши відповідне повідомлення, закриє доступ до такого ресурсу (за наявності у нього такої можливості) [184, с. 156-157]. У шведському законі, що регулює відповідальність власників дощок оголошень, встановлюється, що вони зобов'язані видаляти повідомлення третіх осіб у тому випадку, якщо в повідомленнях міститься інформація, яка порушує ряд норм цивільного і кримінального законодавства (в частині авторського права).

Отже, цивільно-правова відповідальність за договором Інтернет-провайдингу повинна враховувати необхідність пошуку певного компромісу.

З одного боку, потрібно забезпечити вільний доступ до інформаційних ресурсів глобальної мережі, а з іншого – встановити певні межі, правила користування і розпорядження такими ресурсами.

Крім цього, при взаємодії з клієнтами провайдери з метою сумлінного опису своїх послуг повинні пропонувати користувачам схеми регулювання питань, що стосуються конфіденційності дій користувачів, часу та умов зберігання проміжної (службової) інформації і механізмів забезпечення доказів при суперечках провайдера та / або користувача з третіми особами [118, с. 21-22].

Хоча законодавством передбачені досить широкі можливості для захисту учасниками Інтернет-послуг своїх прав, у разі вступу в договірні відносини, все ж цим учасниками бажано їх конкретизувати у відповідних договорах, що дозволить уточнити юридичну відповідальність або встановити відповідальність та її форму за ті види порушень, за які вона чинним законодавством не передбачена.

Так, наприклад, при підключенні до Воля-Інтернет, підписується протокол на замовлення послуг та обладнання. В протоколі в розділі про відповідальність сторін зазначено не багато, лише, те, що підприємство та абонент зобов'язані належним чином виконувати договірні умови, передбачені цим протоколом, додатковими угодами, чинними Правилами (Правила надання та отримання телекомунікаційних послуг). Невиконання чи неналежне їх виконання тягне за собою відповідальність, передбачену

чинним законодавством України. Підприємство не несе відповідальність у випадках, визначених чинними Правилами. Отже, як бачимо, провайдер відсилає нас до Правил, в яких у п. 41 зазначено, що оператор, провайдер не несе відповідальності перед споживачем за ненадання або неналежне надання послуг у разі: 1) використання споживачем кінцевого обладнання, яке не відповідає вимогам законодавства, є несумісним з мережею оператора, або порушення вимог інструкції виробника з використання кінцевого обладнання; 2) несанкціонованого втручання у роботу телекомунікаційних мереж, пошкодження абонентської проводки або лінії, викрадення телекомунікаційного обладнання чи пошкодження зловмисниками лінійних та станційних споруд; 3) дії непереборної сили (землетрус, повінь, ураган тощо); 4) вини споживача в інших випадках, встановлених законом.

Також, окремо зазначено, що оператор, провайдер не несе відповідальності за зміст інформації, що передається телекомунікаційними мережами, технічними засобами телекомунікацій [148].

Слід погодитися з висновком, запропонованим В.Б. Наумовим – оскільки договір Інтернет-провайдингу спрямований саме на забезпечення доступу до мережі Інтернет, то й відповідальність сторін за цим договором обмежується недоліками, пов'язаними із забезпеченням та отриманням такого доступу.

Відповідальність суб'єктів послуг в мережі Інтернет (друга група Інтернет-послуг) розглянемо на прикладі таких договорів, як договору про надання послуг електронної пошти та договору про розміщення інформаційного ресурсу (сайту) в мережі Інтернет (послуги хостингу).

Сторонами договору про надання послуг електронної пошти є виконавець (провайдер) і замовник (абонент). Договір про надання послуг електронної пошти, як правило, укладається одночасно з договором підключення абонента до мережі електрозв'язку загального користування для передачі даних. Провайдером може бути юридична або фізична особа, яка отримала ліцензію Міністерства зв'язку України на здійснення

телекомунікаційних послуг за допомогою власної телекомунікаційної мережі або телекомунікаційної мережі, яка належить іншому власнику. Абонентом може бути фізична або юридична особа, яка безпосередньо використовує послуги провайдера і здійснює оплату згідно з встановленим у договорі порядком. Абонентом може бути як самостійний користувач, так і цілі підприємства, у яких є власна локальна мережа (корпоративний абонент).

Важливою гарантією прав замовника (абонента) є положення про те, що виконавець (провайдер) не може відмовитися від укладення публічного договору за наявності у нього можливостей надання замовнику відповідних послуг. У разі необґрунтованої відмови провайдера від укладення публічного договору він має відшкодувати збитки, завдані абоненту такою відмовою. Незалежно від відшкодування збитків, абонент може наполягати на укладенні публічного договору з провайдером, звернувшись до суду з позовом про спонукання провайдера укласти договір [5, с. 130, 134].

Найпоширенішою проблемою, і не тільки для України, є встановлення надійних способів захисту прав осіб в електронному середовищі. Мабуть, найрозповсюдженими правопорушеннями у кількісному вираженні на сьогодні є «спам» (небажані поштові електронні повідомлення). Тому що кожний користувач електронної пошти зіткнувся з «перевагами» електронної реклами, так як витрачається велика кількість часу на знищення зайвих повідомлень, які, в свою чергу, можуть містити навіть віруси.

Розсилка спаму на законодавчому рівні заборонена не в усіх країнах, а судова практика незначна. Першою державою, яка вдалася до законодавчих обмежень, що стосуються розповсюдження спаму, є США. Починаючи з 1998 р, в різних штатах стали з'являтися спеціальні закони про спам. Вони передбачають обов'язковість ідентифікації відправника і наявності механізму відписки (тобто відмови від подальшого отримання подібних повідомлень), а також заборона фальсифікації заголовків листів [28, с. 5]. Наприклад, у різних штатах США прийнято такі нормативні акти: US CAN-SPAM Act of 2003 («Controlling the Assault of NonSolicited Pornography and Marketing Act of

2003») [220], Anti-Spamming Act of 2001 [218], Unsolicited Commercial Electronic Mail Act of 2001 [228], тощо.

У лютому 2005 р. був створений перший судовий прецедент. Суд штату Вірджинія виніс остаточний вирок двом спамерам, братові й сестрі, згідно з яким для 30-річному Джеремі Джейнса передбачається 9 років ув'язнення, а для його сестри Джесіки Дергут – штраф у розмірі 7,5 тисячі доларів.

Джеймс і Дергут відправляли клієнтам одного з найбільших провайдерів Америки листи з пропозицією заробляти 75 доларів на годину, не виходячи з дому. Для цього потрібно було придбати деякий Інтернет-продукт, за інформацію про який зловмисники просили у наївних користувачів досить невеликі кошти. Таких у США виявилося багато – понад 10 тис. осіб, які перевели на рахунок шахраїв у цілому 24 мільйони доларів [36, с. 5].

Наприклад, у Росії створено Національну коаліцію проти спаму, до якої увійшли 7 провідних компаній, які вважають себе здатними боротися з несанкціонованими Інтернет розсиленням. Учасниками стали відомі російські та міжнародні компанії, такі як Microsoft, Rambler, «Ашманов і партнери», Golden Telecom, Subscribe.Ru, Mail.Ru, «Лабораторія Касперського» [172]. За інформацією Rambler, спам займає в Росії до 75% поштового трафіку. Цей показник збільшуватиметься, тому що спам – найдешевший спосіб рекламування товарів і послуг, а надійного технічного вирішення цієї проблеми нині не існує.

У зв'язку з цим Біл Гейтс на економічному форумі в Давосі пообіцяв вирішити дану проблему до 2006 року. Технологія відсікання несанкціонованих розсилянь ґрунтуватиметься на розпізнаванні відправником електронного листа. Як бачимо, обіцянка Біла Гейтса була виконана. Повідомлення не буде відправлене доти, доки його відправник не відгадає просто загадку (наприклад, набір цифр, зображених на картинці). Людина це завдання легко виконає, а от автоматична програма, що розсилає спам, – навряд чи [36, с. 5].

В Україні провайдери йдуть шляхом неформального обмеження спаму, тобто коли спамером є їх власний клієнт. Так, провайдер на підставі складених ним правил, які, як правило, закріплені в договорі про надання послуг, попереджає спамера про невідповідність його дій цим договором, а у разі порушень, які тривають, просто відключає його від послуги. Отже, у разі виникнення спірних питань, спамер може подати на провайдера позов до суду. [5, с. 130, 134]. Але, на жаль, на сьогодні дія таких норм залишається малоефективною.

Тому 23 грудня 2004 року були внесені зміни до XVI розділу Кримінального кодексу України. Зокрема введена стаття 361¹ «Створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут», відповідно до якої створення з метою використання, розповсюдження або збуту, а також розповсюдження або збут шкідливих програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку передбачена санкція – штраф від 500 до 1000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, які є власністю винної особи [94].

І вже у березні 2005 року на Донеччині було порушено кримінальну справу за фактом втручання в роботу комп'ютерної мережі шляхом масового поширення спаму. 25-річного спамера знайшли за 2 дні а позбавити волі можуть на 2 роки [36, с. 6].

До цієї групи Інтернет-послуг входять також послуги з реєстрації доменних імен. За В.В. Бонтлабом доменне ім'я – «унікальне слово або словосполучення, яке виступає правовим засобом індивідуалізації учасників

цивільного обороту, товарів і послуг у Всесвітній мережі Інтернет, та за допомогою якого здійснюється адресація до інформаційного ресурсу (масиву, бази даних) юридичних чи фізичних осіб» [16, с. 3]. Існуючі в даний час визначення доменного імені носять скоріше технічний характер. З юридичної точки зору основними характеристиками доменних імен є наступні: по-перше, доменне ім'я використовується для ідентифікації масиву сторінок глобальної мережі. У зв'язку із чим доменне ім'я є унікальним; по-друге, доменне ім'я позначається буквами, а відповідно може співпадати зі словами на деяких мовах; по-третє, доменні імена використовуються не у довільній формі, а на підставі реєстрації, яка здійснюється недержавними організаціями в різних країнах по всьому світу [43, с. 139].

Доменні імена, як правило, складаються з двох і більше частин, розділених крапками. Ліва частина доменного імені відповідає кінцевому вузлу мережі (ідентифікує кінцевий вузол мережі). Права частина є більш загальною (визначає країну, область, регіон і т. ін.). Як правило, доменне ім'я (його ліва частина) збігається з назвою організації, компанії або торгової марки [5, с. 139].

Договір про надання послуг реєстрації доменних імен, відповідно до визначення, наведеного Н. В. Аляб'євою в своєму дисертаційному дослідженні, є договір, за яким «одна сторона (реєстратор) зобов'язується за замовленням та завданням іншої сторони (реєстранта) надати послуги із делегування та технічного супроводу доменних імен, а реєстратор зобов'язується надати необхідні для делегування матеріали, оплатити роботу реєстранта та виконувати інші вимоги, встановлені адміністратором українського національного домена» [5, с. 154-155]. Слід підтримати позицію В. В. Бонтлаба, що договори про реєстрацію доменних імен є договорами про надання послуг, хоча це прямо не передбачено положеннями ЦК України [15, с. 29].

У цивілістичній науці панує думка про те, що будучи першочергово призначеними для ідентифікації певних суб'єктів у мережі Інтернет, доменні

імені швидко набули побічного значення в якості ідентифікатора, в результаті чого почали виникати певного роду конфлікти між системами доменних імен та правовими засобами індивідуалізації товарів та послуг. О.М. Волощенко зазначає, що досить часто доменні імена співпадають з іншими засобами індивідуалізації. Якщо написання доменного імені співпадає із правовими засобами індивідуалізації, коли і перший та другі належать одній особі, то в такому випадку конфліктна ситуація не виникає. Однак, зовсім у протилежному буде поставати питання у тому випадку, коли зазначене співпадання буде стосуватися доменного імені та правового засобу індивідуалізації, за умови різних правоволодільців на такі об'єкти [26, с. 65].

В Україні на сьогодні порядок реєстрації доменних імен в зоні «.ua» регулюють тільки «Правила домена .UA» [138], розроблені ТОВ «Хостмастер» (Hostmaster Ltd. – українське підприємство, що надає послуги з адміністрування і технічного супроводу домену «.ua» і публічних доменів у ньому) з дотриманням діючих правил ICANN, що набули чинності 27 липня 2001 року, зі змінами від 15 вересня 2002 року. Проте, ефективність дії та урахування усіх правових наслідків у випадку порушення прав на доменне ім'я викликають певного роду сумніви. Таке твердження обґрунтовується стосовно суб'єкта, який створює зазначені документи. А саме, суб'єкти-розробники таких правил, які не створюють акту, що володіє силою закону. А отже не є загальнообов'язковим, що притаманно, для закону. Погоджуючись з думкою багатьох науковців, які займалися вивченням питання існування доменних імен, варто поставити це питання на державний рівень та невідкладно приймати дії спрямовані на розробку відповідного законопроекту. При чому такий підхід не обмежується лише національним рівнем. На рівні міжнародно-правового регулювання також констатуємо наявність такого роду проблеми. Вважаємо перспективно-правильним рішенням розробку та прийняття спеціального акту правового регулювання питань реєстрації, набуття та реалізації прав на доменне ім'я [26, с. 68].

Іншою проблемою при реєстрації доменних імен, яка виникла в епоху розвитку мережі Інтернет – є проблема кіберсквотингу (англ. cybersquatting) – різновид Інтернет-шахрайства, за яким кіберсквотери реєструють на свої фірми доменні імена відомих компаній або відомих особистостей, а потім продають ці імена їх власникам за досить високими цінам. Рішенням цієї проблеми, яка на даний момент стала надзвичайно актуальною займається Всесвітня організація Інтелектуальної Власності, BOIB (World Intellectual Property Organization, WIPO), в рамках якої реалізується програма надання арбітражних та посередницьких послуг з вирішення спорів, пов'язаних із реєстрацією та використанням доменних імен. Незважаючи на те що ця програма успішно діє, Р. Гриффін наголошує на тому, що проблему захоплення доменних імен ще не усунуто повністю. [33, с. 124].

Для боротьби з явищем кіберсквотингу організацією ICANN у співробітництві з BOIB було створено Уніфіковану політику вирішення спорів про доменні імена (Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy, UDRP, 1999 р.), а Конгресом США було прийнято Закон «Про захист прав споживачів від кіберсквотингу» (The Anticybersquatting Consumer Protection Act, 1999 р.), який доповнив секцію 43 Акту Ленхема (The Lanham (Trademark) Act, 1946 р.), присвяченого товарним знакам, підсекцією (d) «Попередження кіберпіратства» (Cyberpiracy prevention). Обидва документи 1999 р., кожен з яких визнання дій володільця спірного доменного імені правопорушенням ставить у залежність від наявності в діях володільця ознак недобросовісності. Н.І. Майданик слушно зазначає, що кваліфікація недобросовісної поведінки володільця доменного імені здійснюється на підставі юридичної конструкції «недобросовісної реєстрації та використання» доменного імені, нормативно закріпленої у встановленій UDRP адміністративній процедурі вирішення спорів [105, с. 81-86].

Більше того, з поширенням та темпами розповсюдження кіберсквотінгу нагальність даної тематики та вироблення пропозицій щодо можливостей подолання проблем у цій сфері, є очевидною.

Ще одним договором мережі Інтернет є договір на розміщення інформаційного ресурсу (сайту) в мережі Інтернет (послуги хостингу). За договором про надання послуг хостингу виконавець зобов'язується надати замовнику послуги хостингу (розмістити на інформаційно-технічних ресурсах web-сторінки та інші відомості, надані замовником у цифровому вигляді), а замовник зобов'язується прийняти послуги, надані виконавцем, і оплатити їх в порядку і на умовах, визначених цим договором. Виконавець має право залучати третіх осіб для виконання прийнятих на себе за цим договором зобов'язань.

Що стосується відповідальності замовника відповідно до договору про надання послуг хостингу, то якщо через розміщення інформації (даних) замовника у мережі Інтернет на інформаційно-технічних ресурсах виконавця мало місце порушення авторського права, замовник несе встановлену законодавством відповідальність [5, с. 158, 166].

Згідно з пунктом 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1 «Про судову практику у справах про захист честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», належним відповідачем у разі поширення оспорюваної інформації в мережі Інтернет є автор відповідного інформаційного матеріалу та власник веб-сайту. Це особи, яких позивач повинен установити та зазначити в позовній заяві. У разі якщо автор поширеної в мережі Інтернет інформації невідомий, а також коли інформація є анонімною і доступ до веб-сайту – вільним, належним відповідачем є власник веб-сайту, на якому розміщений відповідний інформаційний матеріал. Відомості про власника веб-сайту можуть бути витребувані у адміністратора системи реєстрації та обліку доменних назв і адрес мережі Інтернет [137].

Згідно з Директивою 2000/31/ЄС від 8 червня 2000 року «Про деякі правові аспекти послуг інформаційного суспільства, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» провайдер не несе відповідальності за дії користувачів при наданні послуг хостингу, якщо він не був обізнаний про їх протизаконну діяльність та після отримання інформації припинив розміщення або доступ до інформації користувачів.

Тепер щодо послуг, опосередкованих мережею Інтернет (третя група послуг). Виходячи з того, що до цієї групи ми відносимо ті види послуг, які можуть існувати як самостійно без мережі Інтернет, так і за допомогою Інтернету, отже, їх правове регулювання буде спиратися на загальні положення, що стосуються договорів у цій сфері. Розглянемо дане питання на прикладі Інтернет-банкінгу.

Інтернет-банкінг є найперспективнішим і швидкозростаючим сегментом банківської діяльності та стає невід'ємною частиною обслуговування в банках, насамперед, для жителів великих міст. Ця послуга користується попитом переважно у фізичних осіб, хоча і для багатьох невеликих компаній вона є корисною [85, с. 46].

Технологічно освічені люди, котрі цінують свій час та не хочуть звертатися до банківських відділень, за стандартними операціями вважають, що краще їх самостійно здійснювати через Інтернет-банкінг у зручних для них час і фактично у будь-якому місці.

До недоліків повільного впровадження Інтернет-банкінгу в Україні В. Гавриленко відносить наступні: невисокі доходи значної частини населення; низький рівень захисту клієнтів; підвищений ризик несанкціонованого доступу до коштів на рахунках; значні початкові витрати грошових ресурсів; відсутність у невеликих торговельних точках можливості розрахуватися платіжною картою; необхідність підвищення кваліфікації працівників банківських установ щодо освоєння нових технологій. При цьому, наголошуючи, що основною проблемою, яка стає на перешкоді швидкого упровадження Інтернет-технологій в Україні є недостатньо

розвинена нормативна база, що регулює роботу банків саме в мережі Інтернет. Проблема збереження банківської таємниці є особливо актуальною в такому відкритому середовищі, як всесвітня мережа Інтернет, саме тому банки не можуть запропонувати своїм клієнтам ті послуги, які потребують більш серйозної перевірки платоспроможності клієнтів, щоб уникнути ризику шахрайства або недотримання банківської таємниці [27, с. 49-50].

Розглянемо відповідальність сторін при наданні послуг Інтернет-банкінгу. В Загальних умовах надання банківських послуг у системі «Інтернет-банк» АТ «Банк «Фінанси та Кредит» (Далі – ЗУ) зазначено, що Банк не несе відповідальність за: виникнення конфліктних ситуацій поза сферою його контролю; відмову третіх сторін від прийому платіжних карток до сплати за товари (послуги) або видачі готівки, а також від прийому платежів, здійснених у системі «Інтернет-банк»; якість товарів, робіт та послуг, придбаних за допомогою платіжних карток, або оплати яких здійснено у системі «Інтернет-банк»; ситуації, пов'язані зі збоєм роботи платіжної системи, засобів зв'язку, систем обробки і передачі даних, що знаходяться поза сферою впливу Банку; операції, проведені Клієнтом за допомогою незахищених каналів зв'язку; несвоєчасне зарахування коштів за операцією, проведеною Клієнтом у системі «Інтернет-банк», якщо це спричинено помилками Клієнта при зазначенні реквізитів отримувача перерахування; несвоєчасне зарахування коштів, якщо це спричинено помилками ініціатора переказу при зазначенні реквізитів карткового рахунку Клієнта; операції у системі «Інтернет-банк», а також операції з використанням платіжних карток, якщо такі операції здійснені третіми особами за згодою або недбалістю Клієнта, або особами, яким Клієнт передав платіжну картку. Суми таких операцій, а також суми комісій за такі операції, підлягають списанню з рахунків Клієнта; збитки Клієнта (незалежно від розміру даних збитків), що можуть статися внаслідок шахрайських операцій із використанням платіжної картки або її реквізитів, а також внаслідок порушення Клієнтом умов Договору.

Клієнт несе повну відповідальність за: всіма операціями, здійсненими за його ідентифікаторами у системі «Інтернет-банк» (логін, паролі, одноразовий цифровий пароль, електронний цифровий підпис); всіма операціями з використанням платіжної картки, для проведення яких необхідно вводити ПІН (Персональний ідентифікаційний номер). Такі операції не можуть бути оскаржені Клієнтом, окрім операцій, проведених внаслідок технічних збоїв банкоматів та термінального обладнання; заборгованість за користування системою «Інтернет-банк». При невнесенні плати за обслуговування та/або за окремі платні сервіси системи «Інтернет-банк» відповідно до Тарифів Клієнт гарантує погашення заборгованості грошовими коштами з рахунків Клієнта, відкритих у Банку; заборгованість на картковому рахунку. При непогашенні Несанкціонованого овердрафту у строк, визначений ЗУ, Клієнт гарантує його погашення всіма належними йому коштами, майном, майновими правами тощо; достовірність інформації, наданої ним при заповненні документів на підключення до системи «Інтернет-банк»; недотримання норм захисту інформації згідно Додатку №2 до ЗУ «Правила користування системою «Інтернет-банк».

Резюмуючи вищесказане, можна стверджувати, що всі види Інтернет-послуг так чи інакше пов'язані з Інтернет-провайдерами. З цього випливає необхідність встановлення відповідальності Інтернет-провайдерів на законодавчому рівні. Проблема відповідальності провайдерів це актуальне питання державної політики з використання мережі Інтернет. Залежно від того, як буде визначена і регламентована роль провайдерів в інформаційних суспільних відносинах в мережі Інтернет, можливі різні шляхи розвитку мережі Інтернет.

3.2. Цивільно-правові способи захисту прав на Інтернет-послуги

Існування та розвиток сучасного світу неможливо уявити без глобальної мережі Інтернет з її унікальними комунікаційними та

інформаційними можливостями. Водночас, стрімкий розвиток інформаційних технологій актуалізує та загострює проблему встановлення належного рівня охорони та забезпечення правового захисту цивільних прав в глобальній мережі Інтернет, що є необхідною умовою та гарантією економічного та соціального розвитку як будь-якої країни, так і окремої особистості.

Розгляду проблеми цивільно-правового способу захисту права на Інтернет-послуги має передувати встановлення відмінностей між поняттями захисту та охорони. Аналіз значної кількості нормативно-правових актів, зокрема Законів України «Про захист прав споживачів», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на промислові зразки», тощо, дає підстави для висновку про те, що законодавець не проводить чіткого розмежування між цими поняттями. Більшість норм вказаних законів носять регулятивний та захисний характер.

Проте, у цивільному праві слід чітко розрізняти поняття «правова охорона» та «правовий захист» прав, адже без такого розрізнення ці поняття почасти неправомірно або ототожнюються, або протиставляються. Не можна не погодитися з думкою І.Л. Борисенко, що у сучасній юридичній літературі існують різні підходи до визначення співвідношення понять «охорона» та «захист» прав: від «вузького», коли під охоронною функцією фактично розуміється здійснення захисту після фактичного порушення права, до «широкого», коли «правова охорона може охоплювати весь комплекс засобів, що забезпечують реалізацію закріплених правовими нормами суб'єктивних прав як в їх позитивному стані, так і у разі порушення» [17]. Під правовою охороною розуміють сукупність правових заходів, способів та методів спрямованих на забезпечення нормальної реалізації прав, відповідно до волевиявлення особи, а також на захист вказаних прав у випадку їх порушення або оспорювання. В свою чергу, правовий захист – це система заходів, спрямованих на визнання, відновлення прав, що впливають з

спеціального позначення та припинення їх порушень, які застосовуються уповноваженою особою та/або компетентним органом (включаючи застосування до порушників заходів відповідальності).

Є.В. Петров також підтримує точку зору, щодо розрізнення понять «охорона» та «захист» права, демонструючи це на прикладі охорони та захисту прав на інформацію. Відповідно, під захистом права на інформацію він пропонує розуміти «передбачені законом заходи, спрямовані на відновлення або визнання цивільних прав у випадку їх порушення або заперечення. Вказане право як реальна правова можливість виникає у носія регулятивного цивільного права з моменту порушення або заперечення останнього та реалізується у рамках охоронного цивільного правовідношення, яке виникло при цьому. Іншими словами, до засобів захисту доводиться звертатись тоді, коли право на інформацію вже порушено або є реальна загроза його порушення» [130, с. 13-14]. Ю.В. Білоусов під поняттям цивільно-правового захисту розуміє передбачені законом вид і міру можливого або обов'язкового впливу на суспільні відносини, які зазнали протиправного впливу, з метою поновлення порушеного, невизнаного чи оспореного права [205, с. 116].

В свою чергу поняття «спосіб захисту» є ключовим для інституту захисту цивільних прав та законних інтересів. ЦК України не містить дефініції поняття «спосіб захисту», проте у науці цивільного права склалися кілька основних підходів до визначення цього поняття.

Детальне визначення цього поняття запропоновано М. І. Брагінським і В.В. Вітрянським: «під способами захисту цивільних прав зазвичай розуміються передбачені законодавством засоби, за допомогою яких може бути досягнуто припинення, запобігання, усунення порушень права, його відновлення та (або) компенсація втрат, викликаних порушенням права» [18, с. 776].

Однак в зазначеному визначенні змішуються поняття способу і засобу захисту. Тому, необхідно встановити відмінність між цими двома поняттями.

На думку Ю.Н. Андрєєва, «спосіб захисту цивільних прав – це сукупність прийомів (підходів, технологій) для досягнення поставленої мети цивільно-правового захисту (правовизнання, попередження, припинення, усунення негативних наслідків правопорушення, відновлення порушених прав, первинного положення, двостороння або одностороння реституція, компенсація понесених втрат і т. д.). У той час як засіб правового захисту вказує на те, яким чином володар суб'єктивного права добивається результату захисту, спосіб захисту вказує на те, що суб'єкт захисту вживає для досягнення цілей захисту» [6, с. 114].

М. А. Рожкова вірно зазначає, що спосіб захисту прав, по суті, уособлює ту безпосередню мету, якої домагається суб'єкт захисту, вважаючи, що таким чином припинить порушення (або оспорювання) своїх прав і заповнить понесені втрати, які виникли у зв'язку з порушенням, або іншим чином згладить негативні наслідки порушення. Засіб захисту прав – це знаряддя, до якого він звертається для досягнення своєї мети [171, с. 245].

Тлумачний словник російської мови С. І. Ожегова роз'яснює термін «спосіб» як «дія або система дій, що застосовуються при виконанні якоїсь роботи, при здійсненні чого-небудь» та термін «засіб» як «прийом, спосіб дії для досягнення чого-небудь», а також як «знаряддя (предмет, сукупність пристосувань) для здійснення будь-якої діяльності» [121].

Виходячи з лінгвістичного значення способу як дії більша частина юристів вважають, що спосіб – це прийом (сукупність прийомів), що виражається в окремій дії, русі, діяльності або системі дій, що застосовуються при виконанні якої-небудь роботи або для досягнення чого-небудь.

На наш погляд, способи захисту слід розуміти не як фактичні дії (діяльність), що здійснюються суб'єктом захисту, не як процес захисту або юрисдикційну діяльність правозахисного державного органу, а як модель (ідеал) можливої майбутньої поведінки (діяльності) правовласника, запропонований законодавцем набір передбачених законом прийомів,

підходів, шляхів, технологій при здійсненні тих чи інших дій, якими правовласник може скористатися на свій розсуд. Погодимось з думкою Ю. Н. Андрєєва, що спосіб правового захисту є «моделлю (еталоном) майбутньої поведінки особи, яка захищається та інших суб'єктів захисту, які будуть діяти, втілювати в життя обраний уповноваженою особою (власником порушеного суб'єктивного права) спосіб захисту, передбачений законом» [6, с. 116].

О. П. Кулинич зазначає, що в науці цивільного права склалися кілька основних підходів до розуміння «способу захисту» цивільних прав, який розглядають: як «правовий засіб» впливу на суспільні відносини з метою захисту суб'єктивного права; через категорію «захід»; через категорію «дія»; як особливий «прийом», за допомогою якого здійснюється захист права; як «правову конструкцію» [96, с. 222].

Вищенаведені визначення поняття «спосіб захисту» об'єднує те, що в них категорія «спосіб захисту» характеризується з точки зору завдань, які він виконує в межах цивільно-правового захисту: поновлення права, усунення спірності правовідносин, припинення, попередження, усунення порушень права, компенсація збитків тощо. Попри те, що при характеристиці внутрішньої сутності цього поняття використовуються різні терміни: правовий засіб, правова конструкція, дія, прийом, захід цивільно-правового примусу. Як зазначає О. П. Кулинич, «перші два терміни мають надто загальне значення для визначення змісту поняття «спосіб захисту». Категорія «дія» та «прийом» не є дослідженими у теорії права, тому доцільність їх використання при визначенні поняття способу захисту є сумнівним. Кожна із наведених позицій має свої недоліки, які свідчать про те, що «спосіб захисту» не є належно розробленою категорією у цивільному праві. Крім того, поняття «способи захисту» прав, залежно від їх цільової спрямованості, є різними за своєю правовою природою» [96, с. 224].

Ми погоджуємось з А. П. Сергєєвим та А. І. Базилевичем, які поділяють думку про сутність способів захисту права як сукупності заходів

правового примусу – захисту та відповідальності. Зокрема, А. П. Сергєєв під способами захисту суб'єктивних цивільних прав розуміє «закріплені законом матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких проводиться відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на правопорушника» [183].

Тому, як вже зазначалося, для визначення поняття «спосіб захисту», на нашу думку, перспективним є використання терміну «сукупність заходів цивільно-правового примусу». По-перше, це дозволяє об'єднати у категорії «спосіб захисту» дві групи заходів цивільно правового примусу: заходи захисту та заходи відповідальності, та, по-друге, даний термін вказує на зв'язок категорій «спосіб захисту» та «цивільно-правовий примус».

Таким чином, «цивільно-правовий спосіб захисту прав на Інтернет-послуги» доцільно розглядати як сукупність заходів цивільно-правового примусу, спрямованих на поновлення правомочностей осіб, які бажають отримати Інтернет-послуги в тому обсязі, у якому вони встановлені договором, усунення спірності правовідносин між суб'єктами при наданні та отриманні Інтернет-послуг, а також на відшкодування суб'єктам правовідносин з надання Інтернет-послуг шкоди (в тому числі моральної), завданої протиправною поведінкою інших суб'єктів правовідносин з надання Інтернет-послуг.

Дотичною і такою, що сприяє висвітленню розглядуваної теми, є проблема захисту авторських прав в Інтернеті, якій на сьогодні присвячена значна кількість досліджень в юридичній літературі.

Не перераховуючи існуючі методи захисту авторських прав, потрібно сказати, що Інтернет створив деякі сучасні способи захисту інформації, а також авторських та суміжних прав.

О. М. Пастухов виділяє два етапи захисту авторських прав на розміщені в Інтернеті твори. Перший – захист на етапі до їх порушення. На цьому етапі володільці авторських прав на розміщені в Інтернеті твори можуть використовувати наступні прийоми: обмежена функціональність,

«годинникова бомба», захист від копіювання, криптографічні конверти, контракти, запобіжні заходи. Другий – захист на етапі вже після порушення авторських прав. На ньому застосовуються такі технічні та правові прийоми, які автори та їх правонаступники можуть використовувати для доведення факту порушення своїх прав на розміщені в Інтернеті твори та встановлення кола правопорушників: використання агентів (комп'ютерних програм, які можуть автоматично виконувати попередньо визначені команди), стеганографія (процес ховання інформації у файлах в такий спосіб, що прихована інформація не може бути легко віднайдена користувачем), судове переслідування [128, с. 110-122].

А. Г. Серго до основних способів захисту творів в мережі Інтернет відносить: а) оприлюднення/публікація на традиційному (наприклад, паперовому) носії. Це найпростіший і надійний спосіб за умови, звичайно, що дата оприлюднення/публікації твору передуює появі контрафактного екземпляру; б) нотаріальне засвідчення роздруковки роботи із зазначенням дати і автора твору; в) використання можливості архівних служб або веб-депозитаріїв; г) реєстрація цифрової інформації (текст/аудіо/відео) як програми для ЕОМ чи бази даних в Укрпатенті або, наприклад, у такому авторитетному в комп'ютерній сфері відомстві, як Управління з захисту авторських прав при Бібліотеці Конгресу США; д) іншим способом, засвідчивши факт існування твору та певну дату (наприклад, відправивши собі лист, поштовий штампель на якому і буде підтвердженням) [184, с. 142-143].

Також частину із даних способів охарактеризовано у Рекомендаціях щодо вдосконалення механізму регулювання цифрового використання об'єктів авторського права і суміжних прав через мережу Інтернет, розроблених Державною службою інтелектуальної власності [167]. Проте, залишається актуальним формування системного уявлення про види технічних засобів захисту об'єктів авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет.

В. І. Ващинець виділяє підходи до класифікації систем, які мають на меті технічний захист об'єктів авторського права, і умовно поділяє їх на такі групи: «1) система, спрямована на захист дій, що підпадають під право автора (передача публіці, зміна твору тощо), або система антикопіювання; 2) системи обумовленого доступу; 3) інструменти маркування і нанесення міток з метою вирішення проблеми розпізнавання легальних творів та полегшення виявлення піратської продукції; 4) електронні системи управління» [23, с. 95-96].

Технічні засоби захисту авторського права та суміжних прав у мережі Інтернет різноманітні. Зупинимось на характеристиці деяких з них. До технічних засобів захисту в контексті Інтернету О. М. Пастухов відносить комп'ютерні програми, які регулюють доступ до розміщених в мережі творів, зазначаючи, що «це можуть бути програми, якими захищено певну інформацію від отримання її відвідувачами сайту, які не отримали на це попередній дозвіл, або криптографічні коди, якими обмежується доступ до інформації, збереження її в пам'яті комп'ютерів користувачів або друк без відповідного дозволу» [128, с. 94].

Більшість проблем захисту авторських прав в Інтернеті пов'язана безпосередньо з порушенням майнових прав авторів, які зростають пропорційно розвитку технічних засобів відтворення та розповсюдження інформації. У випадку порушення особистих немайнових прав, ці дії також охоплюються поняттям «захист». При цьому, якщо основне призначення охорони – забезпечення правового режиму об'єктів права інтелектуальної власності, яке здійснюється постійно, то основне призначення захисту – є відновлення правового становища потерпілої особи чи компенсація втраченої переваги [17].

М. Ларін в свою чергу загальний перелік способів захисту авторських прав у мережі Інтернет доповнив ще двома. До першого способу він відносин запис інформації зі сторінок сайтів, зазначаючи, що «захищати авторські права у глобальній мережі можливо за допомогою запису інформації зі

сторінок сайтів на лазерний диск та наступне його депонування до сховища – Web-депозитарію. Зазначений метод цілком підходить і для будь-яких інших продуктів інтелектуальної праці, а також для захисту суміжних прав, правової охорони нетрадиційних об'єктів авторського права (наприклад, службової або комерційної таємниці). Крім того, зазначений метод захищає зміст інформації на сайті, а його механіка досить проста і виглядає приблизно так – є сховище, куди депонуються в обов'язковому порядку різні твори, у тому числі і CD з Web-сторінками. Для цього особа подає заявку про те, що вона є автором (правовласником) даного твору з його коротким описом. Фіксується дата прийому певного твору (що дуже важливо для надання пріоритету), оформлюється патент певного зразка і визначений у патенті об'єкт авторського права вже як певна одиниця збереження залишається у сховищі (Web-дипозитарію) [101, с. 11]. Отже, дата депонування буде доказом того факту, що у зазначений час заявник мав копію об'єкта авторського права, що і буде свідчити про те, хто першим розмістив публікацію на Web-сторінці. Проте слід відмітити, що запропонований спосіб не повністю захищає від зловживань.

Другим способом є «водяні знаки» в електронних копіях фотографій, зображень, який розповсюджений за кордоном. Ці знаки наносяться за допомогою спеціального програмного забезпечення, що, так би мовити, вбудовує схований код визначеного формату у, наприклад, графічні файли. При звичайному візуальному розгляді зображення користувач не бачить яких-небудь закодованих позначень – значка «копірайта», імені автора, року видання. Але потім, під час застосування визначеного програмного засобу можна довести, що файли містять додаткову інформацію, що вказує на особу, яка її записала. Причому, важливою особливістю водяних знаків, з чисто дизайнерської точки зору, можна вважати їх стійкість до будь-яких операцій над зображенням – стиску, зміні розмірів, формату, кольору тощо [101, с. 11]. Сьогодні таких програмних продуктів дуже багато, серед них, зокрема, Photo Watermark Professional, Easy Batch Watermark, Watermark Factory, тощо.

Чинне законодавство України засвідчує висновок стосовно того, що твори, оприлюднені/опубліковані на сайті в електронній формі, є об'єктом авторського права і, відповідно, ним охороняються. Отже, до електронних (цифрових) творів в певній мірі відносяться положення Закону України «Про авторське право і суміжні права», і, відповідно, автор має право розраховувати на дотримання користувачами мережі Інтернет його основних положень.

У результаті проведеного аналізу можна погодитися із висновками О.А. Рассомахіної: по-перше, необхідним є вироблення системного підходу до класифікації технічних засобів захисту авторського права і суміжних прав, у тому числі в мережі Інтернет, та його відображення на рівні відповідних рекомендацій. Разом з тим, це ускладнено технічними характеристиками зазначених засобів та постійною появою нових засобів; по-друге, у зв'язку із швидким розвитком технологій необхідним є постійний моніторинг заходів захисту об'єктів інтелектуальної власності в мережі Інтернет на рівні відповідного уповноваженого органу; по-третє, жоден із вказаних засобів не може гарантувати стовідсоткової охорони об'єкта у мережі Інтернет [165, с. 60].

Як вже неодноразово зазначалося, що всі відносини, що виникають у мережі Інтернет нерозривно пов'язані з інформацією, яка міститься в цьому середовищі. Тому, доцільно розглянути технічні засоби захисту інформації, розміщеної у мережі Інтернет. До технічних заходів обмеження доступу до небажаної інформації Ф. І. Торчинський відносить: 1) фільтрацію інформації на комп'ютері користувачів; 2) фільтрацію інформації на сервері провайдера або компанії; 3) обмеження на одержання посилань на певну інформацію [197, с. 58-61.]. Данні положення були підтримані та набули подальшого розвитку в роботах О. І. Горошко [29, с. 53].

Розглянемо більш детально кожний з наведених технічних заходів.

В першому випадку, для фільтрації інформації на комп'ютері одержувача використовуються програми-фільтри. Найбільш відомими з них

є: CyberPatrol, WebSense, CYBERsitter, Net Nanny, Surf Watch, PureSight. Принцип дії цих програм однаковий. Вони містять усередині себе закодований список web-сайтів, доступ до яких заборонено. Список розподілено за категоріями («оголені тіла», «наси́льство», «культи й сатані́зм», «наркотики» тощо), під час настроювання програми можна заборонити доступ до сайтів тільки частини категорій. Список щодня або щотижня оновлюється, підписка на оновлення є статтею доходу компанії-виробника. Деякі програми (наприклад, CYBERsitter й PureSight) містять засоби динамічного визначення «заборонного» характеру інформації й блокують доступ до неї, навіть якщо вона розміщена на сайті, якого немає у списку програми. Механізм «динамічного визначення» компанія-виробник програми завжди тримає в таємниці, як і точний список сайтів, вбудований у програму. Механізм «динамічного визначення» оновлюється при виході нової версії програми (приблизно раз на півроку) [197, с. 58-61].

Також, паралельно із програмами-фільтрами в мережі Інтернет існує альтернативна схема фільтрації інформації, заснована на тому, що власники сайтів (контент-провайдери) будуть самі оцінювати свої сайти за змістом (наприклад, «дитячий сайт», «порнографічний сайт»). Така самоідентифікація запропонована міжнародною організацією ICRA (від англ. Internet Content Rating Association - це міжнародна некомерційна організація Інтернет-лідерів, які працюють в розробці безпечного Інтернету). Запропонований спосіб ідентифікації відповідає стандарту, відомому як PICS (від англ. Platform for Internet Content Selection – платформа для вибору Інтернет-контенту). ICRA утворилася з RSAC (від англ. Recreational Software Advisory Council – незалежна, некомерційна організація, яка дає громадськості, особливо батькам, можливість зробити обґрунтовані рішення про електронні засоби масової інформації за допомогою відкритого і об'єктивного змісту консультативної системи), що брала участь у розробці цього стандарту, створеного консорціумом World Wide Web Consortium. Система RSACi (RSAC on the Internet) вбудовується в Netscape Navigator

(веб-оглядач, браузер, пізніше став основою для створення Mozilla Firefox) та Microsoft Internet Explorer (програма-браузер, яку розробила корпорація Microsoft). Користувачі (наприклад, батьки неповнолітніх) вищезгаданих браузерів можуть просто увімкнути в цих програмах налаштування функцію «не заходити на порнографічні сайти», внаслідок чого інші користувачі (скажімо, діти) не зможуть потрапити на сайти, позначені їх власниками як «порнографічні». Цей спосіб придатний тільки для блокування доступу до законослухняних акторів порнобізнесу. Зараз тільки деякі великі компанії ідентифікують свої сайти відповідно до цього стандарту [197, с. 58 – 61].

Другим способом фільтрації інформації – є фільтрація на сервері провайдера одержувача. Для цього використовують так звані «проксі-сервери» (від англ. проху – представник, уповноважений – служба (комплекс програм) в комп'ютерних мережах, що дозволяє клієнтам виконувати непрямі запити до інших мережних служб). Деякі з цих програм (наприклад, WinProxy, Squid) можуть виконувати декілька функцій, а саме – кешування (збереження в оперативній пам'яті, тимчасове зберігання інформації) запитів інформації, блокування доступу до інформації, моніторинг запитів користувачів. Цими програмами можуть користуватися не тільки провайдери, але і компанії в своїй корпоративній мережі. Ці програми здійснюють блокування доступу до сайтів, що містяться в списку «заборонених». Список зазвичай складається співробітником компанії-провайдера або адміністратором мережі компанії. Доступність і відкритість такого списку – це питання політики провайдера або компанії. В Інтернет є відкриті для всіх списки «заборонених» сайтів (наприклад, за адресою <http://www.squidguard.org>). У випадку публікації відкритих списків їх укладачі оголошують, що вони не несуть ніякої відповідальності за зміст списку, так як він складається програмою, яка може помилятися. За запитом вони можуть виключити помилково внесену адресу зі списку. Відкриті списки можуть частково збігатися із закритими, однак різні програми використовують різні списки, незалежно від ступеня їх відкритості.

У разі фільтрації інформації на сервері провайдера клієнт зазвичай може попросити фільтрувати або не фільтрувати інформацію, що отримується особисто ним. При використанні фільтруючого програмного забезпечення сервером компанії співробітник компанії змушений підкорятися прийнятим в компанії правилам. Скандали, пов'язані з таким обмеженням у доступі до інформації, зазвичай вирішуються на користь провайдера або компанії, так як клієнт має право вибрати іншого провайдера, а співробітник – звільнитися з компанії, якщо йому не підходять корпоративні правила.

Провайдери рідко проводять моніторинг Інтернет-запитів клієнтів, хоча мають таку технічну можливість. У той же час компанії часто ведуть моніторинг Інтернет-запитів співробітників. Більше того, базуючись на опублікованих правилах роботи в компанії та даних моніторингу, компанії звільняють службовців, які, згідно з даними моніторингу, порушують ці правила [197, с. 58-61].

Третій спосіб – це обмеження на отримання посилань на певну інформацію. Деякі пошукові системи (наприклад, Altavista, Yandex) пропонують можливість фільтрації результатів пошуку. На Altavist (www.altavista.com) це включає фільтрацію фотозображень, виключення з результатів пошуку посилань на матеріали сексуального або образливого характеру. Матеріали характеризуються за допомогою автоматизованого контекстного аналізу, вручну редакторами Altavista і за результатами коментарів користувачів. Фільтр Altavista фільтрує не тільки матеріали сексуального характеру, а й пропаганду насильства і т.п. («Hate speech»). Altavista вміє фільтрувати тільки англomовні тексти.

Пошукова система Yandex (www.yandex.ru) дозволяє фільтрувати мат і порнографію, тобто те, що не дозволено «дітям до 16». Сьогодні фільтр будується напівавтоматично - в нього включаються «дорослі» сайти, а також всі сторінки, що містять «негарні» слова. Yandex фільтрує тільки

російськомовний текст, при цьому фільтрація hate speech поки не реалізована.

Методики, використовувані Yandex та Altavista, подібні. Однакові методи збору інформації (аналіз текстів, звіти співробітників і користувачів), методи фільтрації (потрібно мінімальна настройка програми-браузера користувача на його комп'ютері, щоб фільтр працював). Сам аналіз текстів, звичайно, різний – насамперед, через відмінність мов і об'єктів фільтрації (американська політична некоректність і російська ненормативна лексика відрізняються за спрямованістю текстів) [197, с. 58-61.]. О.І. Горошко зауважує, що подібних програм, які працювали б українською мовою, ще не створено [29, с. 55].

Що ж стосується способів захисту права на Інтернет-послуг то тут ми знову звертаємось до трьох груп Інтернет-послуг (послуги доступу до мережі Інтернет, послуги в мережі Інтернет та послуги, опосередковані мережі Інтернет) [73, с. 227].

Залежно від суб'єктів здійснення дій щодо захисту прав на Інтернет-послуги чи інтересів, які охороняються законом, останній (захист) можна поділяти традиційно на юрисдикційний та неюрисдикційний.

Юрисдикційний захист здійснює низка уповноважених на це державних і громадських органів та осіб, які в силу закону чи домовленості можуть вжити заходів щодо поновлення порушеного, оспореного чи невизнаного права [205, с. 118]. За загальним правилом, захист прав на Інтернет-послуги і охоронюваних законом інтересів здійснюється в судовому порядку. Під час розгляду позову про захист права на Інтернет-послуги в цивільному судочинстві потерпілий вправі використовувати практично всі основні способи захисту цивільних прав, передбачені у ст.16 ЦК України.

Отже, способи захисту цивільних прав та інтересів сторін на Інтернет-послуги можна розглядати як такі, що а) поширюються на всі Інтернет-послуги, незалежно від того, до якої із виділених груп вони належать і як такі, що є б) спеціальними для певної групи виділених Інтернет-послуг.

До всіх Інтернет-послуг можна застосувати ті способи захисту цивільних прав та інтересів, які передбачені ч. 2 ст. 16 ЦК України: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом [206].

Визнання права – спосіб захисту, який застосовується у разі спору між суб'єктами цивільного права з приводу наявності чи відсутності правовідносин між сторонами, і, відповідно, наявності чи відсутності цивільного права та цивільного обов'язку. Слід визнати, що такий спосіб захисту може стосуватися не тільки наявності спору, а й невизначеності правового стану особи [205, с. 119]. Цей спосіб захисту практично для всіх інформаційних прав є одним із основних. Якщо проводити паралель Інтернет-відносин з інформаційними відносинами, можна погодитися з О.В. Кохановською, що «для особи набагато важливіше отримати саму інформацію, визнати своє право на інформацію, ніж отримати фізичний контроль над об'єктом, який самий по собі може бути доступний багатьом особам» [90, с. 21].

Визнання правочину недійсним – спосіб захисту, який застосовується у разі укладення оспорюваного правочину. Якщо ж є факт укладення нікчемного правочину, способами захисту можуть бути, наприклад, застосування наслідків його недійсності або ж визнання його дійсним у випадках, передбачених цивільним законом [205, с. 120]. Дані положення

можуть бути застосовані як до договору Інтернет-провайдингу, так і до договору реєстрації доменних імен.

Припинення дії, яка порушує право – спосіб захисту, який полягає у припиненні цивільного правопорушення, що триває і далі впливає на суб'єктивні права та законні інтереси особи. В окремих випадках такий спосіб застосовують як запобіжний захід (спосіб забезпечення позову) [205, с. 120]. При припиненні порушення прав на знак для товарів і послуг, який використовується без дозволу власника в доменному імені застосовується стаття 20 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», згідно з якою порушенням прав власника свідоцтва вважається також використання без його згоди в доменних іменах знаків і позначень, зазначених у пункті 5 статті 16 цього Закону [103].

Відновлення становища, яке існувало до порушення, має місце у разі, якщо визнання факту порушення суб'єктивного права та притягнення винного до відповідальності недостатньо, а необхідно поновити порушене право в повному обсязі (застосувати реституцію) [205, с. 120]. О.В. Кохановська відмічає, що «нематеріальний характер об'єктів інформаційних прав визначає важливість такого способу захисту, як відновлення положення, яке існувало до порушення права, зокрема, відновлення змісту інформації чи первісного тексту твору, і припинення дій, які порушують інформаційне право чи створюють загрозу його порушення. Часто даний спосіб застосовується для усунення перепон для здійснення права, створених порушником. При цьому порушення права на отримання інформації, наприклад, через засоби масової інформації саме по собі не позбавляє особу права звертатися до інших джерел інформації, але може ускладнювати чи заважати нормально використовувати зазначене право» [90, с. 21].

Примусове виконання обов'язку в натурі – спосіб захисту цивільного права, який впливає із загального принципу повного та належного виконання зобов'язання. Цей спосіб полягає у зобов'язанні вчинити дію або

утриматися від дії, незалежно від застосування до неї інших заходів впливу (відшкодування збитків чи моральної (немайнової шкоди), накладення штрафу, пені та ін.) [205, с. 120].

Зміна правовідносин – це спосіб захисту, який полягає у трансформації одних правовідносин в інші, переростання одного обов'язку в інший, покладенні на боржника нового обов'язку [205, с. 120].

Припинення правовідносин застосовують, як правило, у разі невиконання чи неналежного виконання боржником своїх обов'язків або неправомірного використання кредитором (носієм) свого суб'єктивного права [205, с. 120]. Припинення правовідносин застосовують, як правило, у разі невиконання або неналежного виконання боржником своїх обов'язків або неправомірного використання кредитором (носієм) свого суб'єктивного права [87, с. 72]. Прикладом може бути електронна комерція. В разі виявлення порушення вимог до якості товару покупець вправі вимагати заміну товару неналежної якості товаром, який відповідає договору, або відмовитися від виконання договору купівлі-продажу і вимагати повернення сплаченої за товар грошової суми. Але, слід відмітити, що «можливість припинення правовідносин має бути прямо передбачена законом або договором» [87, с. 72]

Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, як правило, мають місце наявності складу цивільного правопорушення: протиправна поведінка заподіювача, наявність негативних наслідків (шкоди), причинний зв'язок між протиправною поведінкою та наслідками та вина заподіювача [205, с. 120]. Цей спосіб можна вважати універсальним, який може бути застосований до всіх об'єктів Інтернет-відносин. Проте, можуть виникати складнощі при доказуванні спричинених збитків тому, що при наданні послуг мережі Інтернет (електронна пошта, доменне ім'я, хостинг, та інше) не може бути спричинено ніякої фізичної шкоди. Зазвичай, може відбуватися зменшення прибутків через ненадання чи несвоєчасне надання цих послуг. Також може бути створена конкуренція для

економічної діяльності. Доводити збитки в такій ситуації буде доволі складно.

Відшкодування моральної (немайнової) шкоди застосовують у разі заподіяння останньої, під якою розуміють фізичні та моральні страждання, яких зазнав потерпілий через порушення, невизнання чи оспорення його суб'єктивного права [205, с. 120-121]. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди, О.В. Кохановська називає найбільш ефективним способом захисту для застосування до порушених інформаційних прав, особливо – до особистих немайнових прав на інформацію, в разі поширення недостовірної інформації [90, с. 21]. Моральна шкода, спричинена громадянину в результаті поширення через мережу Інтернет відомостей, які не відповідають дійсності, які порочать честь і гідність громадянина, або такі, що спричинила йому іншу немайнову шкоду, відшкодовується за рішенням суду особою, яка поширила ці відомості через мережу Інтернет, а також винними посадовими особами і громадянами у розмірі, який визначається судом. У вирішенні зазначених питань суди керуються постановою Пленуму Верховного Суду України «Про відшкодування моральної шкоди» від 31.03.1995 р. № 4 (із змінами, внесеними постановою Пленуму Верховного Суду України від 25.05.2001 р. № 5).

Визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб полягає у позбавленні у судовому порядку або в іншому порядку, визначеному законом, юридичної сили винесеного рішення, вчиненої дії або зобов'язання вказаних суб'єктів владних правовідносин вчинити певну дію для захисту порушеного чи оспореного права або законного інтересу [205, с. 121].

Викладене дозволяє зробити висновок, що переважна більшість способів захисту, які притаманні цивільному праву, можуть тією чи іншою мірою застосовуватись і до захисту прав на Інтернет-послуги.

Звернемось тепер до неюрисдикційного способу захисту. Основним неюрисдикційним способом захисту цивільних прав на Інтернет-послуги, можна визначити самозахист. О. В. Кохановською доводиться, що «самозахист в разі порушення інформаційних прав, в ряді випадків, тісно пов'язаний з технічними способами захисту, які є на сьогодні найбільш ефективними у сфері Інтернет, інформаційних систем та мереж, а тому мають набути законодавче закріплення у ЦК України як один із ефективних специфічних способів захисту інформаційних цивільних прав» [90, с. 21]. Виходячи з того, що Інтернет є дистанційним способом передачі інформації, вважаємо доречним застосування даного положення до Інтернет-відносин.

Пропонуємо як самозахист цивільних прав застосовування учасниками цивільних правовідносин з надання та отримання Інтернет-послуг таких заходів: шифрування, електронні водяні знаки, паролі, розповсюдження шкідливих програм при обході технічних способів захисту.

На нашу думку, саме цей спосіб захисту цивільних прав в сфері Інтернет-послуг з часом виявиться найбільш ефективними. Але, цілком вірогідно, що незабаром з'являться й інші способи захисту таких прав, що будуть передбачені у договорі або законі.

Стосовно способів захисту прав на Інтернет-послуги, що є спеціальними для певних виділених груп Інтернет-послуг, то ми їх розглянемо на прикладах окремих видів договорів, притаманних кожній з груп Інтернет-послуг.

До першої групи входять послуги з надання доступу до мережі Інтернет. Доступ до мережі Інтернет відбувається за договором Інтернет-провайдингу. Отже, способи захисту цивільних прав будуть поділятися на способи захисту прав клієнта та способи захисту прав Інтернет-провайдера.

Як зазначає О.І. Савельєв з приводу захисту прав клієнта, значну невизначеність у застосуванні різних заходів захисту від неякісних Інтернет-послуг вносять складності фіксації подібного роду порушень з боку Інтернет-провайдерів, що обумовлює істотні труднощі при примусовій реалізації

клієнтом своїх прав. Частково це обумовлено нематеріальним характером послуги як такої, а частково – технічними аспектами будови Інтернету. Можливе рішення зазначених проблем має носити не тільки правовий, але й технічний характер (наприклад, шляхом розробки та використання клієнтами такого кінцевого обладнання, яке вело б облік параметрів, наданих Інтернет провайдером послуг доступу до мережі Інтернет та реєструвало б їх відхилення від нормативних або договірних).

Відшкодування збитків є загальною мірою цивільно-правової відповідальності, у зв'язку з чим представляє інтерес розгляд її можливого застосування в договірних відносинах з Інтернет-провайдером.

Існування такого способу захисту прав клієнта як вимога про повернення вартості послуги зв'язку у разі неподання, неповного або несвоєчасного подання інформації про надання телематичних послуг зв'язку, обумовлює доцільність аналізу наслідків її застосування з точки зору можливості виникнення безпідставного збагачення на боці клієнта. Крім стягнення збитків та повернення вартості наданих телематичних послуг зв'язку можливе стягнення неустойки, відшкодування моральної шкоди, зменшення вартості послуги зв'язку, покладання виконання зобов'язань на третю особу [174, с. 21, 22].

Щодо способів захисту прав Інтернет-провайдера, то розглядаються два найбільш часто вживаних способи на випадок невиконання або неналежного виконання клієнтом своїх зобов'язань (переважно зобов'язань по оплаті): призупинення надання послуг та сплата пені. Відповідно до «Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг» (п. 54) оператор, провайдер здійснює тимчасове припинення надання послуг за заявою споживача відповідно до договору на строк, зазначений у заяві, але не більш як один рік. При цьому такий термін може змінюватися за окремою заявою споживача. Тимчасове припинення надання послуг оплачується за тарифами, встановленими оператором, провайдером (для загальнодоступних послуг такий тариф не може перевищувати розміру абонентної плати за кожний

місяць тимчасового припинення). Оператор, провайдер може тимчасово припиняти надання послуг з власної ініціативи в разі: наявності заборгованості з оплати послуг понад строк чи суму, зазначені у договорі, відповідно до законодавства, а також закінчення коштів за передплачені послуги відповідно до законодавства та договору, досягнення граничної суми коштів, визначеної договором; виконання ремонтних робіт з усунення пошкодження телекомунікаційних мереж, технічних засобів телекомунікацій, профілактичних, планових ремонтних або інших робіт, виконання яких унеможлиблює надання послуг; виникнення стихійного лиха, надзвичайної ситуації, введення надзвичайного чи воєнного стану відповідно до законодавства; виявлення несанкціонованого втручання споживача в роботу та/або використання телекомунікаційних мереж оператора або технічних засобів телекомунікацій провайдера; встановлення факту розсилання споживачем спаму (на строк, визначений договором). Згідно з п.72 «Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг» у разі несвоєчасної оплати за надані оператором, провайдером послуги абонент сплачує пеню, яка обчислюється виходячи з вартості неоплачених послуг у розмірі облікової ставки Національного банку, що діяла в період, за який нараховується пеня. Сплата абонентом пені, правомірне скорочення переліку послуг чи припинення їх надання не звільняє абонента від обов'язку оплатити надані йому послуги [148].

До другої групи входять послуги в мережі Інтернет. Цивільно-правові способи їх захисту розглянемо на прикладі договору з надання послуг електронної пошти. Н. В. Аляб'єва вважає, що важливою проблемою, і не лише для України, є встановлення надійних способів захисту прав осіб в електронному середовищі. Одна із нагальних – захист від «спаму» (небажаних поштових електронних повідомлень) [5, с. 133, 134].

Відповідно до п. 3 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг», «спам – електронні, текстові та/або мультимедійні повідомлення, які без

попередньої згоди (замовлення) споживача умисно масово надсилаються на його адресу електронної пошти або кінцеве обладнання абонента, крім повідомлень оператора, провайдера щодо надання послуг» [148].

Чому борються зі спамом? По-перше, у зв'язку з тим, що користувачі електронної пошти змушені оплачувати провайдерам час (трафік), витрачений на отримання спаму. По-друге, через масовий характер поштових розсилок останні ускладнюють роботу інформаційних систем і ресурсів, створюючи для них, в кінцевому рахунку, марне навантаження. По-третє, часто спам містить інформацію, яка вводить одержувачів в оману і служить для здійснення недобросовісних або незаконних цілей [117, с. 97-98].

Проаналізувавши роботу спамерів, А. Г. Серго дійшов висновку, що «останнім часом спамери здійснюють рекламні розсилки по різних базах адрес (пропозиції про покупки яких також нав'язливо рекламуються). Процес формування подібних баз простий і автоматизований: існуючі програми (від безкоштовних до ціною в 10 доларів) сканують сторінки сайтів і копіюють з них всі знайдені електронні адреси. Перехід з сайту на сайт (і всередині сайту) здійснюється по посиланнях. За пару годин роботи така програма здатна зібрати значну базу адрес: як абстрактних, так і за певною тематикою електронного каталогу або пошукової машини» [184, с. 164-165].

Найбільший внесок у боротьбу зі спамом вносять провайдери, які мають можливість налаштовувати для цієї мети власні системи і ресурси. Клієнти ж провайдерів також можуть боротися зі спамом. Як зазначає В.Б. Наумов, вони можуть скаржитися провайдерам на складне життя, або налаштовувати власне клієнтське програмне забезпечення (але ефективність цих дій значно нижче). Провайдери для боротьби зі спамом використовують, в першу чергу, такі способи, як фільтрація (селекція і знищення поштових повідомлень) і блокування (ідентифікація та відмова у прийнятті повідомлень). Також вони, використовуючи механізми саморегуляції, об'єднуються один з одним і намагаються спільними організаційно-

технічними діями підвищувати ефективність боротьби з масовими поштовими розсилками і зі спамерами [117, с. 98-99].

В Україні, внаслідок правової невизначеності, провайдери йдуть шляхом неформального обмеження спаму, тобто коли спамером є їх власний клієнт. Так провайдер на підставі вироблених ним правил, які, як правило, закріплені у договорі про надання послуг, попереджає спамера про невідповідність його дій цьому договору, а в разі порушень, що продовжуються, просто відключає його від послуги. Отже, у разі виникнення спірних питань, спамер може подати на провайдера позов до суду [5, с. 133, 134].

Безліч сайтів, намагаючись захиститися від спамерів, занадто сильно захоплюються цим завданням, забуваючи про «юзабіліті» сайту (від англ. *useability* – сфера застосування, здатність використання). Існує багато способів захисту від спаму. Наприклад, капча (текстова, інтерактивна), захист сайту від спаму без капчі, пастки для ботів, пастки в HTML (від. англ. *Hyper Text Markup Language* – мова розмітки гіпертекстових документів) формі, пастка з прихованим полем і HTML сутностями, захист на JS (англ. *JavaScript* – динамічна, об'єктно-орієнтована мова програмування), та інші. Найпоширенішим способом захисту є капча (від англ. *CAPTCHA Completely Automated Public Turing test to tell Computers and Humans Apart* – повністю автоматизований публічний тест Тюринга для розрізнення комп'ютерів і людей), введення якої багатьох користувачів мережі Інтернет дратує. Іншими словами, це картинка із символами, яку треба вводити при реєстрації або відправці коментарів. Цей захист, звичайно забезпечує певний рівень безпеки, але все одно не є досконалим.

Так, наприклад, в Україні Жембері Джордж Ласло (генеральний директор ТОВ «Воля-кабель») пропонує своїм користувачам укласти додатковий договір про надання захисту від вірусів та спаму, який регулюється внутрішніми Правилами ТОВ «Воля-кабель» про надання та використання додаткової послуги «захист від вірусів та спаму».

Характеристики послуг групи «Захист від вірусів і спаму» – це ряд додаткових послуг (до послуги доступу в «Інтернет» та «ТБ + Інтернет»), які надаються на платній основі по підписці у всіх пакетах послуги «Інтернет» та «ТБ + Інтернет », функції яких зводяться до організації захисту персональних комп'ютерів користувачів від мережевих електронних погроз [139].

Також, необхідно відмітити, що більшість незапрошених листів, адресованих українським користувачам, приходить з-за кордону, тому представляється необхідним участь України в розробці і наступному прийнятті відповідних міжнародних угод з предметними нормами, що регулюють поширення спаму, а також масової інформації в цілому.

А поки що, можна з упевненістю сказати, що конкретного вирішення проблеми боротьби зі спамом немає. І можна висловити значний сумнів з приводу того, чи може воно бути. Адже який би людина не придумала захист від спаму, його зможе обійти інша людина.

Ще одним різновидом договору з надання послуг в мережі Інтернет – є договір реєстрації доменного імені. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» доменне ім'я – це ім'я, що використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті.

У доменних спорах традиційно беруть участь адміністратор, реєстрант та реєстратор доменних імен.

Адміністратор – це організація, яка здійснює адміністрування адресного простору українського сегмента мережі Інтернет. Частина 1 статті 56 Закону України «Про телекомунікації» в адмініструванні адресного простору українського сегмента мережі Інтернет включає «комплекс організаційно-технічних заходів, необхідних для забезпечення функціонування технічних засобів підтримки адресування, у тому числі серверів доменних назв українського сегмента мережі Інтернет, реєстру домену.UA в координації з міжнародною системою адміністрування мережі Інтернет, спрямованих на систематизацію та оптимізацію використання, обліку та адміністрування доменів другого рівня, а також створення умов для

використання простору доменних імен на принципах рівного доступу, захисту прав споживачів послуг Інтернет та вільної конкуренції» [160].

Фактично функції адміністратора зараз виконує ТОВ «Хостмастер» – підприємство, засноване фізичними особами, хоча, відповідно до частини 3 статті 56 Закону України «Про телекомунікації», «адміністрування адресного простору мережі Інтернет у домені.UA здійснюється недержавною організацією, яка утворюється самоврядними організаціями операторів/провайдерів Інтернет та зареєстрована відповідно до міжнародних вимог» [160].

Реєстрант – особа, яка користується і має право розпоряджатися доменним ім'ям протягом терміну, на який воно зареєстровано. Дані про реєстранта містяться в полі «admin-c» мережевого протоколу «WHOIS», основне застосування якого – отримання реєстраційних даних про власників доменних імен, IP-адрес і автономних номерів в мережі Інтернет.

Необхідно звернути увагу, що в полі «admin-c» часто відзначається інша особа, а не та, що фактично отримала право використовувати доменне ім'я. Наприклад, це може бути співробітник компанії, який реєстрував доменне ім'я, хостинг-компанія і т.д. У такому випадку вони і мають право розпоряджатися доменним ім'ям, тому для запобігання можливих доменних спорів рекомендуємо реєстратором вказувалася саме та особа, яка фактично його використовує.

Реєстратор – це, згідно з пунктом 2.7.2. Правил домену .UA, «суб'єкт господарювання, який надає реєстранту послуги, необхідні для технічного забезпечення делегування і функціонування доменного імені». Реєстратори діють на підставі договору з адміністратором публічного домену. Офіційний список реєстраторів в доменних іменах .UA, .COM.UA, .KIEV.UA міститься на сайті адміністратора доменної зони .UA – ТОВ «Хостмастер» – за адресою <http://hostmaster.ua/?registrars>. Реєстратор – це особа, до якої реєстрант безпосередньо звертається для реєстрації доменного імені. Також це і особа,

яка може здійснити делегування (передачу прав на користування, на підставі пункту 2.19 Правил домену .UA) доменного імені іншому реєстранту [191].

Список ефективних способів захисту для таких об'єктів, як доменні імена є, на перший погляд, досить обмеженим. Разом із тим теоретично немає перепон для застосування у цій сфері як відомих цивільному праву способів, так і нових.

Доменні спори щодо зони .UA розглядаються судами України. Законодавство, що застосовується при вирішенні доменних спорів включає: 1) якщо йдеться про такий спосіб захисту як припинення порушення прав на знак для товарів і послуг, який використовується без дозволу власника в доменному імені – стаття 20 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», згідно з якою порушенням прав власника свідоцтва вважається також використання без його згоди в доменних іменах знаків і позначень, зазначених у пункті 5 статті 16 цього Закону; 2) в аспекті захисту прав способом здійснення певних дій з доменним ім'ям (скасування делегування, здійснення передачі прав (делегування) доменного імені, а також припинення технічного обслуговування домену) – законодавство про телекомунікації та Правила домену .UA [103].

Доменні спори в Україні найчастіше виникають стосовно захисту прав на торговельну марку та комерційне найменування.

Нині переважна більшість вимог щодо зазначених об'єктів пов'язується з визнанням права використати певне доменне ім'я, а також із заборonoю іншій особі використовувати його. Висовується в ряді випадків і вимога про перереєстрацію доменного імені на іншу особу. Інші способи захисту щодо цих інформаційних об'єктів ще не набули поширення.

Наприклад, довести збитки, які були спричинені певній особі тим, що інша особа зареєструвала відповідне доменне ім'я, досить складно. У більшості випадків проблема фактично виникає у зв'язку з неможливістю для володільця прав на товарний знак зареєструвати доменне ім'я, яке вже використовується іншою особою. Прямих збитків тут може не бути взагалі.

Що стосується проблеми вирішення спорів у сфері доменних імен, то тут пріоритет повинен надаватися уніфікації правил розгляду спорів, прикладом якого є UDPR (Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy – Єдина політика вирішення доменних спорів), оскільки йдеться переважно про світову інформаційну мережу. Отже, у даному випадку повинні застосовуватися загальні підходи до вирішення однотипних конфліктів. При цьому слід передбачити принаймні два найважливіші принципи. Перший – необхідність забезпечення адекватного захисту загальновідомим засобам індивідуалізації (аналогічно загальновідомим товарним знакам за Паризькою конвенцією щодо загальновідомих товарних знаків – ст. 6 bis). Іншими словами, загальновідомим доменним іменам повинна надаватися аналогічна охорона. Другий полягає в тому, що повинна каратися будь-яка недобросовісна реєстрація доменних імен, якщо доведено, зокрема, що вона здійснювалася виключно з метою введення в оману користувачів інформаційної мережі.

Необхідно, крім того, створити відповідну законодавчу базу для вирішення проблем досудового розгляду спорів про реєстрацію доменних імен органами, спеціально створеними у межах відповідних доменів. Саме це стане запорукою ефективної системи вирішення спорів, пов'язаних із існуванням доменних імен.

Важливим моментом у вирішенні проблем, пов'язаних із доменними іменами, є досягнення згоди всіх заінтересованих, зокрема Інтернет-товариств, на міжнародному рівні, оскільки Інтернет має стати відкритим середовищем взаєморозуміння [87, с. 8-9].

До останньої групи входять послуги, опосередковані мережею Інтернет. Розглянемо технічні заходи безпеки надання цього виду Інтернет-послуг на прикладі Інтернет-банкінгу.

За твердженнями експертів основна загроза, яка підстерігає будь-якого користувача Інтернет-банкінгу – це ризик шахрайського злому і несанкціонованого доступу до коштів на його рахунку. А тому банки

намагаються використовувати різні системи і механізми, покликані якщо не гарантувати, то, принаймні, підвищити безпеку використання онлайн банкінгу. Серед найбільш поширених технічних засобів безпеки існують наступні: шифрування даних (сьогодні практично всіма банками, що надають послугу Інтернет-банкінгу, застосовується-SSL шифрування даних, що передаються від комп'ютера користувача в систему банку і в зворотному напрямі. Цей захід безпеки дозволяє виключити поширений раніше вид електронного шахрайства); одноразові паролі, одержувані в банкоматі (при такій системі захисту, крім звичайного логіна і пароля для входу в систему і підтвердження операцій користувач повинен ввести одноразовий пароль, список яких він може отримати в банкоматі свого банку. З точки зору безпеки така система має перевагу - щоб здійснювати операції по картковому рахунку через інтернет-банкінг, особа має як мінімум мати в наявності безпосередньо саму карту, а також знати ПІН-код, щоб отримати список паролів в банкоматі); одноразові СМС-паролі (цей спосіб аутентифікації користувача в системі інтернет банкінгу є найбільш поширеним у пропозиціях українських банків. При такій системі кожна операція, яка здійснюється за допомогою онлайн банкінгу, повинна бути підтверджена одноразовим паролем, який отримується в СМС-повідомленні на мобільний телефон); електронний цифровий підпис (цей механізм частіше використовується при обслуговуванні банками компаній, але іноді його використовують і індивідуальні клієнти. Перевага електронного цифрового підпису в тому, що він дозволяє однозначно ідентифікувати користувача); зовнішні електронні пристрої (використання спеціального пристрою – генератору одноразових паролів. Він підключається до комп'ютера через usb-порт і не вимагає спеціального програмного забезпечення).

Крім перерахованого вище, банки досить часто застосовують додаткові заходи для забезпечення безпечного користування інтернет-банкінгом: 1) обмеження використання особистого сертифіката – система деяких банків дозволяє використовувати електронний ключ (електронний сертифікат)

тільки на тому комп'ютері, на якому він був згенерований. Таким чином, здійснювати платежі через Інтернет-банкінг можна тільки зі свого особистого комп'ютера (хоча переглядати виписки по рахунку можна й на інших пристроях); 2) віртуальна клавіатура – призначена для того, щоб шахраї не могли «зчитати» реєстраційні дані клієнта при введенні їх зі звичайної клавіатури за допомогою комп'ютерних вірусів («троянів»); 3) обмеження тривалості сесії – у разі неактивності користувача, сесія в системі Інтернет-банкінгу через певний час (зазвичай 10-15 хвилин) буде закрита. Після цього для відновлення роботи буде потрібно заново пройти автентифікацію; 4) історія підключень – за допомогою цієї функції користувач Інтернет-банкінгу дізнається, якщо хтось крім нього підключався до системи, а також зможе відстежити всі несанкціоновані операції, якщо вони були зроблені

Перелік технічних засобів безпеки послуги Інтернет-банкінгу можна продовжити. Проте, при їх не спрацюванні в дію мають вступати цивільно-правові способи захисту цього виду Інтернет-послуг, які передбачені ЦК України та договором про надання послуги.

Наша досить прискіплива увага до технічних елементів, що супроводжують процес надання Інтернет-послуг, зумовлена тим, що за певних обставин вони можуть стати достатньою підставою для відкриття цивільних проваджень з приводу надання Інтернет-послуг.

Отже, цивільно-правовий захист прав на Інтернет-послуги здійснюється згідно з положеннями гл. 3 ЦК України, загальними способами, перерахованими у ст. 16 ЦК України, а також спеціальними способами, встановленими окремими законами. Виявлення та подальший аналіз таких можливостей дадуть змогу розвивати доктринальні положення у цій сфері, удосконалювати законодавчу базу і збагачувати судову практику. Проведений аналіз нормативно-правової бази та юридичної літератури дає підстави стверджувати, що існує нагальна необхідність, з одного боку, в додатковому коментуванні відповідного законодавства в контексті цивільно-

правового захисту прав на Інтернет-послуги, а з іншого боку – в розробці і прийнятті спеціального законодавства, що регулює цю сферу.

3.3. Зарубіжний та вітчизняний досвід застосування цивільно-правових способів захисту порушених прав за договором про надання Інтернет-послуг

На сучасному етапі розвитку суспільство стає все більше залежним від роботи комп'ютерних систем для автоматичної обробки інформації. Це стосується різних сфер діяльності людини. Усі найважливіші функції, так чи інакше, здійснюються з використанням комп'ютерів, автоматизованих систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Завдяки удосконаленню комп'ютерних систем з'являються нові можливості для вчинення невідомих раніше правопорушень, а також традиційних злочинів новими засобами. Останнім часом в Україні наявна стійка тенденція до збільшення кількості правопорушень та злочинів, учинених у сфері використання електронно-обчислювальних техніки, автоматизованих систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (комп'ютерних злочинів).

Суддя Верховного Суду України М.І. Гриців та головний консультант управління вивчення та узагальнення судової практики Верховного Суду України В.В. Антощук зазначають, що «комп'ютерна злочинність – це особливий вид злочинів, пов'язаних із незаконним використанням сучасних інформаційних технологій і засобів комп'ютерної техніки» [190]. В їх основі можуть бути політичні, хуліганські, корисливі й інші мотиви. Це зумовлює необхідність розвитку й удосконалення правових засобів регулювання суспільних відносин у сфері інформаційної діяльності. Інформаційні відносини, тобто відносини, що виникають при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації, регулюються положеннями Конституції України, Законами України «Про інформацію», «Про науково-технічну

інформацію», «Про телекомунікації», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», а також низкою підзаконних актів, зокрема Положенням про технічний захист інформації в Україні (затверджене Указом Президента України від 27 вересня 1999 р.) та ін.

Для України проблема правового регулювання доступу та поширення інформації за допомогою мережі Інтернет є надзвичайно актуальною з огляду на процес визначення шляхів інтеграції до світового інформаційного суспільства.

Будь-яку інформацію, з якою користувач може ознайомитись у мережі Інтернет, прийнято називати «контентом» – це будь-яке інформаційно-змістове наповнення інформаційного ресурсу. Як відомо, до поняття контенту сайту входить кілька складових – текстовий, графічний, мультимедійний та рекламний контент, які тісно переплетені між собою [45, с. 10]. Таким чином, Інтернет-відносини виникають між власником контенту і користувачем інформації (споживачем) з приводу розміщення будь-якої інформації у глобальній мережі Інтернет.

У практиці Європейського Суду з прав людини (Далі – ЄСПЛ) питання про доступ до Інтернету було вперше предметом вивчення в 2012 році. У рішенні по справі «Йилдирим проти Туреччини» ЄСПЛ зазначив, що «право безперешкодного доступу до Інтернету слід також визнати» [125, с. 99-100, Також див. Ahmet Yildirim v. Turkey <http://hudoc.echr.coe.int/web/services/content/pdf/003-4202780-4985142>]. На національному рівні судовими органами також визнається неадекватність обмеження доступу до Інтернету: «повна заборона на використання комп'ютеру або доступу до Інтернету є неприпустимою. Таке обмеження є неадекватним, оскільки обмежує обвинуваченого у використанні того, що є в даний час невід'ємною частиною повсякденного життя для значної частини населення, а також вимогою роботодавців» [125, с. 100]. У наведених прикладах із судової практики реалізований критерій оцінки пропорційності обмеження свободи вираження (стаття 10 Європейської Конвенції з прав людини (Далі – ЄКПЛ)) стосовно

права на доступ до Інтернету. Застосування цього підходу дозволить поширити триступеневий тест на відповідність вимогам ч. 2 статті 10 ЄКПЛ будь-якого обмеження доступу до Інтернету [125, с. 97-101.].

У відповідності з задекларованим концептуальним підходом вважаємо доречним розглянути судову практику, яка склалася з приводу надання та отримання Інтернет-послуг, відповідно до наведених груп (послуги доступу до мережі Інтернет, послуги в мережі Інтернет та послуги, опосередковані мережею Інтернет) [73, с. 227].

Традиційно розпочнемо із розгляду послуги з надання доступу до мережі Інтернет – Інтернет-провайдингу. Зазвичай Інтернет-провайдери притягуються до відповідальності за порушення авторських прав. Для з'ясування проблематики охорони авторських і суміжних прав у мережі Інтернет в контексті мінливого українського законодавства у зазначеній сфері представляється доцільним розгляд зарубіжного досвіду регулювання в США та Японії, країнах з різними правовими системами та підходами.

В США відповідно до секції 202 Закону США «Про захист авторських прав у цифрову епоху» (Digital Millennium Copyright Act) охороні підлягають усі об'єкти авторського права, які знаходяться в мережі Інтернет. Однак будь-яка особа звільняється від відповідальності за їх порушення в силу незнання про порушення. Способом повідомлення про порушення може бути лист, телеграма або електронна пошта. І, тільки якщо в розумний термін одержувач попередження не видалить об'єкт авторського права, до нього можуть застосовуватися норми відповідальності за порушення, а для видалення його з мережі залучається провайдер. Таким чином, американське право виходить із презумпції незнання порушником авторського права, проте, що на даний об'єкт є права третіх осіб.

Відносно копій творів, опублікованих у мережі Інтернет використовуються положення Закону США «Про захист авторських прав у цифрову епоху», прийнятого 1998 році, який передбачає кримінальну відповідальність за порушення авторського права в мережі Інтернет. Закон

про захист авторського права в галузі приватного відтворення передбачає кримінальне покарання за розповсюдження піратських копій фільмів, зроблених до офіційної прем'єри. А за розповсюдження копій захищеної авторським правом інформації передбачається лише стягнення недоотриманої вигоди. Основу ж Закону США «Про захист авторських прав у цифрову епоху» склали норми, присвячені двом проблемам: відповідальності провайдерів і технічним засоби захисту авторських прав.

Закон США «Про захист авторських прав у цифрову епоху» містить розділ 2 Про обмеження відповідальності за порушення авторських прав в Мережі (Online Copyright Infringement Liability Limitation Act). Згідно з положеннями зазначеного розділу, провайдер не несе матеріальної відповідальності за порушення авторських прав його клієнтами щодо передачі та зберігання інформації. До набрання чинності Закону США «Про захист авторських прав у цифрову епоху», провайдери та адміністратори веб-сайтів дуже часто піддавалися відповідальності за порушення авторських прав користувачем, коли на сервері провайдера відтворювалася копія нелегально отриманого діями користувача контенту. Відповідно до Закону США «Про авторське право» (1976 р.), розділу 17 Кодексу законів США (the 1976 Copyright Act, codified in Title 17 of the United States Code) будь-яке відтворення об'єкта авторського права без дозволу правовласника визнавалося порушенням авторських прав. Але «safe harbor provision» (положення про «безпечну гавань») Закону США «Про захист авторських прав у цифрову епоху» надало провайдерам Мережі імунітет у випадку, якщо нелегально отриманий матеріал завантажується і публікується користувачем, а провайдер в свою чергу не обробляє вказаний контент і не зберігає на сервері його копію. При цьому, важливо відзначити, що провайдер повинен дотримуватися ряду вимог, щоб скористатися таким імунітетом від відповідальності за порушення користувачем авторських прав.

Положення про «безпечну гавань» дозволяє таким веб-сайтам як YouTube, Facebook, робота яких ґрунтується на контенті, створених самими

користувачами, діяти, не піддаючись цивільній відповідальності за порушення авторських прав.

Розглянемо справу Viacom International проти YouTube. Нагадаємо, що Viacom International (скорочено від Video & Audio Communications) – американський медіаконгломерат, що включає в себе кабельні та супутникові телевізійні мережі MTV Networks та BET, канал Nickelodeon, а також займається створенням і розповсюдженням фільмів (Paramount Pictures). Так у справі Viacom пред'явила позов до Youtube «за пряме ..., винне порушення авторських прав» і вимагала відшкодування збитків у розмірі 1 мільярда доларів США. Компанія YouTube, – це хостинг з розміщення відео в Мережі, що дозволяє користувачам ділитися своїми особистими і авторськими відеокліпами через Інтернет за допомогою використання веб-сайтів, мобільних пристроїв, блогів та електронної пошти, заявила про звільнення від відповідальності на підставі положення про «безпечну гавань». Представники YouTube стверджували, що компанія користується імунітетом від відповідальності, оскільки тягар контролю за порушенням авторських прав в першу чергу несе правовласник, і компанія не зобов'язана займатися пошуком нелегального контенту на своєму сайті. У червні 2010 року суд виніс рішення на користь YouTube.

У той же час провайдер не може розраховувати на імунітет, що надається відповідно до положення про «безпечну гавань» Закону США «Про захист авторських прав у цифрову епоху», якщо позивач виконав вимогу про повідомлення провайдера про те, що його сайт порушує авторські права.

Розглянемо іншу справу, ALS Scan, Inc. проти Remarq Communities, Inc. Де ALS Scan, Inc. – це корпорація в штаті Меріленд, яка займається бізнесом створення і маркетингу фотографій «для дорослих». Вона відображає ці знімки в Інтернеті передплатників на платних засадах, а також продає їх через ЗМІ компакт-дисків та відеокасет. Цій компанії ALS Scan, Inc. належать авторські права на всі ці фотографії. Remarq Communities, Inc. – це

корпорація штата Делавер, яка є онлайн Інтернет-провайдер, який надає доступ до своїх абонентів. Так, у справі *ALS Scan, Inc. проти Remarq Communities, Inc.*, стояло питання про те, чи несе провайдер відповідальність за надання доступу до блоків новин, що містять несанкціоновані копії фотографій позивача після того, як він був повідомлений позивачем, що веб-сайт порушує авторські права. При цьому провайдер заявляв, що прибере несанкціонований контент тільки після того, як будуть ідентифіковані всі об'єкти, які порушують авторські права, що, враховуючи кількість фотографій, зробити було досить непросто.

Варто відзначити, що Закон США «Про захист авторських прав у цифрову епоху» передбачає умови, за яких провайдери послуг не можуть бути притягнуті до матеріальної відповідальності за порушення авторських прав в Мережі. Такі умови передбачають, що: матеріали передаються через Інтернет без зміни їх змісту; провайдер послуг не вибирає одержувачів контенту; передача матеріалу була ініційована особою, відмінною від провайдера послуг; ніякі копії матеріалів не створюються провайдером послуг у процесі проміжної або миттєвої передачі інформації; передача, маршрутизація, забезпечення підключення і зберігання матеріалів здійснюються за допомогою автоматичного технічного процесу без вибірки провайдером таких матеріалів.

Користуючись даними правилами, адміністратори торрент-трекерів мають можливість уникати відповідальності за порушення користувачами авторських прав. Незважаючи на це, правовласники схильні звинувачувати трекерів в сприянні у доступі до неправомірного роздавання об'єктів авторського права, що часто не успішним. Такі спори можуть тягнутися роками.

В теперішній час RIAA (англ. Recording Industry Association of America, (Далі – RIAA) Американська асоціація компаній звукозапису – асоціація, що представляє інтереси звукозаписної індустрії США) поступово відходить від своєї стратегії боротьби з мережевим піратством. Замість судових процесів

RIAA має намір впливати на користувачів за допомогою Інтернет-провайдерів, як повідомляє The Wall Street Journal. Виявивши, що який-небудь користувач активно обмінюється музичними композиціями, RIAA направляє його провайдеру електронний лист, який провайдер або перенаправляє користувачеві, або ж самотійно попереджає свого клієнта про його нелегальні дії і просить їх припинити.

За відсутності реакції користувача, провайдер направляє наступні листи в супроводі зниження швидкості обміну даних в мережі Інтернет. Якщо ж користувач не реагує і в даному випадку, тоді провайдер може повністю відключити користувача від мережі Інтернет. Такий метод взаємодії видається більш ефективним, тому що в першу чергу зберігається анонімність порушників перед RIAA, по-друге, так можна впливати на більшу кількість порушників, ніж при ініціюванні судових справ.

У Японії питання про суб'єктний склад правопорушників до деяких пір не був чітко визначеним. Раніше у справах, пов'язаних з порушенням прав авторів P2P-мережах ((англ. peer-to-peer, P2P – рівний до рівного) – це оверлейна комп'ютерна мережа, заснована на рівноправності учасників. Часто в такій мережі відсутні виділені сервери, а кожен вузол (peer) є як клієнтом, так і виконує функції сервера. На відміну від архітектури клієнт-сервера, така організація дозволяє зберігати працездатність мережі при будь-якій кількості і будь-якому поєднанні доступних вузлів), до відповідальності притягувалися саме провайдери та адміністратори таких мереж. Наприклад, Окружний суд Токіо визнав відповідальним трекер File Rogue, за порушення авторських прав, обґрунтовуючи це тим, що саме File Rogue, а не користувачі отримували прибуток від роботи свого сайту. Але донині і надалі, в Японії існує практика притягнення до відповідальності за порушення авторських прав саме кінцевих користувачів. Так, ряд студентів були притягнуті до відповідальності за нелегальне скачування контенту за допомогою трекера Win MX.

Вирішення питання про ступінь відповідальності Інтернет-провайдерів в Японії також має відображення в нормативно-правових актах, зокрема в Законі Японії «Про обмеження відповідальності Інтернет-провайдерів» (ISP Liability Limitations Act 2001).

Згідно ст. 3 (1) зазначеного закону провайдер не несе відповідальності за порушення авторських прав в мережі Інтернет, якщо тільки він сам не вжив заходів по передачі інформації, наслідком чого стало порушення авторських прав за умови, що: провайдер знав про те, що за допомогою передачі матеріалу за допомогою телекомунікаційної мережі порушуються авторські права; провайдер не міг не знати (зобов'язаний був знати) в силу обґрунтованих обставин про те, що за допомогою передачі матеріалу за допомогою телекомунікаційної мережі порушуються авторські права; також згідно ст. 3 (2) провайдер не несе відповідальності за завдані правовласнику збитки, якщо перший почав всі необхідні заходи з обмеження та заборони передачі матеріалу, що порушує авторські права за умови, що: в силу обґрунтованих обставин провайдер був упевнений в тому, що передача інформації є незаконною і порушує авторські права: 1) при отриманні провайдером заяви від правовласника про порушення його авторських прав та вимоги і вжиття заходів щодо припинення порушником незаконних дій; 2) провайдер вжив усіх заходів щодо повідомлення порушника авторських прав і пред'явлення вимоги про припинення ним незаконних дій; 3) але порушник авторських прав не відреагував на повідомлення провайдера і не припинив дій, що порушують авторські права протягом 7 днів після отримання відповідного повідомлення від провайдера.

Також варто відзначити, що положення статті 3 (2) Закону Японії «Про обмеження відповідальності Інтернет-провайдерів» повинні застосовуватися в сукупності. Тобто, якщо навіть при взаємодії провайдера з порушником на вимогу правовласника про видалення порушує авторські права контенту, провайдер не вжив належних та необхідних заходів з обмеження та заборони передачі відповідного матеріалу, умови про звільнення від відповідальності

за завдані правовласнику збитків не застосовуються. Таким чином, в першу чергу провайдер повинен вжити відповідних заходів ще до повідомлення порушника за умови, що він упевнений в порушенні користувачем авторських прав. При недотриманні вищевказаних умов провайдер буде нести цивільну відповідальність за завдані правовласнику збитків [124].

В Україні також існує судова практика у вирішенні спорів з захисту авторських прав у мережі Інтернет. Справа ТОВ «Інтер-фільм» проти компанії «Київські оптичні мережі». Це перший подібний випадок в українській судовій практиці, стверджують у юридичній компанії «Інтернет Копірайт Менеджмент», яка з серпня 2009 займалася цією справою на стороні ТОВ «Інтер-фільм».

Причиною судового позову проти Інтернет-провайдера «Київські оптичні мережі» стала наявність на сайті, що належить цій компанії, каталогу фільмів, які пропонувалися для скачування Інтернет-користувачам.

Зокрема, на сайті були виявлені фільми: «Подорож до центру Землі» (Journey To The Center Of The Earth 3d), «Тіло брехні» (Body Of Lies) і «Будинок біля озера» (Lake House, The) виробництва Warner Home Video. Ексклюзивні права на дистрибуцію каталогу фільмів Warner Home Video на території України має компанія «Інтер-фільм».

У ході судового розгляду було встановлено, що фільми поширювалися незаконно, без отримання дозволу правовласника. На цій підставі Господарський суд м. Києва ухвалив рішення задовольнити позов компанії ТОВ «Інтер-фільм» і стягнути з «Київських оптичних мереж» суму відшкодування збитку в розмірі 477 685 гривень.

У «Київських оптичних мережах» повідомили, що компанія подала апеляцію на рішення суду. Відзначимо, що на сайті провайдера, у кожного з фільмів, правами на який володіє «Інтер-фільм», була публічна статистика кількості скачувань. Наприклад, фільм «Подорож до центру землі» завантажений 3111 разів, а «Тіло брехні» – 2550 разів. «Інтер-фільм» вказав, що вартість одного DVD-диска складає 65 грн. Тому сума збитку визначалася

шляхом множення кількості завантажень на вартість. Таким чином і вийшли на суму майже в півмільйона гривень, пише Ukrainian Watcher [76].

На прикладі договору про реєстрацію доменних імен розглянемо наступну групу Інтернет-послуг – послуги в мережі Інтернет. Проаналізувавши судову практику спорів про незаконність реєстрації та використання доменного імені, бачимо, що саме доменні імена стали одним із спірних об'єктів, і такими, що посягають на незаконне використання торговельних марок, знаків для товарів та послуг, географічних зазначень. На підтвердження попереднього твердження наведемо приклад з практики щодо розгляду судової справи на предмет вирішення спору з питань неправомірного використання права на доменне ім'я. ТОВ «Однокласники» звернулася до Арбітражного суду м. Москви з позовом до ТОВ «Видавництво «Ексмо». Позовні вимоги було вмотивовано тим, що ТОВ «Видавництво «Ексмо» розмістило у вихідних даних своєї книги «Одноклассники» доменне ім'я позивача [//www.odnoklassniki.ru](http://www.odnoklassniki.ru). Однак, Федеральний арбітражний суд Московського округу відхилив доводи позивача про те, що [//www.odnoklassniki.ru](http://www.odnoklassniki.ru) є засобом індивідуалізації, а також про те, що ТОВ однокласники володіє майновими правами на зареєстроване за ним в установленому порядку доменне ім'я [//www.odnoklassniki.ru](http://www.odnoklassniki.ru), вказавши, що ст. 1225 Цивільного Кодексу Російської Федерації встановлено вичерпний та такий, що не підлягає розширенню, перелік об'єктів інтелектуальної діяльності. Відповідно до зазначеної статті, результатами інтелектуальної діяльності та прирівняними до них засобами індивідуалізації юридичних осіб, товарів, робіт, послуг і підприємств, яким надається правова охорона (інтелектуальною власністю), є: 1) твори науки, літератури і мистецтва; 2) програми для електронних обчислювальних машин (програми для ЕОМ); 3) бази даних; 4) виконання; 5) фонограми; 6) повідомлення в ефір або по кабелю радіо-або телепередач (мовлення організацій ефірного або кабельного мовлення); 7) винаходу; 8) корисні моделі; 9) промислові зразки; 10) селекційні досягнення; 11) топології

інтегральних мікросхем; 12) секрети виробництва (ноу-хау); 13) фірмові найменування; 14) товарні знаки і знаки обслуговування; 15) зазначення походження товарів; 16) комерційні позначення [32]. Отже, як бачимо, доменні імена не відносяться до цього переліку.

Слід погодитися з зауваженням О.М. Волощенко, що перелік результатів загальної діяльності та засобів індивідуалізації, який вказано у зазначеній статті ЦК РФ, значно відрізняється від об'єктів, які відносяться до інтелектуальної власності відповідно до міжнародного права. Тобто, зазначене рішення суду викликає певного роду сумнів стосовно займаної позиції на предмет відповідності міжнародним стандартам сфери права інтелектуальної власності [25, с. 151-152].

Стосовно цього питання вітчизняна судова практика не займає таку жорстку позицію. Так, Постанова Пленумом Вищого Господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав Інтелектуальної власності» від 17 жовтня 2012 р. зазначає, що у вирішенні відповідних спорів про оспорування правомірності розміщення на сайті об'єктів інтелектуальної власності тотожних іншим об'єктам, права на які належать іншим особам, суд повинен встановити, чи перебуває веб-сайт та розміщена на ньому інформація в розпорядженні особи, якій пред'явлено позовні вимоги, а також чим підтверджується факт порушення нею авторського права та/або суміжних прав. Дані щодо власника веб-сайту можуть бути витребувані відповідно до положень пункту 4 статті 65, статті 38 ГПК у адміністратора системи реєстрації та обліку доменних імен і адрес українського сегменту мережі інтернет [25, с. 151-152].

Вирішення спорів, пов'язаних з доменними іменами, вимагає спеціальних знань в області інформаційних технологій, що, на наш погляд, і викликає найбільшу складність як у учасників спору, так і у посередників, які намагаються його врегулювати.

В Україні судова практика у сфері доменних спорів все ще не надто поширена, проте з кожним роком спостерігається динаміка в бік її

збільшення. На сьогодні Єдиний державний реєстр судових рішень налічує більше 100 судових рішень, що стосуються доменних спорів.

Насправді як свідчить судова практика одним з найскладніших питань в аспекті розгляду справ, що стосуються доменних імен є: 1) правильний вибір відповідачів у справі; 2) коректне формулювання позовних вимог [103].

В даному випадку показовою є справа, що стосується доменного імені leroym Merlin.kiev.ua (Рішення Господарського суду міста Києва у справі № 20/68 від 15.09.10 року). Компанія ГРУП АДЕО (GROUPE ADEO) звернулася до суду з позовом про припинення порушення прав власника міжнародної реєстрації знака для товарів і послуг «LEROY MERLIN». Відповідачами у даній справі виступав реєстратор доменного імені ТОВ «Інтернет Інвест» і адміністратор адресного простору мережі Інтернет у домені .UA ТОВ «Хостмастер». Однією з позовних вимог позивача було «визнати використання знака для товарів і послуг LEROY-MERLIN з боку реєстратора (ТОВ «Інтернет Інвест») при реєстрації домену leroym Merlin.kiev.ua неправомірним і таким, що порушує права позивача...». Таким чином, вимога припинити порушення була пред'явлена до Реєстратора доменного імені. У свою чергу суд вказав, що Реєстратор не здійснює використання знаків позивача (ГРУП АДЕО), а лише «надає реєстранту послуги, необхідні для технічного забезпечення делегування і функціонування доменного імені», а належним відповідачем в даному випадку має бути Реєстрант доменного імені. Відповідно всі інші позовні вимоги задоволені не були. Апеляційним судом відповідне рішення залишено без змін, а апеляційну скаргу позивача – без задоволення.

Таким чином, як відмічає А. Ляшенко, відповідачем у разі порушення прав на доменне ім'я є виключно Реєстрант доменного імені, тобто особа, яка звернулася до реєстратора за наданням відповідної послуги. Реєстратор, у свою чергу, лише надає відповідну технічну можливість та не здійснює використання знака [102].

Однак більш проблематичною є практика вибору відповідачів при застосуванні інших способів захисту (скасування делегування, здійснення передачі прав (делегування) доменного імені, а також припинення технічного обслуговування домену).

Наприклад, найбільш відомою українською судовою доменною справою є справа відносно доменного імені google.ua. Рішенням суду першої інстанції були задоволені вимоги Google Inc. до ТОВ «Хостмастер» про скасування делегування доменного імені, однак після перегляду рішення в касаційному порядку справу було направлено на новий розгляд в частині позовних вимог до ТОВ «Хостмастер» (про скасування делегування доменного імені). При здійсненні нового розгляду Господарським судом міста Києва (рішення від 30.11.2010 року) суд вказав на те, що Правила домену .UA, на які посилався позивач, аргументуючи свої позовні вимоги «є додатком до договорів, які укладаються адміністратором домену .UA і конкретизують права та обов'язки сторін таких договорів», а також зазначив наступне: «Правила домену .UA як додаток до договору, є обов'язковими до застосування сторонами відповідних договірних відносин і не розповсюджують свою дію на осіб, які не є сторонами договору, відповідно, не породжують для них певні права та обов'язки». Таким чином, суд вказав, що відповідна норма Правил (про припинення делегування доменного імені за рішенням суду) не може бути застосована. Таку ж позицію суд продемонстрував у суперечці щодо доменного імені fujikura.com.ua [103].

Підсумовуючи вищесказане, слід вказати, що практика українських судів у вирішенні доменних спорів, на жаль, позбавлена чіткості, стабільності, однозначності, а позиції з одних і тих же питань змінюються від суду до суду, від інстанції до інстанції. Ми зупинилися на найбільш проблемних питаннях, що виникають при вирішенні доменних спорів. Звичайно, відсутність належного законодавчого регулювання, а також необізнаність суддів та інших учасників процесу в технічних аспектах, делегування і функціонування доменних імен утруднює ефективне

розв'язання доменних спорів. Національні суди, особливо суди першої інстанції, найчастіше здійснюють саме помилки факту, оскільки не мають необхідних спеціальних технічних знань, які необхідні в цій сфері. Таким чином, при розгляді доменних спорів слід залучати відповідних фахівців у галузі інформаційних технологій.

Виходячи з практики доменних спорів на сьогодні, А. Ляшенко зазначила найважливіше, що «в справах, які стосуються захисту прав на засоби індивідуалізації, варто звертати увагу на: 1) наявність прав на знак для товарів (якщо торгова марка визнана в Україні добре відомої або надто популярною, це значно допоможе в захисті прав); 2) суди вкрай обережно ставляться до вимог здійснити певні дії з доменним ім'ям (скасування делегування, делегування), причиною чого може бути недержавне регулювання відповідних відносин і відсутність нормативно-правових актів, що вказують на обов'язок реєстратора (адміністратора) вчинити відповідні дії; 3) у позовах, які стосуються доменних імен варто коректно формулювати позовні вимоги і правильно вибирати відповідачів [103].

На прикладі Інтернет-банкінгу та реклами в мережі Інтернет (Інтернет реклама) розглянемо наступну групу Інтернет-послуг – послуги, опосередковані мережею Інтернет.

Як ми вже зазначали сюди належать послуги, які надаються та/або здійснюються за опосередкуванням мережі Інтернет. Саме тут Інтернет виступає лише способом укладання чи виконання зобов'язань, але ці зобов'язання можуть існувати самостійно. По суті, за допомогою мережі Інтернет може бути виконане будь-яке зобов'язання по передачі інформації, крім випадків, коли в договорі передбачені інші способи її надання. Наприклад, реклама на сайтах або в електронних виданнях, розповсюджених через мережу Інтернет.

Що стосується реклами в мережі Інтернет, то її величезна кількість, яка спливає у вигляді оголошень, банерів, роликів, заважає пошуку та дратує більшість користувачів. Зважаючи на що і стало актуальним питання пошуку

методів її блокування за допомогою різних плагінів (від англ. «plug-in» – підключати) – це додаток, незалежно скомпільований програмний модуль, що динамічно підключається до основної програми, призначений для розширення або використання її можливостей) та скриптів (від англ. «script» – це програма, яка автоматизує деяке завдання, яке без сценарію користувач робив би вручну, використовуючи інтерфейс програми).

На сьогоднішній день найбільш популярною програмою є Adblock Plus – розширення для браузерів та іншого програмного забезпечення, що дозволяє блокувати завантаження і показ різних елементів сторінки: надмірно настирливих або неприємних рекламних банерів, вікон, які спливають та інших об'єктів, які перешкоджають використанню сайту [216].

Суд Кельна у вересні 2015 року відхилив позов українського медіа холдингу Axel Springer (одного з найбільших медіа концернів, що випускає понад 150 найменувань газет і журналів у більш ніж 32 країнах світу) проти проекту Adblock Plus, про що повідомляється в прес-релізі останнього. Видавничий дім вимагав заборонити будь-які інструменти блокування реклами: обурення холдингу викликав, зокрема, маніфест Adblock про прийнятну рекламу.

Цей прецедент – п'ятий за рахунком, коли суди ФРН стають на захист проекту: рішення на його користь прийняв у квітня 2015 року суд Гамбурга (в ролі позивачів виступили місцеві агентства Handelsblatt, Zeit Online), в травні цього ж року сторону Adblock прийняв і Мюнхенський суд (позивачі – телекомунікаційні компанії ProSiebenSat1, RTL [216].

Станом на сьогодні програму Adblock Plus (встановили більше ніж 350 млн. Інтернет-користувачів – цифра, що порівнянна з населенням США. Adblock Plus найбільш популярний у Франції, Німеччині, Польщі та Росії. Україна замикає десятку країн з найбільшою кількістю користувачів – у країні даною програмою користується 1,5 млн. осіб або близько 9% від усіх Інтернет-користувачів країни.

Механізм блокування працює наступним чином. Зазвичай рекламу досить просто обчислити – велика частина банерів підвантажуються зі схожих один на одного сховищ. Тому, блокування реклами на YouTube, в Facebook та інших відомих ресурсах не представляє особливих труднощів. Набагато складніше визначити, що є рекламою, а що ні, в цьому допомагають користувачі і сторонні розробники, які створюють списки фільтрів і зведення правил. Саме в них і містяться «інструкції» для розширення про те, що потрібно, а що не потрібно блокувати.

Також складно блокувати банери, які заточені під те, щоб обходити фільтри. Частина сайтів навчилася визначати користувачів з встановленим розширенням Adblock Plus і показує їм спеціальні банери, котрі не блокуються фільтрами. Втім, Бен Вільямс – операційний директор Adblock Plus, не вважає це хорошою ідеєю, якщо людина вже одного разу відмовилася від реклами, то подібна нав'язливість явно не зробить її ближче до рекламодавця чи бренду [Як працює блокування Інтернет-реклами: інтерв'ю з операційним директором Adblock Plus Беном Вільямсом: <http://ain.ua/2015/03/17/568803>].

У Франції Апеляційний суд своїм рішенням від 31 березня 2000 р. (Cour d'appelle de Rennes, 1st chamber B, 31.03.2000, SA cooperative compagnie financiere du credit mutuel de Bretagne v. Association Federation logement consommation et environnement d'ille et Vilaine) підтвердив, що з точки зору загального права Інтернет являє собою інший сектор інформаційного простору, що вимагає власного правового регулювання. Сутність справи полягала у тому, що банк виставив на своєму сайті пропозицію щодо банківського кредиту, яке було доповнено фінансовими прикладами та рекламою кредитних карток. Асоціація споживачів почала вимагати усунення цих сторінок, бо вони суперечили Кодексу споживача. Ст. L 311-4 цього Кодексу вимагає, щоб банк вказував у рекламі своє найменування, мету і тривалість даної операції, загальну вартість, у деяких випадках місячний та річний процент. На веб-сторінці не всі ці дані були присутні.

Банк вважав, що данні веб-сайту не можна розглядати як рекламу, бо вони не мають на меті сприяти наданню банківських послуг. Але суд вирішив, що сайт можна розглядати як носій реклами, навіть якщо для доступу на нього вимагається реєстрація. Тобто рекламне повідомлення визначається за змістом, а не за формою подачі. Таким чином, заклик до купівлі кредитних карток явно був рекламним повідомленням [61, с. 24].

Як вже зазначалося, також до даної групи Інтернет-послуг відноситься Інтернет-банкінг. Перевагами роботи системи Інтернет-банкінгу є те що вона виконує операції в режимі онлайн, працює цілодобово без перерв і вихідних, доступна з будь-якого комп'ютера, підключеного до мережі Інтернет у будь-якій точці світу, не потребує спеціального програмного забезпечення, лише наявність будь-якого web-браузера, має максимально спрощену процедуру попередньої реєстрації (підключення) та часто безкоштовну довідку (в основному якщо дзвінки виконуються зі стаціонарних телефонів у межах України), має механізм взаємної аутентифікації банку і клієнта, забезпечує захист операцій клієнта за рахунок застосування паролів, які зберігаються у системі в зашифрованому варіанті, виконує постійний контроль цілісності і достовірності переданої інформації, використовує механізм Електронного цифрового підпису (ЕЦП) клієнта під усіма фінансовими документами, забезпечує зворотний зв'язок для висловлення побажань з приводу роботи системи Інтернет-банкінгу [58, с. 226].

Проте існує ряд причин, які гальмують розвиток Інтернет-банкінгу в Україні і не дозволяють банкам відмовитися від обслуговування клієнтів через свої відділення. Однією з них є ризик шахрайства, саме тому багато банків не надають послуги здійснення платежів у онлайн режимі, незважаючи на істотне зростання рівня захисту банківських мереж останнім часом [53, с. 212].

Про це свідчить значна судова практика, яка склалася з приводу використання Інтернет-банкінгу. Наприклад, 28 жовтня 2014 року позивач, звернувся до Київського районного суду м. Полтави з позовом про

повернення грошових коштів. Посилався на те, що він 18 листопада 2004 року уклав з ПАТ КБ «ПриватБанк» договір на відкриття карткового рахунку та обслуговування розрахункової картки, вказаний договір укладений на необмежений період часу. 27.10.2011 року він, бажаючи скористатися послугою Інтернет-банкінгу «Приват-24», ввів свій логін та пароль на сайті «Приват-24», після чого через кілька хвилин отримав на мобільний телефон динамічний пароль для входу в систему і ввів його на даному сайті. Проте замість того, щоб зайти на сторінку, він отримав повідомлення, що пароль введений не вірно. Через 10-15 хвилин він знову ввів свій логін та пароль і отримав нове повідомлення такого змісту: «В системе проходят технические работы. Если вы не совершали транзакции в сторону адресата, то отмените платеж кодом о подтверждении операции, полученный в смс. После этого вы можете осуществить вход повторно», після чого прийшло нове смс-повідомлення з паролем, який він ввів на сайті і, не заходячи на свою сторінку в «Приват-24» та не здійснюючи жодної транзакції з грошовими коштами, вийшов з Інтернету. Пізніше того ж дня йому надійшло смс-повідомлення на мобільний телефон від ПАТ КБ «ПриватБанк» про те, що з його кредитної картки проведена оплата товарів/послуг на суму 9 444 грн. 36 коп., яку він не проводив, а також списана комісія в розмірі 3% - 283 грн. 33 коп. за проведений платіж. Платіж здійснений через Інтернет-банкінг «Приват-24». На підставі відповідних норм чинного законодавства та умов договору він, дізнавшись про несанкціоноване списання грошових коштів з його рахунку, негайно, того ж дня він звернувся з письмовою заявою до служби безпеки ПАТ КБ «ПриватБанк» з проханням розібратися у ситуації та повернути безпідставно перераховані кошти з його кредитної картки. Проте йому в усній формі повідомили, що кошти заблоковані на транзитному рахунку ПАТ КБ «ПриватБанку» і будуть повернуті йому після завершення розслідування. Жодної письмової відповіді щодо безпідставного списання коштів йому не надано, а кошти так і не повернуто. Через декілька днів він знову звернувся з письмовою заявою до керівництва ПГРУ (Полтавське

головне регіональне управління) ПАТ КБ «ПриватБанк» з вимогою розібратися в даній ситуації та повернути йому кошти, проте жодних пояснень від відповідача він так і не отримав. Потім він звернувся з письмовою заявою до керівника відділення «Центральний офіс» ПГРУ ПАТ КБ «ПриватБанк» з аналогічним проханням, відповідь надана не була. Пізніше він знову звернувся з письмовою заявою до Голови правління ПАТ КБ «ПриватБанк», на яку йому надійшла відповідь, про те, що службою безпеки Головного офісу ПАТ КБ «ПриватБанк» проводиться службове розслідування по вказаній справі. З часом надійшов новий лист, в якому повідомлялось, що ПАТ КБ «ПриватБанк» рекомендує звернутися до правоохоронних органів. Просив, стягнути з ПАТ КБ «ПриватБанк» в особі філії «Полтавського головного регіонального управління «ПАТ КБ «ПриватБанк» на його користь грошову суму в розмірі 9 727 грн. 69 коп.

У судовому засіданні позивач підтримав позовні вимоги, просив їх задовольнити з підстав, що зазначені у позовній заяві.

Представник відповідача, ПАТ КБ «ПриватБанк» Шокало Т.В., позовні вимоги не визнала. Пояснила, що позивач не надав до суду доказів того, що йому завдана майнова шкода взагалі, та в разі її наявності, саме діями ПАТ КБ «ПриватБанк». Як вбачається з виписки по кредитному договору позивач постійно користувався кредитом шляхом використання кредитної картки. Дія кредитного договору, укладеного між банком та позивачем, не припинена та не визнана судом недійсною, тому згідно із законом такий правочин є правомірним та підлягає виконанню. Відповідач просила відмовити у задоволенні позовних вимог за безпідставністю.

Заслухавши сторони, дослідивши матеріали справи суд приходить до наступних висновків.

Із повідомлення ПАТ КБ «ПриватБанк» на виконання ухвали суду від 17 листопада 2014 року про витребування документів вбачається, що 27 жовтня 2011 року було поповнення номерів лікпей (від англ. LiqPay – відкритий web-інтерфейс, електронний гаманець, який дозволяє приймати

платежі і переводити гроші за допомогою мобільного телефону, Інтернету і платіжних карт у всьому світі) на суму 4 678.31 грн. та на суму 4765.56 грн. через Приват 24. За даними Єдиної клієнтської бази немає інформації по ПІБ отримувачів, так як перекази можуть отримувати не тільки клієнти ПАТ КБ «Приватбанк».

Отже встановити куди саме та кому саме були зняті та перераховані кошти із карточки позивача не представляється можливим. Позивач, всупереч вимог ч.1 ст. 60 ЦПК України, не надав суду жодного доказу, який би підтверджував, ту обставину, що кошти із його рахунку були списані не ним особисто, а з ініціативи банку, що ці кошти присвоєні відповідачем. Тому Суд вирішив у задоволенні позовних вимог позивача відмовити [49].

В Україні вже склалася значна судова практика з вирішення спорів щодо тих або інших Інтернет-послуг. Трапляється таке, що в одній справі можуть бути задіяні дві різні Інтернет-послуги одночасно. Так, наприклад, позов державного концерну спиртової та лікеро-горілчаної промисловості (концерну «Укрспирт»), м. Київ (далі – концерн «Укрспирт») проти дочірнього підприємства «Національний Інтернет Провайдер Н.І.П.», м. Київ (далі – ДП «Національний Інтернет Провайдер Н.І.П.») про припинення порушення прав власника свідоцтва. В даному випадку концерн «Укрспирт» звернувся до господарського суду міста Києва з позовом про зобов'язання відповідача (Інтернет-провайдера) припинити використання знака для товарів і послуг «Укрспирт» в доменному імені та анулювати реєстрацію домену «ukrspirt.kiev.ua».

В ході розгляду спору позивач неодноразово доповнював та уточнював позовні вимоги, в зв'язку з чим остаточним колом позовних вимог є: визнання неправомірним використання відповідачем знака для товарів і послуг «Укрспирт» та зобов'язання ДП «Національний Інтернет Провайдер Н.І.П.» припинити використання спірного торговельного знака в доменних іменах та анулювати реєстрацію доменів «ukrspirt.kiev.ua», «ukrspirt.com.ua», «ukrspirt.org.ua».

Рішенням господарського суду міста Києва від 12.07.2005 позов задоволено частково: відповідача зобов'язано припинити використання торговельних марок, що охороняються за свідоцтвами на знак для товарів і послуг № 46661 та № 22687, та скасувати реєстрацію доменного імені «ukrspirt.kiev.ua»; в іншій частині позов залишено без розгляду на підставі пункту 5 частини першої статті 81 Господарського процесуального кодексу України (далі –ГПК України). Зазначене рішення з посиланням на приписи статей 1, 16, 20 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», статей 1, 56 Закону України «Про телекомунікації» мотивовано неправомірним використанням відповідачем спірного об'єкта інтелектуальної власності шляхом реєстрації доменного імені «ukrspirt.kiev.ua» із застосування названого знака для товарів і послуг, у той час коли позивачем не доведено належними засобами доказування факт схожості до ступеня змішування торговельних знаків «Укрспирт» та «Ukrspirt» з доменними іменами «ukrspirt.com.ua» та «ukrspirt.org.ua».

У касаційній скарзі до Вищого господарського суду України ДП «Національний Інтернет Провайдер Н.І.П.» просить скасувати рішення місцевого господарського суду з даного спору та відмовити у задоволенні позову, посилаючись на порушення судом норм матеріального права. Зокрема, в обґрунтування касаційних вимог скаржник зазначає, що ДП «Національний Інтернет Провайдер Н.І.П.» лише здійснює оперативне управління сайтом та не є реєстрантом спірних доменних імен, тобто не здійснює використання зазначених знаків для товарів і послуг у власних інтересах, а тому не може виступати належним відповідачем у даній справі. До того ж, як зазначає скаржник, спірні доменні імена було зареєстровано до моменту реєстрації торговельних марок «Укрспирт» та «Ukrspirt», що виключає протиправність реєстрації цих імен. Відзив на касаційну скаргу не надходив.

Перевіривши на підставі встановлених місцевим господарським судом обставин справи, правильність застосування ним норм матеріального і

процесуального права, заслухавши пояснення представників відповідача, Вищий господарський суд України дійшов висновку про необхідність скасування оскаржуваного рішення з даного спору з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції з огляду на таке.

Судом першої інстанції у справі встановлено, що: 1) концерн «Укрспирт» є власником свідоцтв на знак для товарів і послуг № 22687, об'єктом якого є словесне позначення «Укрспирт», для товарів і послуг 1, 16, 21, 30, 33, 35, 36 та 42 класів Міжнародної класифікації товарів і послуг (дата подання заявки – 14.12.1998; дата публікації відомостей про видачу свідоцтва – 15.01.2002), та № 46661, об'єктом якого є словесне позначення «Ukrspirt» для товарів і послуг 1, 16, 21, 30, 33, 35, 36 та 42 класів Міжнародної класифікації товарів і послуг (дата подання заявки – 08.04.2004; дата публікації відомостей про видачу свідоцтва – 17.01.2005); 2) 06.10.2000 ДП «Національний Інтернет Провайдер Н.І.П.» було зареєстровано доменне ім'я «ukrspirt.kiev.ua», що за ієрархічною системою будови доменних імен відноситься до доменів третього рівня домену .UA; 3) висновком експертизи об'єктів інтелектуальної власності з даної справи від 08.04.2005 № 3413 підтверджується, що позначення, яким надано правову охорону за свідоцтвами на знаки для товарів і послуг №22687 та № 46661, є тотожними з розрізняльною частиною доменного імені «ukrspirt.kiev.ua», в зв'язку з чим спірні торговельні марки та назване доменне ім'я є подібними до ступеня змішування; 4) відсутність експертного висновку щодо співвідношення знаків для товарів і послуг «Укрспирт» та «Ukrspirt» з доменними іменами «ukrspirt.com.ua» та «ukrspirt.org.ua» унеможливорює вирішення питання щодо наявності порушення прав позивача у реєстрації цих доменних імен.

Причиною спору з даної справи стало питання наявності порушення виключних майнових прав концерну «Укрспирт» на спірні знаки для товарів і послуг у реєстрації відповідачем доменних імен із застосуванням таких знаків.

Відповідно до приписів частини 5 статті 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» свідоцтво надає його власнику виключне право забороняти іншим особам використовувати без його згоди, якщо інше не передбачено цим Законом: 1) зареєстрований знак стосовно наведених у свідоцтві товарів і послуг; 2) зареєстрований знак стосовно товарів і послуг, споріднених з наведеними у свідоцтві, якщо внаслідок такого використання можна ввести в оману щодо особи, яка виробляє товари чи надає послуги; 3) позначення, схоже із зареєстрованим знаком, стосовно наведених у свідоцтві товарів і послуг, якщо внаслідок такого використання ці позначення і знак можна сплутати; 4) позначення, схоже із зареєстрованим знаком, стосовно товарів і послуг, споріднених з наведеними у свідоцтві, якщо внаслідок такого використання можна ввести в оману щодо особи, яка виробляє товари чи надає послуги, або ці позначення і знак можна сплутати.

Згідно ж з частиною четвертою названої статті використанням знака визнається, зокрема, застосування його в діловій документації чи в рекламі та в мережі Інтернет, у тому числі в доменних іменах.

Приймаючи рішення про часткове задоволення позову, господарський суд виходив з того, що відповідач здійснює несанкціоноване використання спірних торговельних знаків шляхом реєстрації доменного імені з їх застосуванням. Однак такий висновок зроблено судом першої інстанції за неповно встановлених обставин справи, що входять до предмету доказування.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про телекомунікації» домен – це частина ієрархічного адресного простору мережі Інтернет, яка має унікальну назву, що її ідентифікує, обслуговується групою серверів доменних імен та централізовано адмініструється, а домен .UA –це домен верхнього рівня ієрархічного адресного простору мережі Інтернет. Згідно з частиною 2 статті 56 названого Закону адміністрування адресного простору українського сегмента мережі Інтернет здійснюється уповноваженою організацією для: 1) створення реєстру доменних назв і адрес мережі

українського сегмента мережі Інтернет; 2) створення реєстру доменних назв у домені.UA; 3) створення та підтримки автоматизованої системи реєстрації та обліку доменних назв і адрес українського сегмента мережі Інтернет; 4) забезпечення унікальності, формування та підтримки простору доменних назв другого рівня в домені.UA; 5) створення умов для використання адресного простору українського сегмента мережі Інтернет на принципах рівного доступу, оптимального використання, захисту прав споживачів послуг Інтернет та вільної конкуренції.

Аналіз наведених законодавчих приписів дає підстави для висновку про те, що оскільки діяльність з адміністрування доменних імен передбачає здійснення реєстраційних функцій та забезпечення умов доступу абонентів до відповідних телекомунікаційних послуг, особа, яка здійснює лише делегування та адміністрування доменних назв, не є фактичним користувачем делегованих доменних імен. Адже реєстрація домену є, по суті, внесенням обумовленої інформації до реєстраційної бази даних, а не власне використанням такого домену, як помилково зазначено місцевим господарським судом. Таким чином, для правильного вирішення даного спору необхідно встановити безпосереднього держателя спірних доменних імен, тобто особу, в інтересах якої було зареєстровано доменні імена із застосуванням спірних знаків для товарів і послуг.

Так, в матеріалах справи містяться документи, зокрема – листи об'єднання «Український мережевий інформаційний центр» від 06.07.2005 № 13/05, (т. 2, а.с. 8-9) та товариства з обмеженою відповідальністю «ДіМедіа» від 29.04.2004 № 011/04 (т. 2, а.с. 71-76), які містять дані про реєстранта спірних доменних імен (тобто особу, що здійснює використання та розпорядження доменними іменами).

Проте місцевий господарський суд відповідні докази не оцінив та не дослідив обставини, пов'язані з повноваженнями Володимира Поросюка (особи, зазначеної як реєстрант спірних доменних імен), а саме: в яких правовідносинах перебував Володимир Поросюк з ДП «Національний

Інтернет Провайдер Н.І.П.» на момент реєстрації зазначених доменних імен, чи діяв він як уповноважена особа від імені та в інтересах відповідача або як окремий суб'єкт ринку телекомунікацій.

Крім того, господарський суд взагалі не дослідив експертний висновок об'єктів інтелектуальної власності від 11.08.2005 №3414 з додаткових питань, які було роз'яснено експертом на виконання ухвали суду від 14.04.2004.

Таким чином, судом першої інстанції було порушено визначені статтею 43 ГПК України правила оцінки доказів у встановленні фактичних даних. Касаційна ж інстанція відповідно до частини 2 статті 1117 ГПК України не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові господарського суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати нові докази або додатково перевіряти докази.

Також не можна визнати обґрунтованим посилення господарського суду на відсутність експертизи з питань співвідношення знаків для товарів і послуг «Укрспирт» та «Ukrspirt» з доменними іменами «ukrspirt.com.ua» та «ukrspirt.org.ua» як мотив залишення без розгляду в цій частині позовних вимог. Адже чинним господарським процесуальним законодавством України передбачено право господарського суду призначити експертизу, в тому числі додаткову або повторну експертизу, на будь-якій стадії судового процесу для роз'яснення питань, що виникають при вирішенні спору і потребують спеціальних знань.

З огляду на викладене оскаржуване судове рішення у справі підлягає скасуванню, а справа – передачі на новий розгляд до суду першої інстанції.

У новому розгляді справи суду першої інстанції слід встановити зазначені у цій постанові обставини, за необхідності вирішивши питання про призначення судової експертизи, надати доводам сторін і поданим ними доказам належну правову оцінку та вирішити спір згідно з вимогами закону.

Отже, Вищий господарський суд України постановив касаційну скаргу ДП «Національний Інтернет Провайдер Н.І.П.» задовольнити, рішення господарського суду міста Києва від 12.07.2005 зі справи № 21/71 скасувати та справу передати на новий розгляд до господарського суду міста Києва [136].

Отже, дослідивши судову практику у вирішенні спорів, пов'язаних з Інтернет-послугами, можемо сказати, що рішення за даними справам бувають досить протилежними, що обумовлює необхідність у законодавчому закріпленні окремих положень щодо усіх відомих на даний момент Інтернет-послуг, та подальшому моніторингу виникнення нових.

Висновки до розділу 3

1. В розділі розглядається проблема юрисдикції Інтернет-відносин, яка потребує особливої уваги в процесі регулювання мережі Інтернет. Кількість конфліктів, суперечок, пов'язаних з Інтернетом, постійно зростає. Можливі шляхи вирішення проблеми юрисдикції використання мережі Інтернет: 1) міжнародні договори, що визначають статус міжнародного інформаційного простору і фіксують відповідні колізійні норми використання законодавства різних держав; 2) модернізація міжнародного приватного права; 3) уніфікація національних законів; 4) використання арбітражу; 5) використання технічних можливостей для ідентифікації особи і місця розташування користувачів мережі Інтернет.

У зв'язку з великою кількістю спорів щодо надання та отримання Інтернет-послуг зазначено, що можливими шляхами вирішення проблеми юрисдикції використання мережі Інтернет для надання послуг є: а) впровадження інституту електронного арбітражу (онлайн-врегулювання спорів (ODR)), до якого він належить; б) використання технічних можливостей для ідентифікації особи і місця розташування користувачів

мережі Інтернет. Проміжним способом як превентивним заходом врегулювання даної категорії спорів можна вважати договірне регулювання шляхом включення умов про арбітраж та способи ідентифікації осіб та місця розташування користувачів мережі Інтернет до договору про надання Інтернет-послуг.

Наголошується на необхідності вироблення пропозицій щодо можливостей подолання проблем поширенням кіберсквотінгу та темпів його розповсюдження.

2. Стверджується, що всі види Інтернет-послуг так чи інакше пов'язані з Інтернет-провайдерами. З цього випливає необхідність встановлення їх відповідальності на законодавчому рівні. Проблема відповідальності провайдерів це актуальне питання державної політики з використання мережі Інтернет. Залежно від того, як буде визначена і регламентована роль провайдерів в мережі Інтернет, можливі різні шляхи розвитку і самої мережі Інтернет, і послуг, що надаються з її використанням.

3. Для визначення поняття «спосіб захисту» перспективним є використання терміну «сукупність заходів цивільно-правового примусу». По-перше, це дозволяє об'єднати у категорії «спосіб захисту» дві групи заходів цивільно правового примусу: заходи захисту та заходи відповідальності, та, по-друге, даний термін вказує на зв'язок категорій «спосіб захисту» та «цивільно-правовий примус». Таким чином, «цивільно-правовий спосіб захисту прав на Інтернет-послуги» доцільно розглядати як сукупність заходів цивільно-правового примусу, спрямованих на поновлення правомочностей осіб, які бажають отримати Інтернет-послуги в тому обсязі, у якому вони встановлені законодавством, усунення спірності правовідносин між суб'єктами при наданні та отриманні Інтернет-послуг, а також на відшкодування суб'єктам правовідносин з надання Інтернет-послуг шкоди (в тому числі моральної), завданої протиправною поведінкою інших суб'єктів правовідносин з надання Інтернет-послуг.

Викладені способи захисту прав на Інтернет-послуги не вичерпують проблематику окресленого дослідження, але дозволяє зробити висновок про те, що теорія цивільного права пропонує вже сьогодні ефективні спеціальні цивільно-правові способи захисту інформаційних прав, передусім у сфері Інтернет, інформаційної творчої діяльності, доменних імен, особистих немайнових прав на інформацію тощо.

4. Способи захисту цивільних прав та інтересів сторін на Інтернет-послуги можна розглядати як такі, що а) поширюються на всі Інтернет-послуги, незалежно від того, до якої із виділених груп вони належать і як такі, що є б) спеціальними для певної групи виділених Інтернет-послуг. З метою захисту прав та інтересів сторін договору про надання Інтернет-послуг поряд із загальними способами захисту цивільних прав застосовуються специфічні: а) визнання недійсним свідоцтва про реєстрацію доменних імен; б) обмеження доступу до контенту (блокування пошуку).

Отже, захист прав на Інтернет-послуги здійснюється згідно з положеннями гл. 3 ЦК України, загальними способами, перерахованими у ст. 16 ЦК України, а також спеціальними способами, встановленими окремими законами. Також, суд може захистити право на Інтернет-послуги й іншими способами, які можуть бути встановлені договором або законом. Виявлення та подальший аналіз таких можливостей дадуть змогу розвивати доктринальні положення у цій сфері, удосконалювати законодавчу базу і збагачувати практику суду. Проведений аналіз нормативно-правової бази та юридичної літератури дає підстави стверджувати, що існує необхідність в додатковому коментуванні відповідного законодавства в контексті цивільно-правового захисту прав на Інтернет-послуги, а з іншого боку – в розробці і прийнятті спеціального законодавства, що регулює цю сферу.

5. Вирішення спорів, пов'язаних з Інтернет-послугами, вимагає спеціальних знань у сфері інформаційних технологій, що викликає найбільшу складність як у учасників спору, так і у посередників, які намагаються його врегулювати. В Україні судова практика з розгляду справ

щодо надання та отримання Інтернет-послуг все ще не надто поширена, проте з кожним роком спостерігається динаміка в бік її збільшення. Пропонується розгляд даної категорії спорів передати на вирішення з метою задоволення інтересів обох сторін спору третейським судам, до складу яких можуть входити третейські судді з відповідними технічними знаннями.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено комплексне дослідження Інтернет-послуг як об'єкта цивільно-правових відносин, узагальнено теоретичні проблеми, що стали предметом вивчення, та запропоновано шляхи їх вирішення. Особливості концептуального підходу, який було реалізовано в роботі, полягають у тому, що три групи Інтернет-послуг (послуги доступу до мережі Інтернет, послуги в мережі Інтернет, послуги, опосередковані мережею Інтернет), які виділено в результаті дослідження, послідовно проаналізовано в контексті: змісту правовідносин, які виникають внаслідок надання Інтернет-послуг; суб'єктів правовідносин з надання та отримання Інтернет-послуг; цивільно-правової відповідальності сторін за порушення права на Інтернет-послуги; цивільно-правових способів захисту прав на Інтернет-послуги; порівняльного аналізу вітчизняної та зарубіжної судової практики, яка склалася з приводу вирішення спорів щодо надання та отримання Інтернет-послуг, що формує цілісне бачення Інтернет-послуг як об'єкта цивільно-правових відносин.

На підставі проведеного дослідження зроблено такі висновки і пропозиції, спрямовані на досягнення поставленої мети:

1. Погляди на вчення про послуги можна умовно розділити на три групи: перша група дослідників виходить з того, що сутність послуги визначається через діяльність; друга група асоціює послугу з результатом діяльності; третя група спеціалістів визначає послугу через нерозривне поєднання діяльності та її результату. Висловлено думку про доцільність визначення поняття «послуга», що ґрунтується на єдності діяльності та результату, та необхідність включити до Цивільного Кодексу України, який відносить послугу до об'єктів цивільного права, але її визначення не містить.

2. Запропоновано юридико-правове визначення поняття Інтернет-послуги як об'єкта цивільно-правових відносин, що виражається у правомірній дії або діяльності виконавців з надання доступу до мережі Інтернет, електронної пошти, послуги хостингу, реєстрації доменних імен

тощо для задоволення потреб учасників цивільних правовідносин, які можуть здійснюватись із застосуванням технічних пристроїв.

3. Інтернет-послуги систематизовано за трьома групи: послуги доступу до мережі Інтернет (Інтернет-провайдинг); послуги в мережі Інтернет (реєстрація доменних імен, хостинг тощо); послуги, опосередковані мережею Інтернет (дистанційне навчання, Інтернет-банкінг, реклама, розміщення контенту тощо). Запропонований поділ наводиться з урахуванням кінцевого результату, який досягається внаслідок надання Інтернет-послуги (доступ до мережі, місце виконання зобов'язання (послуги), Інтернет – як інструмент для надання інших послуг).

4. Визначення Інтернету не має обмежуватись виключно його технічними характеристиками, а повинно доповнюватись соціально-правовими ознаками, що дасть можливість застосовувати при його аналізі юридичну термінологію, а отже, включати до існуючих юридичних конструкцій, застосовувати у юридичній теорії та практиці. Зроблено висновок, що правові відносини породжує не Інтернет як комп'ютерна мережа, а безпосередньо суб'єкти, які тим чи іншим способом пов'язані з цією мережею. На законодавчому рівні доцільно закріпити особисте немайнове право фізичних осіб на доступ до мережі Інтернет як середовища вчинення юридичних фактів, адаптувавши його до міжнародних положень.

5. Значна кількість наявних юридично-правових норм може бути успішно застосована до віртуального простору реалізації Інтернет-послуг. Разом із тим виникає необхідність встановлення спеціальних правил, які б враховували особливості різних видів Інтернет-послуг, створення норм міжнародного та національного законодавства, спрямованих на їх ефективне регулювання.

6. З метою консолідації зусиль усіх заінтересованих сторін у розвитку мережі Інтернет в Україні, на підставі Закону України «Про телекомунікації» та узагальнення багаторічного практичного досвіду найбільших українських Інтернет-провайдерів, контент-провайдерів та інших видається можливим

упровадження «Правил функціонування Інтернету», одним із вірогідних розробників яких може виступити Інтернет Асоціація України (ІнАУ).

7. У зв'язку з великою кількістю спорів щодо надання та отримання Інтернет-послуг нагальною постає проблема юрисдикції використання мережі Інтернет для надання послуг, вирішення якої пропонується через: а) впровадження інституту електронного арбітражу (онлайн-врегулювання спорів (ODR)), до якого він належить; б) використання технічних можливостей для ідентифікації особи і місця розташування користувачів мережі Інтернет. Проміжним способом як превентивним заходом врегулювання даної категорії спорів можна визначити договірне регулювання шляхом включення умов про арбітраж та способи ідентифікації осіб є місця розташування користувачів мережі Інтернет до договору про надання Інтернет-послуг.

8. Необхідно встановити на законодавчому рівні цивільно-правову відповідальність Інтернет-провайдерів за винні дії адміністратора сайта, внаслідок яких були порушені авторські та суміжні права, моральні засади суспільства, а також за поширення ним інформації, що містить заклик до повалення політичного режиму, посягання на територіальну цілісність і недоторканність країни, розпалювання міжнаціональної ворожнечі тощо.

9. Для визначення змісту поняття «спосіб захисту» перспективним є використання терміна «сукупність заходів цивільно-правового примусу»: по-перше, це дозволяє об'єднати у категорії «спосіб захисту» дві групи заходів цивільно-правового примусу: заходи захисту та заходи відповідальності; по-друге, даний термін вказує на зв'язок категорій «спосіб захисту» та «цивільно-правовий примус».

10. Способи захисту цивільних прав сторін на Інтернет-послуги розглядаються як ті, що: а) поширюються на всі групи Інтернет-послуг (юрисдикційні та неюрисдикційні способи); б) є спеціальними для певної групи виділених Інтернет-послуг (призупинення надання послуг, визнання недійсним свідоцтва про реєстрацію доменного імені, обмеження доступу до

контенту тощо). Стверджується, що існує потреба в розробці і прийнятті спеціального законодавства, що регулює цивільно-правовий захист прав на Інтернет-послуги.

11. Вирішення спорів, пов'язаних з Інтернет-послугами, вимагає спеціальних знань у сфері інформаційних технологій, що викликає найбільшу складність як у учасників спору, так і у посередників, які намагаються його врегулювати. В Україні судова практика з розгляду справ щодо надання та отримання Інтернет-послуг все ще не надто поширена, проте з кожним роком спостерігається динаміка в бік її збільшення. Пропонується розгляд даної категорії спорів передати на вирішення з метою задоволення інтересів обох сторін спору третейським судам, до складу яких можуть входити третейські судді з відповідними технічними знаннями.

12. Доповнити ч. 3. ст. 532 ЦК України і викласти у такій редакції положення про місце виконання зобов'язання: «місцем виконання зобов'язань, що виконуються через мережу Інтернет, є певна ділянка мережі Інтернет, що знаходиться за доменним ім'ям».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамова І. Дистанційне навчання: сучасний погляд на переваги та проблеми [Текст] / І. Адамова, Т. Головачук // Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки. – 2012. – Вип. 10. – С. 3-6.
2. Адамюк Д. І. Необхідність правового регулювання відносин у сфері Інтернет. [Текст] / А. В. Ващенко // Правова інформатика: наук. журн. з питань прав. інформатики, інформ. права та інформ. безпеки. – 2014. – № 2. – С. 139-141.
3. Алгулиев Р. М. Махмудов Р. Ш. Проблемы регулирования интернета [Текст]. Экспресс-информация. Серия «Информационное общество». – Баку: издательство «Информационные технологии», 2010 – 115 с.
4. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования [Текст] / С. С. Алексеев. – М.: Статут, 1999. – 712 с.
5. Аляб'єва Н. В. Договір про надання послуг у мережі Інтернет [Текст]: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Н. В. Аляб'єва; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2010. – 197 с.
6. Андреев Ю. Н. Механизм гражданско-правовой защиты [Текст] / Ю. Н. Андреев. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2010. – 464 с.
7. Атаманова Ю. Є. До питання підвищення ефективності правового механізму захисту прав інтелектуальної власності у мережі Інтернет [Текст] / Ю. Є. Атаманова // Правова інформатика: наук. журн. з питань прав. інформатики, інформ. права та інформ. безпеки. – 2014. – № 2. – С. 143-144.
8. Базилева И. Электронное обучение – дистанции не существует [Текст] / И. Базилева // Мир Интернет. – М., 2000. № 8. – С. 22.
9. Балашова Е. С. К вопросу о безопасности в Интернете: стратегия ЕС на примере европейского общества [Текст] / Е. С. Балашова // Онлайн-исследования в России: тенденции и перспективы. – М. : ООО «РИЦ Северо-Восток», 2007. – С. 151-158.

10. Битяк О. Ю. Правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із використанням мережі Інтернет [Текст] / О. Ю. Битяк // Правова інформатика: наук. журн. з питань прав. інформатики, інформ. права та інформ. безпеки. – 2014. – № 2. – С. 141-142.
11. Блажівська Н., Береза Т. Діяльність провайдерів: практичний погляд на питання [Текст] / Н. Блажівська, Т. Береза [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawyer.org.UA/?w=r&i=5&d=267>
12. Блажівська Н. Є. Електронний правочин у страхових відносинах [Текст] / Н. Є. Блажівська // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради. – К., 2013. – №2. – С. 58-64.
13. Богринцева Е. К. вопросу о неоднозначности толкования категории «услуга» [Текст] / Е. Богринцева // Актуальные проблемы современной науки. – 2004. – №1. – С.38-40.
14. Бойко Д. В. Правова природа доменних імен Інтернет [Текст] : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Д. В. Бойко; Національний юридичний академії України імені Ярослава Мудрого. – Х., 2005. – 212 с.
15. Бонтлаб В. В. Цивільно-правова характеристика договору про реєстрацію доменних імен [Текст] / В. В. Бонтлаб // Підприємництво, господарство і право. – Київ: НДІ приват. права і підприємництва України НАПрН України. – 2005. – № 8. – С. 28-31.
16. Бонтлаб В. В. Цивільно-правове регулювання доменних імен [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / В. В. Бонтлаб; Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 20 с.
17. Борисенко І. Л. Теоретичні засади співвідношення понять охорони та захисту цивільних прав в глобальній мережі Інтернет [Текст] // Материалы IV Международной научно-практической Интернет-конференции «Спецпроект: анализ научных исследований» (9-14 июля 2008г.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.confcontact.com/2008jule/borisenko.php>
18. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://www.alleng.ru/d/jur/jur132.htm>

19. Брагинский М. И. Общее учение о хозяйственных договорах [Текст] / М.И. Брагинский. – Минск, 1967. С. 34 – 36.
20. Буряк В. В. Глобальное гражданское общество и сетевые революции [Текст] / В. В. Буряк. – Симферополь: Диайпи, 2011. – 150 с.
21. В Україні майже 17 млн. користувачів інтернету [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sumynews.com/new-media/7193>
22. Ващенко А. В. Трендові пропозиції міжнародно-правового регулювання віносин в мережі Інтернет [Текст] / А. В. Ващенко // Правова інформатика: наук. журн. з питань прав. інформатики, інформ. права та інформ. безпеки. – 2014. – № 2. – С. 144-146.
23. Ващинець І. І. Поняття технічних засобів захисту авторського права та їх правовий статус за чинним законодавством України [Текст] / І.І. Ващинець // Підприємництво, господарство і право. – Київ: НДІ приват. права і підприємництва України НАПрН України. – 2005. – №3. – С. 95-101.
24. Венедіктова І. В. Щодо перспектив детермінації послуг [Текст] / І.В. Венедіктова / Проблеми цивільного права та процесу: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченій пам'яті професора О. А. Пушкіна. – Х.: Харк. нац. ун-т внутрішніх справ. – 2009. – С.49-51.
25. Волощенко О. М. До питання правової охорони доменних імен [Текст] / О. М. Волощенко // Правова інформатика: наук. журн. з питань прав. інформатики, інформ. права та інформ. безпеки. – 2014. – № 2. – С. 151-152.
26. Волощенко О. М. Проблеми нормативно-правового регулювання виключних прав інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації товарів та послуг у мережі Інтернет [Текст] /О. М. Волощенко // Право та інновації. – Х.: Юрайт, 2014, № 3. – С.63-68.
27. Гавриленко В. Проблеми вдосконалення організації обліку розрахунків через інтернет-банкінг [Текст] / В. Гавриленко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. :

Економічні науки. – 2013. – Вип. 35(1). – С. 47-52.

28. Горбатенко А. СПАМ: юридичні аспекти [Текст] / А. Горбатенко // Юридичний вісник України. – К.: Юрінком Інтер. – 2010. – 45 (6-12 листопада). – С. 5.

29. Горошко О. І. Проблеми безпеки функціонування Інтернету в Україні [Текст] / О. І. Горошко // Право і безпека. – Харків: Харк. нац. ун-т внутрішніх справ. – 2009. – 2. – С. 52-57.

30. Горшкова Л.В. Правовые проблемы регулирования частноправовых отношений международного характера в сети Интернет [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Л. В. Горшкова; Московская государственная юридическая академия – М., 2005. – 30 с.

31. Господарський процесуальний Кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6, ст.56 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>

32. Гражданский Кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ppt.ru/kodeks.phtml?kodeks=6>

33. Гриффин Р., Пастей М. Международный бизнес. 4-е изд. [Текст] / Пер. с англ. под ред. А. Г. Медведева. – СПб.: Питер, 2006. – 1088 с.

34. Гура М. В. Цивільно-правова охорона Інтернет-сайту в Україні [Текст]: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / М.В. Гура; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2006. – 20 с.

35. Гуров В. Інтернет для бізнесу [Текст] : монографія / Гуров В.; – М. : Електроінформ, 1997. – 217 с.

36. Гуцалюк М. В. Особливості правопорушень у глобальній комп'ютерній мережі інтернет [Текст] / М. В. Гуцалюк // Юридична Україна. – К.: Юрінком Інтер. – 2005. – № 4. – С. 4-7.

37. Давидюк О. М. Особливості правового статусу інформації в мережі Інтернет [Текст] / О. М Давидюк // Правова інформатика: наук. журн. з питань прав. інформатики, інформ. права та інформ. безпеки. – 2014. – № 2. – С. 146-148.

38. Дерев'янко Б. В. Щодо визначення понять «надання освітніх послуг» та «надання послуг у сфері освіти» [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12704/1/Derevyanko.pdf>

39. Директива 2009/136/ЄК Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року, яка доповнює Директиву 2002/22/ЄС про універсальні послуги та права користувачів стосовно електронних мереж зв'язку і послуг, Директиву 2002/58/ЄС про обробку персональних даних та захист таємниці сектора електронних комунікацій та Рішення (ЄС) No 2006/2004 про взаємодію національних органів відповідальних за забезпечення виконання законів про захист споживачів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=104&language=uk>

40. Директива 97/7/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про захист прав споживачів в дистанційних контрактах» від 20 травня 1997 року [Електронний ресурс].-Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_245

41. Директива № 2002/65/ЕС Европейского парламента и Совета о дистанционном маркетинге потребительских финансовых услуг и о внесении изменений в Директиву Совета № 90/619/ЕЭС и Директивы № 97/7/ЕС и 98/27/ЕС 97/7/ЕС от 20 мая 1997 года від 23 сентября 2002 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_b31

42. Дмитрик Н. А. Интернационализация правового регулирования вопросов применения электронных подписей [Текст] / Н. А. Дмитрик // Иностранное право. М.:– Выпуск 4. –2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://regner.narod.ru/law/3.htm>

43. Дмитрик Н. А. Осуществление субъективных гражданских прав с использованием в сети Интернет [Текст] : монография / Н. А. Дмитрик; – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 200 с.

44. Дмитрик Н.А. Способы осуществления субъективных гражд прав и исполнение обязанностей с использованием сети Интернет [Текст] : автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. / Н. А. Дмитрик; Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова. – М., 2007. – 30 с.

45. Дмитрів Л. Якість текстового контенту сайту з погляду редактора

[Текст] / Л. Дмитрів // Вісник книжкової палати : наук.-практ. журн. . Київ: Книжкова палата України. – 2014. – № 9. – С. 10-12.

46. Долженко К. Правовые аспекты защиты информации в сети Интернет [Текст] / К. Долженко // *Legea si Viata. (Закон и Жизнь): журн.* – Молдова: – 2014. № 10/2 – с. 52-55.

47. Дроздова Н. В. Договір про надання фінансових послуг у цивільному праві України [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Н. В. Дроздова; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 27 с.

48. Еннан Р. Поняття, ознаки, сутність, специфіка та види відносин у мережі Інтернет [Текст] / Р. Еннан // *Теорія і практика інтелектуальної власності.* К.: Н.-д. ін-т інтелектуальної власності Нац. акад. прав. наук України. – 2013. – № 3. – С. 10-19.

49. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41853516>

50. Єкаськова О. Надання послуг доступу до Інтернету / О. Єкаськова // *Вісник Міністерства доходів і зборів України.* – К., 2013, № 45. – С. 46-47.

51. Ємельянчик С. О. Послуга в цивільному праві [Текст] / С. О. Ємельянчик // *Підприємництво, господарство і право.* – Київ: НДІ приват. права і підприємництва України НАПрН України. – 2005. № 3 – С. 105-108.

52. Ємельянчик С. О. Договірне регулювання надання послуг доступу в Інтернет [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / С. О. Ємельянчик; Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»,. – Х., 2013. – 22с.

53. Єсіна О. Г. Інтернет-банкінг в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку [Текст] / О. Г. Єсіна // *Вісник соціально-економічних досліджень; Одес. нац. екон. ун-т.* – Одеса: Вид-во ОДЕУ – 2013. – Вип. 1. – С. 209-213.

54. Єфремов К. В. Структура Інтернет-правовідносин у контексті визначення правового статусу і режиму її елементів [Текст] / К. В. Єфремов // *Правова інформатика: наук. журн. з питань прав. інформатики, інформ. права*

та інформ. безпеки. – 2014. – № 2. – С. 148-149.

55. Жарова А. К. Правовые проблемы обращения информации в Интернете [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / А. К. Жарова; Институт государства и права Российской академии наук. – М., 2002. – 21 с.

56. Жилінкова І. Правове регулювання Інтернет-відносин [Текст] / І. Жилінкова // Право України. – К.: Ред. журн. «Право України» – 2003. – № 5. – С. 124-128.

57. Зайцева-Калаур І. В. Актуальні питання правового регулювання діяльності Інтернет-ЗМІ / І. В. Зайцева-Калаур // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: юридичні науки. – 2013. – Вип. 4., Т. 2. – С. 27-30.

58. Засадна Х. О. Про захист послуг Інтернет-банкінгу [Текст] / Х. О. Засадна // Вісник університету банківської справи національного банку України. – Київ: Ун-т банк. справи Нац. банку України. – 2008. – № 3. – С. 225-229.

59. Земцова С. Как создать свой бизнес в Интернете [Текст] : монография / Земцова С. – М.: Волтерс Клувер, 2011. – 14 с.

60. Иоффе О. С. Обязательственное право. – М.: «Юрид. лит.». 1975. – 872с.

61. Иванов В. Правове регулювання Інтернет. Деякі аспекти [Текст] / В. Иванов // Свобода висловлювань і приватність. – 2002. – № 3. – С. 21–27.

62. Інтернет // Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82#.D0.9F.D0.BE.D1.81.D0.BB.D1.83.D0.B3.D0.B8_.D0.BA.D0.BE.D0.BC.D0.BF.27.D1.8E.D1.82.D0.B5.D1.80.D0.BD.D0.BE.D1.97_.D0.BC.D0.B5.D1.80.D0.B5.D0.B6.D1.96_INTERNET

63. Інтернет-корпорація з призначення доменних імен та номерів. Принципи роботи / ICANN; Принципи, Міжнародний документ від 25.05.1999 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_363

64. Іщенко Л. Ф. Розробка системи моніторингу ринку послуг мережі Інтернет: автореф. дис. ... канд. економ. наук: 08.00.04 / Л. Ф. Іщенко; Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова. – О., 2008. – 17с.
65. Кабалкин А.Ю. Сфера обслуживания: гражданско-правовое регулирование. – М.: Изд. «Наука», 1972. – 197 с.
66. Калятин В.О. Персональные данные в Интернете [Текст] / В.О. Калятин // Журнал российского права. – 2002. – № 5. – С. 77-86.
67. Капля О. М. Юридична природа зобов'язань із надання Інтернет-послуг [Текст] / О. Капля // Вісник Академії управління МВС. – К., 2010. – №2 (14). – С. 83-88.
68. Капля О.М. Поняття та правова сутність інтернету [Текст] / О. М. Капля // Всеукраїнська науково-практична конференція «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України». Секція 1. «Проблемні питання цивільного права та процесу України», (27 лист.). – 2009 р. – Донецьк:ДЮІ, 2009. – С.34-36.
69. Карпенко О.И. Особенности оказания Интернет-услуг [Текст] / О.И. Карпенко // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. Москва. – 2014. Вип. № 08 (67) – с. 252-254.
70. Карпенко О. И. Пространство ответственности субъектов за оказание Интернет-услуг [Текст] / О. И. Карпенко // Legea si Viata (Право и Жизнь), Молдова. – 2015. № 1/3 (277) – с.26-29.
71. Карпенко О.І. Визначення сторін при наданні Інтернет-послуг [Текст] / О.І. Карпенко // «Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького». – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, – 2015. – Вип. № 11 – с. 135-140.
72. Карпенко О. І. До питання послуги як цивільно-правової категорії [Текст] / О. І. Карпенко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Право». Х. – 2013. Вип. №14. – с.271-274.
73. Карпенко О. І. До питання про визначення терміно-поняття

«Інтернет-послуга» [Текст] / О. І. Карпенко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Право». Х., 2014. – Вип. №. 17. – с. 226-229.

74. Карпенко О. І. Цивільно-правові способи захисту права на Інтернет-послугу [Текст] / О. І. Карпенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – Ужгород: – 2015. – № 32 Том 2 – с. 40-44.

75. Карьев Б. С. Всемирное Интервидение [Текст] / Б. С. Карьев, Е.К. Балафанов // Учебно-методическое пособие для студентов младших курсов.– Алматы: ИНТ. – 2006. – 404 с.

76. Київський провайдер засудили на півмільйона гривень [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bukovina.biz.ua/news/13145/>

77. Ківелюк Д. Реклама в мережі Інтернет як об'єкт цивільних правовідносин [Текст] / Д. Ківелюк // Наук. зап. ін-ту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 5. – С. 58-62.

78. Кіпа О. О. Правопорушення в мережі Інтернет [Текст] / О. О. Кіпа // Часопис Київського університету права. – Київ: Київ. ун-т права НАН України, Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2010. – № 4. – С. 346-350.

79. Князик Ю. М. Стан та перспективи розвитку ринку послуг в Україні [Текст] / Ю. М. Князик // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 767. – С. 309-316.

80. Коваленко Т. Кіберсквотинг, ринок купівлі та продажу доменів [Текст] / Т. Коваленко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – К.: Н.-д. ін-т інтелектуальної власності Нац. акад. прав. наук України. – 2013. – № 6. – С. 40-45.

81. Конвенция о признании и приведении в исполнение иностранных арбитражных решений (Нью-Йорк, 1958 год) [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://www.uncitral.org/uncitral/ru/uncitral_texts/arbitration/NYConvention.html

82. Конституція України від 28.06.1996 № 254 к /96-ВР // Відомості

Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

83. Коробейников А. Г., Гатчин Ю. А., Дукельский К. В., Тер-Нерсисянц Е. В. Проблемы производства высокопрочного оптического волокна [Текст] // Научно-технический вестник ИТМО. – выпуск № 2(84). – 2013. – С. 18-23.

84. Коршакова О. М. Житлово-комунальні послуги в цивільному обігу України [Текст] / О. М. Коршакова // Право і Безпека. – Х.: Харк. нац. ун-т внутрішніх справ. – 2011. – № 3. – С. 264-270.

85. Костюк В. А. Тенденції розвитку інтернет-банкінгу в Україні [Текст] / В. А. Костюк // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2013. – Вип. 181(5). – С. 45-50.

86. Кохановська О.В. Інформація як нематеріальне благо та захист інформаційних прав згідно з Цивільним кодексом України [Електронний ресурс]-Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/20A5233EE21449ADC22570F3004D5A9C>

87. Кохановська О.В. Проблеми застосування цивільно-правових способів захисту інформаційних прав / О.В. Кохановська // Підприємництво, господарство і право. – К.: НДІ приват. права і підприємництва України НАПрН України. – 2006. – № 3. – С. 72-75.

88. Кохановська О.В. Спеціальні цивільно-правові способи захисту інформаційних справ: теоретичні та практичні аспекти [Текст] / О. Кохановська // Підприємництво, господарство і право. – Київ: НДІ приват. права і підприємництва України НАПрН України. – 2006. – № 4. – С. 7-9.

89. Кохановська О.В. Цивільно- правові аспекти регулювання відносин у сфері використання інформаційних систем [Текст] : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О.В. Кохановська; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1998. – 19 с.

90. Кохановська О.В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні [Текст] : автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / О. В. Кохановська; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 34 с.

91. Красавчиков О.А. Советское гражданское законодательство [Текст] / О. А. Красавчиков // Категории науки гражданского права. Избранные труды: В 2 т. (серия «Классика российской цивилистики»). М., 2005. – Т. 1. – С. 75-76.
92. Красикова А. В. Гражданско-правовое регулирование электронных сделок [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / А. В. Красикова; Волгоградская академия МВД. – Волгоград, 2005. – 22 с.
93. Крижанівська А. О. Свобода доступу до інформації в мережі Інтернет як гарантія існування демократичного суспільства [Текст] / А. О. Крижанівська // Митна справа. – Львів: Одес. нац. юрид. акад., ТзОВ «Митна газета» – 2014. – № 3. – С. 80-85.
94. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
95. Кротов М. В. Обязательство по оказанию услуг в советском гражданском праве : учеб. пособие [Текст] / М. В. Кротов. – Л.: ЛГУ, 1990. – 106 с.
96. Кулинич О. П. Поняття цивільно-правового способу захисту права приватної власності на земельні ділянки [Текст] / О. П. Кулинич // Часопис Київського університету права . – К.: Київ. ун-т права НАН України, Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2011. – № 4. – С. 222-225.
97. Кулініч О. А. Інтернет-банкінг в Україні як складова розвитку мережної інфраструктури [Текст] / О. А. Кулініч, В. Ю. Андросов // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – Харків: Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі. – 2011. – Вип. 2. – С. 421-429.
98. Кулініч О. А. Особливості формування послуги як продукту інтернет-мережі [Текст] / О. А. Кулініч, В. Ю. Андросов // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – Х.: Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі. – 2013. – Вип. 1(1). – С. 203-210.

99. Куник Я. А. Кредитные и расчетные отношения в торговле [Текст] / Я. А. Куник. – М.: Экономика. – 1970. – 296 с.
100. Курс цивільного процесу : підручник [Текст] / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 1352 с.
101. Ларін М. Захист авторських прав у глобальній мережі (Досвід заходу) [Текст] / М. Ларін // Юридичний вісник України. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – № 22 (1-7 червня). – С. 11.
102. Ліпкан В. А., Максименко Ю. Є., Желіховський В. М.. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: Навчальний посібник [Текст]. – К.: КНТ, 2006. – 280 с.
103. Ляшенко А. Киберсквоттинг по-українски: проблемы решения доменных споров в доменной зоне .UA [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ipstyle.ua/ru/articles/domain_name/ukrainian_cybersquatting.html
104. Майданик Н. І. Здійснення права на доменне ім'я в мережі Інтернет [Текст] / Н.І. Майданик // Юридична Україна; Нац. акад. правових наук України, Київ. регіон. центр, Н.-д. ін-т приват. права і п-ва, ТОВ «Юрінком Інтер». – К.: Юрінком Інтер. – 2009. – № 7. – С. 62-67
105. Майданик Н. І. Право на доменне ім'я в мережі Інтернет: поняття і правова природа [Текст] / Н. Майданик // Юридична Україна; Нац. акад. правових наук України, Київ. регіон. центр, Н.-д. ін-т приват. права і п-ва, ТОВ «Юрінком Інтер». – К.: Юрінком Інтер. – 2009. – № 6. – С. 81-86.
106. Макарова Е. М. Проблемы правового регулирования использования Интернета в предпринимательской деятельности [Текст] : автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Е. М. Макарова; Московская государственная юридическая академия – М., 2007. – 22 с.
107. Малахов С. В. Гражданско-правовое регулирование отношений в глобальной компьютерной сети Интернет [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. / С. В. Малахов; Московский открытый социальный университет – М., 2001. – 21 с.
108. Мамчур Л. В. Правове регулювання реклами (цивілістичний аспект) [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Л. В. Мамчур;

Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2006. – 20 с.

109. Махмудов Р. Ш. оглы. Вопросы определения юрисдикции как важный аспект регулирования интернета [Текст] / Р. Ш. оглы Махмудов // Информационное общество. – 2010. – № 6. – С. 52-57.

110. Мешкова К. М. Ограничение ответственности провайдера за нарушение в сети Интернет авторских и смежных прав по законодательству РФ, США и ЕС [Текст] /К. М. Мешкова. // Право интеллектуальной собственности. – 2011. – № 1. – С. 16-19.

111. Милютин З. Ю. «Киберсквоттинг» как злоупотребление правом [Текст] / З. Ю. Милютин // Хозяйство и право. – 2005. – № 12. – С. 60.

112. Милютин З. Ю. Соотношение доменных имен со средствами индивидуализации [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук 12.00.03 / З. Ю. Милютин; Российский государственный институт интеллектуальной собственности. – М., 2005. – 112 с.

113. Миронова С. Н. Использование возможностей сети Интернет при разрешении гражданско-правовых споров: монография [Текст] / С.Н. Миронова – М.: Волтерс Клувер, 2010. – 256 с.

114. Михайлюк Г. Поняття та особливості надання банківських послуг за допомогою Інтернету [Текст] / Г. Михайлюк // Право України. – К.: «Ін Юре», 2010. – № 8. – С. 162-168.

115. Міщанин О. М. Інтернет-банкінг в Україні [Текст] / О. М. Міщанин // Молодіжний економічний дайджест. – 2014. – № 1(1). – С. 71-75.

116. Модельний закон про основи регулювання Інтернету / СНД; Модель, Закон, Міжнародний документ від 16.05.2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_o14

117. Наумов В. Б. Право и Интернет: очерки теории и практики. – М.: Книжный дом «Университет», 2002. – 432 с.

118. Наумов В. Б. Правовое регулирование распространения информации в сети Интернет [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / В. Б. Наумов; Уральской государственной юридической академии. – Екатеринбург., 2003. – 24 с.

119. Общество Интернета [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%98%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B0

120. Огієнко В. І. Розвиток інтернет-банкінгу в контексті формування конкурентних переваг банків [Текст] / В. І. Огієнко, І. М. Боярко // Фінансовий простір. – Черкаси: Ун-т банк. справи Нац. банку України, Черкас. ін-т банк. справи. – 2013. – № 4. – С. 44-52.

121. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шевцовой. – М.: Рус.яз., 1990. – 921 с.

122. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства: Міжнародний документ від 22 липня 2000 р. Дипломатический вестник. 2000. N 8. С. 51-56. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_163

123. Онлайн-врегулювання спорів [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.wikipage.com.ua/Internet/onlayn-vregulyuvannya_sporv.html

124. Охрана прав на объекты интеллектуальной собственности в сети Интернет. Опыт национального регулирования в США, Великобритании, Франции, Японии и Китае [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.korpusprava.ru/ru/publications/analytics/ohrana-prav-na-obekti-intellektualnoy-sobstvennosti-v-seti-internet-opit-nacionalnogo-regulirovaniya-v-ssha-velikobritanii-francii-yaponii-i-kitae.html>

125. Пазюк А. В. Доступ к Интернету: право человека как универсальная услуга с точки зрения международного права [Текст] / А. В. Пазюк // *Legea si Viata* (Закон и Жизнь). – Молдова. – 2013. № 12/4 – с.97-101.

126. Пазюк А. В. К вопросу о необходимости определения термина «Интернет» в международном праве [Текст] / А. В. Пазюк // *Legea si Viata* (Закон и Жизнь). – Молдова. – 2014. № 1/3 – с.108-112.

127. Пастухов О. М. Авторське право в Інтернеті [Текст] : навч. посібник / О. М. Пастухов ; відп. ред. О. А. Підпригора ; Академія правових наук України, Науково-дослідний ін-т інтелектуальної власності. – К.:

Школа, 2004. – 143 с.

128. Пастухов О. М. Авторське право у сфері функціонування всесвітньої інформаційної мережі Інтернет [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. М. Пастухов; Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2002. – 173 с.

129. Перов Д. О. Кдименко О.П. Зміст та структура інформаційних правовідносин [Текст] / Д. О. Перов // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2013 № 6-3 том 1 – С.81-84.

130. Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Є. В. Петров; Національному університеті внутрішніх справ. – Харків, 2003. – 18 с.

131. Петровский С. В. Правовое регулирование оказания Интернет-услуг [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / С. В. Петровский; Министерство юстиции Российской Федерации Российская правовая академия. – М., 2002. – 189 с.

132. Петровский С. В. Интернет-услуги в российском праве. – М.: Агенство «Издательский сервис», 2003. – 272 с.

133. Пешкова А. Класифікація телекомунікаційних послуг як об'єктів цивільних прав [Текст] / А. Пешкова // Юридична Україна: Питання розвитку приватного права. – 2010 – № 7. – С. 58-62.

134. По даним World Internet Usage and Population Statistics [Electronic source]. – Available at: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>

135. Погуляев В. Средства доказывания по делам, связанным с Интернетом [Текст] / В. Погуляев // Хозяйство и право. – 2004. – № 7. – С. 69-71.

136. Постанова Вищого Господарського Суду України від 14.03.2006 № 21/71 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://vgsu.arbitr.gov.ua/docs/28_1207087.html

137. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності і честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» [Електронний ресурс]

– Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09

138. Правила домену .UA: [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://hostmaster.ua/policy/Policy_of_.UA.html

139. Правилами надання та використання додаткової послуги «захист від вірусів та спаму [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sumy.volia.com/user/files/2013/04/protectionagainstvirusesandspam.pdf>

140. Принципи делегування та адміністрування доменів верхнього рівня кодів країн / ICANN; Принципи, Міжнародний документ від 23.02.2000 [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/99_8_364

141. Присяжнюк О. А. Основи концепції правового регулювання інтернет-відносин в Україні (загальнотеоретичні аспекти) [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / О. А. Присяжнюк; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2007. – 22 с.

142. Про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH27500A.html

143. Про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах: [Електронний ресурс] : Конвенція від 15.11.1965 р. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_890

144. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав Інтелектуальної власності [Електронний ресурс] : Постанова Пленумом Вищого Господарського суду України від 17.10.12 р. № 12. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12>

145. Про житлово-комунальні послуги [Електронний ресурс] : Закон України від 26 червня 2004 року № 1875-IV. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1875-15>

146. Про затвердження плану заходів щодо захисту державних інформаційних ресурсів [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2014 року № 1135-р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1135-2014-%D1%80>

147. Про затвердження Положення про дистанційне навчання [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства Освіти та Науки України від 25 квітня 2013 року №466. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>

148. Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2012 року // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 295

149. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах [Електронний ресурс] : Закон України від 19 квітня 2014 року № 80/94-ВР. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80>

150. Про захист прав споживачів [Електронний ресурс] : Закон України від 12 травень 1991 року № 1023-XII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>

151. Про заходи щодо захисту інформаційних ресурсів держави [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 10 квітня 2000 року № 582/2000. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/582/2000>

152. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 31 липня 2000 року № 928/2000. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/928/2000>

153. Про інформацію [Електронний ресурс] : Закон України від 02 жовтня 1992 року № 2657-XII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

154. Про кіберзлочинність [Електронний ресурс] : Конвенція від 23 листопад 2001 року. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_575

155. Про Концепцію Національної програми інформатизації [Електронний ресурс] : Закон України від 4 лютого 1998 року № 75/98-ВР. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80>

156. Про ліцензування діяльності з надання освітніх послуг [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 8 серпня 2007 року № 1019. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1019-2007-%D0%BF>

157. Про науково-технічну інформацію [Електронний ресурс] : Закон України від 25 червня 1993 року № 3322-XII. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/anot/3322-12>

158. Про Національну програму інформатизації [Електронний ресурс] : Закон України від 04 лютого 1998 р. № 74/98-ВР. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>

159. Про соціальні послуги [Електронний ресурс] : Закон України від 19 червня 2003 року № 966-IV. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-15>

160. Про телекомунікації [Електронний ресурс]: Закон України від 18 листопада 2003 року № 1280-IV. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>

161. Про туризм [Електронний ресурс] : Закон України від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>

162. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : Закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

163. Рабінович А. Юридично значимі послуги: загальнотеоретичне поняття, класифікація [Текст] / А. Рабінович // Право України. – 2010. – № 8. – С.142-146.

164. Разуваев В. Э. Правовые вопросы борьбы со спамом как средством ведения информационной войны [Текст] / В. Э. Разуваев // Государство и право. – 2006. – № 7. – С. 83-89.

165. Рассомахіна О.А. Характеристика технічних засобів захисту об'єктів авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет [Текст] / О.А. Рассомахіна // Юридична Україна; Нац. акад. правових наук України, Київ.

регіон. центр, Н.-д. ін-т приват. права і п-ва, ТОВ «Юрінком Інтер». – К.: Юрінком Інтер, 2012. – № 12. – С. 56-61.

166. Регламент № 44/2001 Ради ЄС про юрисдикцію, визнання і виконання судових рішень у цивільних і комерційних справах від 22 грудня 2000 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a84

167. Рекомендація щодо вдосконалення механізму регулювання цифрового використання об'єктів авторського права і суміжних прав через мережу Інтернет, розроблені Державною службою інтелектуальної власності [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/recomnet.html>.

168. Резнікова В. В. Послуга та суміжні правові категорії. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/2505/27/>

169. Резнікова В. В. Сутність категорії «послуга»: аналіз існуючих концепцій [Текст] / В. В. Резнікова // Вісник господарського судочинства Вищ. господар. суд України. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – № 1. – С. 58-68.

170. Резнікова В. В. Теоретичні проблеми регулювання посередництва у сфері господарювання України [Текст]: автореф. дис. ... доктор. юрид. наук: спец. 12.00.04 / В. В. Резнікова; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 30 с.

171. Рожкова М. А. Средства и способы правовой защиты сторон коммерческого спора. М.: Волтерс Клувер, 2006. – 416 с.

172. Россия: создана «Национальная коалиция против спама». [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.oxpaha.ru/safenews_19_9934 (04.09.2003)

173. Рыков А. Ю. Гражданско-правовое регулирование в глобальной компьютерной сети «Интернет» [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. / А. Ю. Рыков; Российский государственный гуманитарный университет. – М., 2009. – 29 с.

174. Савельев А. И. Гражданско-правовое регулирование договоров между клиентом и Интернет-провайдером в сети Интернет [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. / А. И. Савельев; Московская

государственная юридическая академия. – М., 2008. – 25 с.

175. Савчук Н. В. Необхідність впровадження Інтернет-послуг у сферу страхування в Україні [Текст] / Н.В. Савчук // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Акад. праці і соц. відносин Федерації профспілок України. – Київ: Сталь, №4(51). – К.: Сталь, 2009. – С.78-82.

176. Савчук Н. В. Особливості та суперечності розвитку ринку Інтернет-послуг в Україні [Текст] / Н. В. Савчук // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2009 р. №2(49). – К.: Сталь, 2009. – С.76-80.

177. Савчук Н. В. Ринок інтернет-послуг в умовах інформаційно-технологічної революції [Текст]: Автореф. дис...канд.екон.наук: 08.00.01. / Н. В. Савчук ;– Харків : КНУ, 2009. – 17с.

178. Санникова Л. В. Обязательства об оказании услуг в российском гражданском праве [Текст] : автореф. дис... док. юрид. наук: 12.00.03 / Л. В. Санникова; Институт государства и права Российской Академии Наук. – М., 2007. – 42 с.

179. Свистович Р.С. Правове забезпечення інформаційних відносин у сфері масової інформації: система правових принципів [Текст] / Р. С. Свистович // Науковий вісник нац. університету біоресурсів і природокористування України . – 10/09/2011 . – N165 Ч.1: Право . – С. 312-319.

180. Свистович, Р. С. Правове регулювання інформаційних відносин у сфері масової інформації [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 право / Р. С. Свистович; Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К., 2011. – 24 с.

181. Сенюта С. Я. Підстави господарсько-правової відповідальності учасників телекомунікаційних відносин [Текст] / С. Я. Сенюта // Вісник Одеського національного університету імені. І. І. Мечникова. Правознавство. – 2014. – № 1 (22). – С. 52-58.

182. Сербина О. Г. Інтернет-банкінг: українська практика та світовий досвід [Текст] / О. Г. Сербина, О. М. Загузова // Молодий вчений. – Херсон: Гельветика., 2014. – № 4(07)(1). – С. 122-125.

183. Сергеев А. П. Защита гражданских прав [Текст] / А. П. Сергеев // Гражданское право: учебник. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.study law.narod.ru/sergeev/sergeev_sod.htm.

184. Серго А. Г. Право и Интернет. – М.: «Бестселлер», 2003. – 272 с.

185. Сибіга О. М. Договір комісії за цивільним кодексом України [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. М. Сибіга; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 2009. – 22 с.

186. Сивенков О. В. Электронная торговля услугами [Текст] / О. В. Сивенков // Материалы международной научной конференции «Электронная торговля в СНГ и Восточноевропейских странах» 9 ноября 2005г. – 2006. – Минск. – С. 143-147.

187. Степанов Д. Услуги как объект гражданских прав [Текст] / Д. Степанов // Журнал «Российская юстиция» 2000. – №2. – С.16-18.

188. Стефанчук Р. О. Захист честі, гідності та репутації в цивільному праві. – К.: Наук. світ, 2001. – 306 с.

189. Страхарчук А. Я., Страхарчук В. П. Інформаційні системи і технології в банках [Текст]: Навч. посіб. – К.: УБС НБУ: Знання, 2010. – 515 с.

190. Судова практика розгляду справ про злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/C8EABE11C12BFF3AC22576EE004F1E65?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=C8EABE11C12BFF3AC22576EE004F1E65&Count=500>

191. Судова практика у доменних спорах [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://apartners.com.ua/ua/page/url/sud_prakt.html

192. Суханов Гражд. право:Обязательственное право,т.4 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uristinfo.net/2010-12-27-04-58-59/85-suhanov->

grazhd-pravoobjazatelstvennoe-pravot4/1780-razdel-xiii-objazatelstva-po-okazaniyu-fakticheskikh-i-juridicheskikh-uslug-glava-54-objazatelstva-iz-dogovora-vozmездnogo-okazaniya-uslug.html

193. Талимончик В. П. Международно–правовое регулирование отношений информационного обмена в Интернет [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / В. П. Талимончик; Санкт-Петербургский государственный университет. – СПб., 1999. – 18 с.

194. Талимончик В.П. Международно-правовое регулирование отношений информационного обмена. – СПб.: Издательство «Юридический центр-Пресс», 2011. – 382 с.

195. Телестакова А. А. Система договорів про надання послуг в цивільному праві України [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.12.00.03 / А. А. Телестакова; Інститут держав і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2008. – 16 с.

196. Топ-10 интернет-провайдеров Украины. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://forbes.ua/business/1357141-top-10-internet-provayderov-ukrainy>

197. Торчинский Ф. И. Регулирование Интернет и фильтрация «языка вражды» [Текст] / Ф. И. Торчинский // Технологии информационного общества – Интернет и современное общество: труды V Всероссийской объединенной конференции (Санкт-Петербург, 25 – 29 ноября 2002 г.). – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2002. – С. 58-61.

198. Трофімов С. А. Урегулювання порядку надання хостинг-послуг як фактор забезпечення ефективної антитерористичної діяльності [Текст] / С. А. Трофімов // Інформація і право. – К., 2012. – №2 (5). – С.186-190.

199. У справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України: Рішення Конституційного Суду України № 1-9/2012 від 20.01.2012 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12/para51#n51>

200. Філік Н. В. Інтернет-сайт як особливий об'єкт авторсько-

правового захисту [Текст] / Н. В. Філик, В. Ю. Молодід // Держава і право : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 54. – С. 305-310.

201. Хананеин Д. М. Электронный учебник по информационно-коммуникационным технологиям. 2009-2011 [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://eict.ru/mobile.html>

202. Харчук В. Запровадження правового регулювання відносин у глобальній мережі Internet [Текст] / В. Харчук, І. Пемпко // Юридичний журнал. – 2010. – № 12. – С. 28-30.

203. Холіна А. Г. Проблеми захисту інтелектуальної власності в Інтернеті [Текст] / А. Г. Холіна, І. К. Тюльченко. [Електронний ресурс]-Режим доступу:<http://masters.donntu.edu.ua/2012/fknt/kholina/library/article4.htm>

204. Цивільне право України. Загальна частина [Текст] : підручник / за ред. О. В. Дзери, д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України, засл. юриста України [та ін.] ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 976 с.

205. Цивільне право України: навчальний посібник [Текст] / Ю.В. Білоусова, В.А. Ватрас, С.Д. Гринько та ін.; за ред. Р.О. Стефанчука. – К.: Правова єдність, 2009. – 536 с.

206. Цивільний кодекс України: від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

207. Шевчук Д.А. Международное частное право. – М.: Эксмо, 2009. – 272 с.

208. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (серия «Классика российской цивилистики»). М., 2005. – Т. 2. – 740 с.

209. Шешенин Е. Д. Общие проблемы обязательств по оказанию услуг [Текст] / Е. Д. Шешенин // Антология уральской цивилистики. – М., 2001. – С. 45-64.

210. Шешенин Е. Д. Предмет обязательства по оказанию услуг [Текст] / Е.Д. Шешенин / Сб. учен. тр. – Свердловск, 1964. – вып. 3. – С.35-46.

211. Шешенин Е. Д. Классификация гражданско-правовых обязательств по оказанию услуг [Текст] / Е. Д. Шешенин // Гражданское

право и сфера обслуживания. Свердловск, 1984. С. 42-44.

212. Шешенин Е.Д. Общие проблемы обязательств по оказанию услуг [Текст] / Е.Д. Шенини // Вестник Московского университета: Сер. 11 «Право». 1983. – № 1. – С. 63.

213. Шилькова А. О. Перспективи розвитку Інтернет-банкінгу в Україні [Текст] / А. О. Шилькова // Управління розвитком. – 2013. – № 22. – С. 74-77.

214. Шилькова А. О. Теоретичні підходи до сутності поняття «Інтернет-банкінг» [Текст] / А. О. Шилькова // Управління розвитком. – 2014. – № 11. – С. 95-97.

215. Яременко О. І. Інформаційні відносини як предмет правового регулювання: теоретичний аспект [Текст] / О. І. Яременко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. – № 1-2. – С. 156-161.

216. Adblock Plus [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Adblock_Plus

217. An online Magna Carta: Berners-Lee calls for bill of rights for web. [Computer-assisted resource]. – Access mode: <http://www.theguardian.com/technology/2014/mar/12/online-magna-carta-berners-lee-web>

218. Anti-Spamming Act of 2001. Bill Summary & Status 107th Congress (2001 – 2002) H.R.1017 [Computer-assisted resource]. – Access mode: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/bdquery/z?d107:h.r.1017>:

219. Code of EU Online Rights. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012. – 24 p. [Computer-assisted resource]. – Access mode: <https://ec.europa.eu/digital-agenda/sites/digital-agenda/files/Code%20EU%20online%20rights%20EN%20final%202.pdf>

220. Controlling the Assault of NonSolicited Pornography and Marketing Act of 2003. PUBLIC LAW 108–187—DEC. 16, 2003 [Computer-assisted resource]. – Access mode: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-108publ187/pdf/PLAW-108publ187.pdf>

221. German CompuServe case. [Computer-assisted resource]. – Access mode: <http://www.qlinks.net/comdocs/somm.html>
222. International Strategy for Cyberspace / Prosperity, Security, and Openness in a Networked World. May, 2011. The White House, Washington. 30 pages
223. Internet Industry Codes of Practice / Codes for industry co-regulation in areas of Internet and Mobile content (Pursuant to the requirements of the broadcasting services acts 1992). (Includes provisions affecting mobile services) Version 10.4, May 2005. – 25 p. [Computer-assisted resource]. – Access mode: http://www.commsalliance.com.au/__data/assets/pdf_file/0003/44607/Internet-Industrys-Code-of-Practice-Internet-and-mobile-content ContentCodes10_4.pdf
224. Lanham (Trademark) Act (15 U.S.C.) INDEX [Computer-assisted resource]. – Access mode: <http://www.bitlaw.com/source/15usc/>
225. Minimum of 1 Mbit Internet connection available to everyone. [Computer-assisted resource]. – Access mode: <http://www.lvm.fi/uutinen/920307/minimum-of-1-mbit-internet-connection-available-to-everyone>
226. The Digital Millennium Copyright Act (DMCA) December 1998, Pub. L. No. 105-304, 112 Stat. 2860 (Oct. 28, 1998). 28 pages. [Computer-assisted resource]. – Access mode: <http://www.copyright.gov/legislation/dmca.pdf>
227. United Nations General Assembly. A/HRC/17/27 Human Rights Council / Seventeenth session / Agenda item 3 / Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development / Report of Frank La Rue – May 2011, 22 pages.
228. Unsolicited Commercial Electronic Mail Act of 2001. Bill Text 107th Congress (2001-2002) H.R.718.IH [Computer-assisted resource]. – Access mode: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/D?c107:2:./temp/~c107oN1IDq::>
229. Yahoo! Inc., a Delaware Corporation, Plaintiff-appellee, v. La Ligue Contre Le Racisme et L'antisemitisme, a French Association; L'union Des Etudiants Juifs De France, a French Association, Defendants-appellants, 433 F.3d 1199 (9th Cir. 2006) [Computer-assisted resource]. – Access mode: <http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/433/1199/546158/>